

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Ústav právních dějin

Rigorózní práce

**Poměr českého státu k Svaté říši římské na
základě Zlaté buly sicilské a Zlaté buly Karla IV.**

Vypracoval: Mgr. Tomáš Krajčír

Konzultantka: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.

Praha, září 2014

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze, dne:.....

.....
Mgr. Tomáš Krajčír

Poděkování:

Na tomto místě bych rád vyjádřil poděkování své konzultantce Prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, DSc., která mi svými věcnými připomínkami, náměty a odbornými radami pomáhala směřovat práci ke zdárnému cíli, za její obětavou spolupráci i za čas, který mi věnovala při konzultacích.

Abstrakt

Předmětem rigorózní práce „Poměr českého státu k Svaté říši římské na základě Zlaté buly sicilské a Zlaté buly Karla IV.“ je juristický rozbor Zlaté buly sicilské z roku 1212 a Zlaté buly Karla IV. z roku 1356. První část práce pojednává obecně o Zlaté bule sicilské a o historických souvislostech, které předcházely k vydání této smlouvy. Druhá část práce je zaměřena na Zlatou bulu Karla IV., kde pozornost je zaměřena na obecný výklad tohoto zákoníku, spolu s okolnostmi, které předbíhaly jeho vydání. V poslední části je předloženo znění této smlouvy a zákoníku a proveden jejich právní rozbor.

Abstract

The subject of the rigorous work "The Relationship of the Czech State towards the Holy Roman Empire based on the Golden Bull of Sicily and the Golden Bull of Charles IV" is a juristic analysis of the Golden Bull of Sicily from 1212 and the Golden Bull of Charles IV from 1356. The first part of the work addresses the general issues of the Golden Bull of Sicily and the historical circumstances preceding this decree. The second part focuses on the Golden Bull of Charles IV and in particular on the general interpretation of this code of law, as well as on the situation preceding its issuing. The last part contains the exact wordings of this decree and code of law and their legal analyses.

Obsah

Úvod	6
1.	Zlatá bula
sicilská	7
1.1. Popis dokumentu, diplomatická stránka listiny.	7
1.2. Historické důvody vydání Zlaté buly sicilské.	13
1.3. Poměr českého státu k říši z pohledu české historiografie.	24
2.	Zlatá bula
Karla IV.	33
2.1. Popis dokumentu, diplomatická stránka listiny.	33
2.2. Svatá říše římská před nástupem vlády Karla IV.	37
2.3. Svatá říše římská při nástupu vlády Karla IV.	41
2.4. Postavení českého panovníka v říši a v českém státě.	49
2.5. Postavení kurfiřtů na základě Zlaté buly z roku 1356.	58
2.6. Jednotlivé etapy formování říšské ústavy.	61
3.	Vlastní
rozbor zlatých bul	66
3.1. Zlatá bula sicilská.	66
3.2. Zlatá bula Karla IV.	70
Závěr	123
Resumé	132
Seznam použité literatury	135

Úvod

Tématem mé rigorózní práce je rozbor a porovnání dvou právních dokumentů, které jsou významné nejen pro české právní dějiny, ale i dějiny práva evropského. Těmito dokumenty jsou Zlatá bula sicilská z 26. září 1212 a Zlatá bula Karla IV. z roku 1356.

Cílem mé práce je pokus o zhodnocení jejich místa ve vývoji Svaté říše římské, juristický rozbor obou bul a dopad jejich ustanovení pro český stát.

Studium těchto právních předpisů umožní také lepší pochopení problematiky postavení českého státu a českého panovníka ve Svaté říši římské.

Při své práci použiji nejen sekundární ale i primární prameny. Považuji za vhodné zmínit se, možná poněkud obsírněji, i o historických skutečnostech a okolnostech, které oběma bulám předcházely.

V práci si nekladu za cíl komplexně zpracovat tuto problematiku. Obecně se pokusím osvětlit okolnosti, které vedly k vydání těchto právních dokumentů. V první části této práce se zaměřím na Zlatou bulu sicilskou, ve druhé části na Zlatou bulu Karla IV. V poslední části se pokusím o rozbor obou bul a jejich dopad na český stát se pokusím osvětlit v závěru.

Při zpracování rigorózní práce jsem použil zejména vědecké metody historické, systémové a komparativní a z logických metod zejména analýzu a syntézu.

1. Zlatá bula sicilská

1.1. Popis dokumentu, diplomatická stránka listiny

Zlatou bulu sicilskou nám představuje pergamenová listina, která byla vydaná v Bazileji 26. září 1212 Fridrichem II. Jde o listinu napsanou latinsky. Její výška je 460 mm a šíře 283mm.¹ K listině je připojena zlatá pečeť na hedvábných nitích červené barvy.

Na lícni straně v pečetním poli sedí panovník na faldistoriu. Na hlavě má korunu, v pravici pozdvihuje jablko, v levici, kterou má opřenou o koleno, drží žezlo. Faldistorium je zahalené splývavou látkou, panovník má přehozen plášť přes levé rameno. Na lícni straně pečeti čteme, že vydavatel nese titul z Boží milosti král Sicílie, pán vévodství Apulie a knížectví Capue.

Na rubu v pečetním poli se nachází stavba s třemi věžemi a zakončeným cimbuřím, tři zavřené brány. Rubová strana pečeti dále hlásá: Kristus vítězí, Kristus kraluje, Kristus vládne všem.² Toto heslo zní na počátku textu rozšířené duchovní písně, mimo jiné oblíbené v křižáckém prostředí, bylo také heslem řádu německých křižáků. Stalo se rovněž

1

KOČÍ, J., VONDRUŠKA, V. *Památky národní minulosti*. Praha 1989, s. 53.

2

Srv. ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*, Praha 2009, s. 300.

devizou francouzských králů, kteří je užívali tradičně na svých mincích. Fridrich II. si je přisvojil, aby snad zvýraznil svůj postoj k nevěřícím.³

Aby totiž středověká listina došla právní platnosti, musela být opatřena pečetí svého vydavatele (k tomu dále viz níže). Pečeti bývaly zhotovovány z vosku či kovu a takové se pak nazývaly bulami. Původní označení druhu pečeti se v pozdější době přenáší na celou listinu. Při slavnostních událostech králova a císařové pečeti kovem – hlavně zlatem – zde pak mluvíme o zlatých bulách. V době svého pobytu v Bazileji Fridrich II. ještě nevlastnil zlatou bulu římského panovníka, proto použil svou zlatou bulu sicilského krále. Odtud se poté vžil, v novodobé historiografii název Zlatá bula sicilská.⁴

K pochopení významu pečeti v českém státě v období vydání Zlaté buly sicilské je třeba nastínit několik primárních faktů. Pečeť byla základním ověřovacím prostředkem středověkých listin. Připojení pečeti k listině vyjadřovalo vůli vydavatele a dávalo na vědomí, že souhlasí s obsahem listiny.

Z výše naznačeného vyplývá, že výskyt a podoba pečeti je závislá na poměru společnosti v určitém čase k písemnému zachycení právních aktů. V konkrétní situaci českého státu v prvních desetiletích 13. století došla literatura k poznání, že vztah k listině byl v různých vrstvách společnosti různý. Význam pečeti pro zdárný rozvoj práva chápala církev. Již dříve diplomatické bádání dospělo k postoji, že církevní instituce si vyžadovaly písemné potvrzení právních aktů.⁵

3

KREJČÍK, T. Buly a pečeti v politice Přemysla Otakara I. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012, s. 145.

4

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská, *Slovo k historii*. Roč. 1987, č. 11, Praha 1987, s. 32.

5

Z počátku panovník jeho dvůr listinu příliš nepotřebovali, ústní projednání právních aktů před příslušným fórem předních představitelů státu vyhovovalo jak panovníkovi, tak představitelům mocenské elity. Teprve za vlády krále Vratislava II. dochází ke zlomu. Český panovník Vratislav II. si byl vědom, že slavnostně vyhotovená listina, opatřená pečeti, je dokladem jeho vyspělé formy vlády. Vydáním několika listin, které byly opatřeny jeho pečeti, se chtěl vyrovnat dobovým zvyklostem.⁶

Instituci listiny šlechta pravděpodobně sledovala s určitou nedůvěrou. Text listiny, který byl zašifrovaný v ustálených právnických formulích v latině – pro většinu šlechty v jazyce nesrozumitelném – nebyl pro ně plnohodnotnou náhradou za ústní projednání před shromážděním významných představitelů Čech a Moravy. Malý zájem o listinu způsobil, že šlechta vyhotovovala listiny zcela výjimečně a to až do konce přemyslovské vlády.⁷

V tomto kontextu pro úplnost můžeme dodat, že první šlechtická pečeť je ohlášena v listině z roku 1189, avšak která se nedochovala. Prvou dochovanou šlechtickou pečeti je pečeť Hroznaty, zakladatele kláštera premonstrátů v Teplé, užitá v roce 1197.⁸ Je patrné, že listiny i pečeti byly v počátečním období královských Čech ojedinělým zjevem.

ŠEBÁNEK, J., DUŠKOVÁ, S. Česká listina doby Přemyslovské 1 a 2. *Sborník archivních prací* 6. 1959, č. 1 a 2, s. 136-211 a 99-160.

6

V dnešní době jsou známy jen padělky jeho pečeti. KREJČÍK, T. Buly a pečeti v politice Přemysla Otakara I. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012, s. 128.

7

Tamtéž, s. 128.

8

KUBÍN, P. Ztracené a znovunalezené pečeti na nejstarších listinách tepelského kláštera. Osudy klášterních listin v nedávné minulosti. In: Hlaváček, Ivan, Hledíková, Zdeňka (eds.). *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha 1998, s. 227-243.

Zlatá bula sicilská, kterou nechal Fridrich II. připojit k listině, a která byla tak významná pro politický vývoj českého království, zasluhuje ze sfragistického hlediska větší pozornost. Šlo o prvou pečeť tohoto druhu, kterou obdržel český příjemce.

Z tohoto důvodu je třeba nastínit, jak v tomto období byla Zlatá bula sicilská vnímána politickou reprezentací. Zlatá bula je v diplomatické dvornosti středověku a novověku považována za projev uznání vydavatele vůči příjemci. Prvý příklad chápání významu zlaté buly lze spatřovat v tom, že papežové v Římě své postavení v křesťanském světě jednoznačně dávali najevo tím, že důsledně používali pouze bul zpracovaných z olova, nemuseli uctívat příjemce tímto způsobem. Tato tradice se udržela po celý středověk. Skutečný doklad papežské zlaté buly máme až z roku 1524, jejímž příjemcem byl anglický král Jindřich VIII, avšak i poté s bulami papežská diplomacie šetřila.⁹

Další příklad chápání významu zlaté buly lze spatřovat z byzantské císařské kanceláře, kde obyčej užívání zlatých bul vznikl, a kde se dochoval předpis o hmotnosti zlatých bul pro různé příjemce. Jejich odstupňované hmotnosti jsou ukazatelem, který značí, jak si byzantská politika cenila dalších veličin tehdejšího politického světa. Váha zlata předurčovala váženost příjemce. Z byzantského císařství se užívání zlatých bul šířilo do dalších křesťanských států. Kromě římských císařů a králů jsou doloženy v královské kanceláři anglické, francouzské, dánské, aragonské, ruské, uherské. Na Sicílii měli zlatou bulu již normanští králové na počátku 11. století. Zlaté buly užívala i benátská dóžata. Pozlacenou stříbrnou bulu měl ojedinele i Mstislav, vládce Kyjeva. Vládcové středověké

říše římské zpočátku užívání zlatých bul šetřili. Nejstarší dochovaná zlatá bula pochází až z roku 1020 a před dobou Fridricha II. jich známe pouze několik.¹⁰

Je známo, že Fridrich II. nechal vyhotovit pro Přemysla Otakara I. celkem pět listin, k nimž byly připojeny zlaté buly. Tím lze říci, že Fridrichova snaha udržet si českého panovníka na své straně byla trvalá. Buly představují jasný doklad úcty a respektu. Z druhé strany, český král ocenil význam zlatých bul natolik, že byl ochoten zaplatit jistě nemalé poplatky.

Hovoříme-li o Zlaté bule sicilské, zde je na místě konstatovat, že tehdejší politická situace vyžadovala rychlé řešení, takže k listině je přivěšena bula, kterou Fridrich užíval jako sicilský král. Ta byla dokonce i v sicilském jinak kultivovaném prostředí nezvyklá, a ideoví tvůrci museli improvizovat. Lícni strana sicilské buly Fridricha mohla navázat na stávající tradici, zdobil jí na trůně sedící vladař. Na rubové straně se objevila neurčitelná stavba, navíc provedena jen málo honosnou formou. Dle Krejčíka je část textu neorganicky umístěna do pečetního pole a může naznačovat jisté rozpaky, jak tuto stranu pojmout a co má vlastně reprezentovat. Motiv stavby mohl být inspirován obvyklou ikonografií bul římských císařů a králů, na nichž byl odedávna motiv Říma.¹¹

Další listiny pro českého krále byly opatřeny již Fridrichovou regulérní zlatou bulou římského císaře. Její typ měl v té době za sebou již dlouhý vývoj několika staletí.

10

Tamtéž, s. 128.

11

Tamtéž, s. 129.

Zajímavým se jeví, že další Přemyslovci již nikdy po zlaté bule nesáhli. K této prestižní záležitosti nesáhli ani tehdy, kdy se mohli vyrovnat svým uherským sousedům. Za krátkého panování Václava III v Uhrách zřejmě nebyl čas na pořízení zlaté buly, on sám si pod jménem Ladislav V. nechal zhotovit pouze velkou voskovou pečeť, která odpovídala uherským tradicím panovnické pečeti.¹² Dalším panovníkem na českém trůně, který užíval zlatou bulu, byl až Karel IV., což ovšem vyplývalo z jeho postavení římského krále a poté císaře.

Je nepochybné, že v době vlády Přemysla Otakara I. vzrostl význam zlistiňování právních aktů. Prvou zlatou bulu si nechal Přemysl Otakar I. zhotovit ještě dříve, než se stal příjemcem Fridrichovy Zlaté buly sicilské. Z doby po roce 1212 máme doklady o třech exemplářích. Panovník a jeho okolí si uvědomili význam listiny a plně docenili i její vnější stránky. Zlatá bula sicilská dorazila na živnou půdu a podpořila užívání zlatých bul.¹³

Vlastní text Zlaté buly sicilské, ve které Fridrich II. Sicilský schvaluje volbu českého krále a vymezuje jeho práva a povinnosti k říši, bude rozebrán v následujících kapitolách.

12

ERSZEGI, G. (ed.). *Sigilla regum – reges sigillorum*. Budapest 2001.

13

KREJČÍK, T. Buly a pečeti v politice Přemysla Otakara I. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012, s. 131.

1.2. Historické důvody vydání Zlaté buly sicilské

V době rozkládající se středověké říše lze pozorovat vzestup českého státu, které nenarušily ani krizové jevy poslední čtvrtiny 12. století. Panovník českých zemí podléhal jen formálně stvrzování římských panovníků. Chátrající říše brzy začala ztrácet všechny možné prostředky ke kontrole českých záležitostí a poměr českého panovníka k římskému králi popřípadě císaři se dostal již v počátku 13. století na rovinu rovnocenného partnerství. Znovunabytý a posléze již držený královský titul byl jedním z nejhlavnějších atributů politické svébytnosti českého státu.¹⁴

Zlatá bula sicilská nám tak představuje dokument, který je svědectvím o mocenském vzestupu českého státu. Tento dokument vychází ze staršího a později ztraceného privilegia¹⁵, ve kterém udělil královský titul již v roce 1198 římský král Filip Švábský Přemyslu Otakaru I.

To bychom však předběhli historické události, které cílily k udělení královského titulu Přemyslu Otakaru I. Přemysl hned z počátku svého druhého panování stanul před nečekanou situací. Úmrtí Jindřicha VI. rozpoutala na dvacet let kolo bojů. Původní tlak, který byl vyvíjen na český stát ze strany Fridricha I. Barbarossy i jeho nástupce se stal tak minulostí. Naopak český panovník se stal objektem zájmu dvou uchazečů o římskou korunu, jak Filipa Švábského, bratra zemřelého císaře, tak Oty IV. Brunšvického z rodu

---

14

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská, *Slovo k historii*. Roč. 1987, č. 11, Praha 1987, s. 29.

15

Obě listiny, jak od Filipa Švábského, tak od Oty Brunšvického se v originálech ani opisech nedochovaly a vědomosti o nich jsou nepřímé povahy. ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská, *Slovo k historii*, Roč. 1987, č. 11, Praha 1987 s. 30.

Welfů. Oba tyto aktéři a uchazeči o římský trůn se chystali k válce a jen na Přemyslovi stálo, ke kterému se připojí.

Nejprve se Přemysl Otakar I. připojil na stranu Filipa Švábského, který novému českému knížeti vyplatil víc než slušnou odměnu, ještě před tím než započaly boje. Když se počátkem září 1198 shromažďovali spojenci Štaufů, nechal se Filip korunovat v Mohuči římským králem. Vzápětí tam byl králem vyhlášen a korunován též Přemysl Otakar I., od této chvíle již „třetí král Čechů“, jak se někdy tituloval (po Vratislavovi II. a Vladislavovi II.).

Souběžně Filip Švábský vydal českému králi Přemyslu Otakaru I. a jeho spojenci, privilegium, v němž uznal jeho dědickou královskou hodnost a za sebe i své nástupce slíbil, potvrdit králem vždy toho, kdo bude v Čechách zvolen. Sama listina se neuchovala, její podstatné články nejspíše opakuje námi popisovaná Zlatá bula sicilská.

Toto privilegium a tuto výsadu královského titulu později schválil i roku 1203 Ota Brunšvický, kdy se Přemysl Otakar II. odklonil od Filipa Švábského a postavil se na jeho stranu.

Roku 1204 v Lateránu (19. duben) potvrdil královský titul i papež Inocenc III. Přemyslu Otakaru I. Co však předcházelo tomuto potvrzení ze strany papeže? Je třeba říci, že Přemysla Otakara I. ke změnám válčících stran a k jejich příklonu nutila často politická nezbytnost. Přemysl Otakar I. začal jako stoupenec Filipa Švábského, avšak papež Inocenc III. stupňoval úsilí, aby jej přetáhl na stranu Oty Brunšvického. Přemyslův královský titul získaný z rukou Filipa Švábského neuznával. Přemysla oslovoval stále jako knížete a listinou z počátku března 1201 ho vyzval, aby přijmul korunu od „správného“ krále Oty

Brunšvického. A skutečně se tak stalo. Přemysl změnil tábor a v létě 1203 se dal podruhé korunovat v Mersenburku, slavnostní akt provedl kardinál – legát Guido.

Aby papež Inocenc III. neponechal nic náhodě, v prosinci roku 1203 oslovil též české velmože s výzvou podpory Oty Brunšvického. Tento jeho akt můžeme přikládat ke stoupajícímu vlivu české nobility, která začala vystupovat s vlastními politickými ambicemi.

Co se týče českého panovníka, již v polovině dubna 1204 Inocenc III. ze své apoštolské moci slavnostně Přemyslu Otakarovi I. potvrdil všechny výsady nabyté od římských vládců, zejména od Oty IV. V zápětí 19. dubna 1204 byla odeslána z papežské kanceláře do Čech další listina. Právě v této listině uznává papež Přemysla za krále a dělá, že neví nic o korunovaci před Merseburkem, ho vybídl, aby se Otou nechal korunovat.

Pro úplnost dodejme, že v jedné věci papež Inocenc III. Přemyslovi nevyhověl. Jak je nám známo z Inocencovy odpovědi z 21. dubna 1204, chtěl Přemysl využít vhodné politické konstelace k tomu, aby byl povýšen pražský biskup na arcibiskupa. Tím by české království získalo vlastní církevní metropoli. Přemysl poukazoval na lidnatost a rozlehlost „svých“ zemí i na jejich značnou vzdálenost od Mohuče. Pádně zněly i důvody jazykové různosti. Projekt svébytné pražské církevní provincie odsunul do pozadí výslovný odpor arcibiskupství mohučského, a jak bylo výše nastíněno, odpověď z Říma byla negativní povahy. Praha musela čekat velmi dlouhou dobu, než se Karel IV. v roce 1344 zasloužil o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.¹⁶

16

ŽEMLIČKA, J. Za královskou korunou. Přemyslovská usilování o dědičné království. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012, s. 26.

Lavírování Přemysla Otakara I., i přes výše uvedené politické aktivity papeže Inocence III., mezi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým neskončilo, neboť v další fázi štaufskowelfského zápasu se opět Přemysl spojil s Filipem Švábským. Tuto obnovenou shodu mělo v roce 1207 zabezpečit zasnoubení Filipovy dcery Kunhuty s jeho synem Václavem I. Tímto aktem Filip Švábský nepřímě, avšak jednoznačně uznal legitimitu Přemyslova druhého manželství, čím popřel dědická a nástupnická práva jeho první manželky Adléty a jeho syna Vratislava z prvního manželství.¹⁷ Avšak spojení Přemysla Otakara I. s Filipem Švábským netrvalo dlouho. Roku 1208 byl totiž Filip Švábský v Bamberku zavražděn.

Po smrti Filipa Švábského se říšská politická scéna poměrně rychle podvolila Otovi Brunšvickému. Český král Přemysl Otakar II. se k němu připojil jako jeden z posledních a viditelně z donucení. Po úmrtí Filipa Švábského se změnil také postoj k jeho osobě ze strany papeže. Ota Brunšvický se stal Inocencovým favoritem, což se projevilo v udělení císařské koruny Otovi z jeho strany roku 1209. Avšak netrvalo dlouho, kdy se cesty císaře a papeže rozešly, zejména z důvodu Otových plánů na obnovu imperiálních plánů v Itálii. V zorném poli Otova plánu se ocitlo Sicilské království, kde vládl mladý Fridrich, syn Jindřicha IV.

Inocenc III. zatížil císaře Otu církevní klatbou, a počal hledat nového kandidáta, který by jej nahradil. Po dlouhém váhání se vyslovil pro Fridricha Sicilského a vybídl německá knížata k uchystání jeho volby. To je moment, kdy na scénu opět vstupuje Přemysl Otakar I. do té doby jako pasivní divák událostí po smrti Filipa Švábského. Přemysl si byl velmi vědom toho, na jakou stranu se má přiklonit. Vždyť k Otovým stoupencům patřil markrabě Dětrich Mišenský, bratr jeho bývalé manželky Adléty a strýc

jeho syna Vratislava. Proto když v září 1211 v Norimberku vzdorná knížata zvolila Fridricha za příštího římského krále, patřil mezi nejhrolivější aktéry právě on.

Z počátku se však zdálo, že císař Ota nastalou situaci zvládne. V polovině května roku 1212 zahájil v Norimberku sněm. Soud knížat zbavil Přemysla Otakara I. trůnu a císař na popud Dětricha Míšenského udělil Čechy v léno prvorozenému synovi Přemysla Vratislavovi. V napjatém ovzduší v Čechách začala zvedat hlavu dosud skrytá opozice, která byla nespokojena s Přemyslovým autoritativním způsobem vlády a s jeho nástupnickými plány, z nichž byl Přemyslův prvorozený syn Vratislav nadobro vyřazen. Přemysl Otakar I. však nekompromisně zasáhl. K vyhoštění ze země byl odsouzen komorník Černín, kdysi jeden z Přemyslových exilových druhů.¹⁸

Jinak tomu však bylo na mezinárodní scéně, která se jevila značně nepřehlednou. Teprve když Fridrich II. v pozdním létě překonal Alpy a dosáhl jižního Německa, se karta obrátila. Podzim roku 1212 poté rozhodl. Císař Ota již svou pozici neobnovil a rozpad jeho moci zchlادil i horké hlavy v Čechách. Po neúspěšné bitvě s francouzským králem roku 1214 u Bouvines se stáhl do svých okleštěných severoněmeckých držav a téměř v zapomnění roku 1218 zemřel.

Ještě však než kdo mohl tušit, jak se vyvine politická situace a jaké konce Otu Brunšvického čekají, získal Přemysl Otakar I. od nastupujícího Fridricha II. hodnotný dar. Bylo to privilegium známé jako Zlatá bula sicilská, ve kterém stvrdil výsady, které Přemyslovi udělil již jeho strýc Filip Švábský.

18

Tamtéž, s. 27.

Zlatou bulou sicilskou stvrdil Fridrich II. českému králi Přemyslu Otakaru I. mimo jiné dědičnou královskou hodnost s tím, že kdokoliv bude v Čechách zvolen, bude hlavou říše také uznán a budou mu předány královské odznaky. Z toho je také patrna reakce na předcházející události z konce 12. století, kdy císař Fridrich Barbarossa a poté jeho syn Jindřich VI. Svévolně zasahovali do obsazování českého panovníka na pražský trůn.¹⁹

Královská hodnost Přemyslovců neznamenal jen honorární ocenění. Nepotvrzovala jen výlučnou pozici českého království v říšském svazku. Nastolením a způsobem vlády zůstávala knížata svázána s „Čechy“. Vyplývalo to z jejich titulu – kníže Čechů (dux Boemorum) – nikoli kníže Čech. Novým královským titulem se Přemyslovci odpoutávali z těsného rámce náměstků urozeného světce Václava a stavěli své charisma na církevně symbolickém rozměru korunovací. Z knížete se stával král z Boží milosti.²⁰

Text slavnostního privilegia Fridricha II. potvrdila podle středověkých zvyklostí řada svědků. Avšak nezaznamenáváme tu žádného významnějšího knížete. Kromě arcibiskupa z jihoitalského Bari, biskupů z Tridentu, Basileje, Kostnice, Churu a dalších prelátů se zde vyskytují hlavně jména hrabat a pánů z německého jihozápadu.

Ačkoliv Zlatá bula sicilská, nebyla ve věcném ohledu žádným radikálním převratem a jen respektovala staré české hledisko o svébytnosti a nedílnosti českého státu, třebaže zdaleka neřešila komplikovaný vztah českého království a říše ve všech detailech, patří

19

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*. Praha 2009, s. 300.

20

ŽEMLIČKA, J. Společnost v područí státu. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*. Praha 2009, s. 215.

k jedinečným státoprávním dokladům svého druhu. I když některá ustanovení záhy ztrácela smysl.²¹

Volba biskupů přecházela na katedrální kapituly, sněmovní účast českých králů se řídila z praktického hlediska a více než v Bamberku nebo Mersenburku vídáme Přemyslovce v Chebu, Augsburgu, Altenburgu nebo Vídni, kam by vůbec nemuseli vážit cestu. Zároveň také klesala váha pasáže o římských jízdách, které se 13. století vyhýbaly. V neposlední řadě se přestávala požadovat osobní účast „Čecha“ při lenním stvrzování. Nejtrvalejším a nejcennějším ziskem zůstala dědičná královská hodnost.²²

Kromě této výsady vydal Fridrich II. dne 26. září 1212 pro české království ještě další dvě listiny, které jsou rovněž zpečetěné zlatými bulami sicilského krále. Jednu opět pro krále Přemysla Otakara I., druhou pro králova bratra moravského markraběte Vladislava Jindřicha. Z těchto listin je zcela patrné, že nejen český král ale i markrabě moravský získali velké teritoriální zisky mimo území českého státu, které byly dány darem nebo uděleny v léno.

V první listině daroval Fridrich II. Přemyslovi hrady Floss, Schwarzenberg, Lichtenstein, provincii Milin a další zboží mimo vlastní české území jako byly statky Mantel a Lube. Zároveň touto listinou přislíbil hrad Donín u Drážd'an pod podmínkou, pokud jej Fridrich II. vyprostí z moci markraběte míšenského. V závěru této listiny jsou

---

21

ŽEMLIČKA, J. Za královskou korunou. Přemyslovská usilování o dědičné království. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012, s. 27.

22

Tamtéž.

uvedena jména svědků, jako tomu bylo ve Zlaté bule sicilské, avšak v jisté pozměněné podobě.²³

Stvrzená držba říšských statků touto basilejskou listinou však nikdy nepřekonala rovinu pouhé formality. Podle M. Wihody se český král o své majetky nezajímal a o nové vrchnosti nic netušili ani příslušní vilikové a kasteláni, kteří uznávali pouze říšské struktury. Proč se Přemysl Otakar I. nehlásil k řádně prověřeným nárokům, zůstává otázkou.²⁴ Přičemž hornofalcké a vogtlanské hrady zaručovaly stabilitu obnovené přemyslovské správy v sedlecké provincii a současně jistili také přístupy k hlavním průmyskům. České posádky kolem řeky Muldy byly zároveň hrozbou pro vévodu Míšeňského, který se nad to musel také obávat ztráty hradu Donín, který byl touto výsadou přislíben Přemyslovi.²⁵

Druhou listinou udělil Fridrich II. moravskému markraběti Vladislavovi Mocran et Mocran. V této souvislosti je třeba připomenout, že o výklad názvu „Mocran et Mocran“ se v současné době ještě vedou časté diskuse a mezi historiky jsou na něj různorodé názory.

V zásadě se štěpí do dvou proudů. Podle jednoho názoru se v tomto písásky zkomoleném obratu skrývá markrabětem stmelená dvojí Morava (jako Moravia et Moravia), podle druhého názoru a snad pravděpodobnějšího se má (s analogií

23

Vycházím z českého překladu této listiny, která je uvedena v WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Argo, Praha 2005, s. 228-230.

24

WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Argo, Praha 2005, s. 154.

25

Tamtéž, s. 154.

v terminologické tradici sicilských listin) jednat o nevelký říšský statek v Plíseňsku, snad o dnešní Mockern v sousedství Altenburku (jižně od Lipska)..²⁶

Na rozdíl od dnešních historiků si jaksi s tímto názvem nelámal hlavu František Palacký, který nesrozumitelný odstavec s tímto názvem jednoduše prohlásil za „císařské manství v obojích Mokřanech“ neznámé polohy, které měl moravský markrabě získat jako náhradu za válečné výdaje.²⁷

Podle Bertholda Bretholze se zmýlil písař a podle něho by se na sporném místě mělo číst „svěřujeme a potvrzujeme markrabství moravské“, z čehož dále odvodil, že Morava byla, jak se tenkrát soudilo říšským lénem nejen ve 12. století, ale ještě v druhé dekádě věku následujícího.²⁸

Na rozdíl od něj toto striktně odmítl Rudolf Koss, který basilejskou listinu označil jako donační listinu. Hlavní oporou se mu stal inventář korunního archivu z doby císaře Rudolfa II., jehož tvůrce vyložil záhadné Mocran et Mocran s pomocí listiny, kterou Karel IV. svého času vykoupil panství Möckern a Lindau u Magdeburku.²⁹

26

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*. Praha 2009, s. 301. Srv. též ŽEMLIČKA, J. Za královskou korunou. Přemyslovská usilování o dědičné království. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012, s. 27.

27

PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Díl 1, Praha 1896, s. 285.

28

BRETHOLZ, B. *Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle König Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212*. ZVMGS 5/1901, s. 305-320.

29

KOSS, R. Mocran et Mocran. *Zprávy českého zemského archívu*. 7/1927.

Časem se však zjistilo, že panství Möckern nemohlo být říšským lénem, neboť patřilo hrabatům z Arnsteinu. Avšak nejnovější odborná literatura nadále odmítá tézi o písařské chybě a přiklání se s Kossem k nemovitému jmění³⁰ Mocran – Möckern.³¹ Tak například Josef Žemlička, který říká: „Ve skutečnosti postoupil nevelké říšské pozemkové léno patrně v oblasti plíseňského Altenburgu.“³² Naopak Kossovu konstrukci odmítá také Martin Wihoda a považuje ji za zmatečnou.³³

Wihoda poukazuje dále na to, že tato sicilská listina chybí v událostech roku 1306 a neprošla jednáním generálního sněmu, na němž byly dne 7. dubna roku 1348 pořízeny opisy hlavních zemských privilegií. Podle něj to naznačuje, že nikdo z mocných nepokládal privilegium Mocran et Mocran za dokument státoprávní povahy ale také hovoří, že není vyloučeno, že nikdo nerozuměl obsahu listiny. Rozhodující je pro něho dispozice samotné listiny, kde zároveň si klade otázku, jaké bylo postavení Moravy v rámci českého státu a jaký byl vztah Moravy k říši.³⁴

30

Po kterém se nadále pátrá.

31

Srv. ŽEMLIČKA, J. *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*. Praha 2002, s. 110; VANÍČEK, V. *Velké dějiny zemí koruny české*. II. díl: 1197-1250, Praha-Litomyšl 2000, s. 109.

32

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*. Praha 2009, s. 301.

33

Srv. WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Agro, Praha 2005, zejména s. 54.

34

Tamtéž, s. 55.

Wihoda upozorňuje na to, že se totiž docela dobře mohlo promítnout v textu Fridrichovi listiny Mocran et Mocran nové uspořádání mocenských poměrů. Podle něj záhadný obrat „svěřujeme a potvrzujeme Mocran et Mocran se vším právem a se svými náležitostmi“ lze snadno chápat jako písařskou chybu, kterou je nutné opravit na „svěřujeme Moravu a Moravu se vším právem a se svými náležitostmi“, přičemž podle něj onu „první“ Moravu patrně tvořilo markrabství do roku 1212 a „druhou“ Vladislavem nově nabyté Olomoucko.³⁵ Jako důkaz zde podává Moravské zemské desky, které byly vedeny ve dvou řadách.

Z toho je patrné, že současní historikové se na této problematice nedokáží zatím shodnout. O této listině se zde zmiňují proto, že byla vystavena současně se Zlatou bulou sicilskou a zároveň i proto, že i tato listina má jistý význam pro české dějiny a byla rovněž opatřena zlatou pečetí.

Lze zároveň také říci, že basilejské listiny se vzájemně doplňují a navenek tvoří sevřený celek, který vypovídá nejen o poměru mezi českým státem a říší, ale také o aktuální situaci, která vládla na domácí politické scéně.

Tuto kapitolu můžeme zakončit slovy Emanuela Vlčka: basilejské „zlaté buly“ zakončují úvodní, dramatictější a pestřejší část Přemyslovy vlády. Ani později král nezahálel. Nechyběl na některých říšských sjezdech a vykonával dlouhé inspekční jízdy po Čechách a Moravě. Doprovázela ho urozená družina, někdy menší, někdy početnější podle

---

35

Tamtéž, s. 66.

smyslu a délky výjezdu. V místech zastavení panovník soudil, odměňoval, trestal a nařizoval.³⁶

1.3. Poměr českého státu k říši z pohledu české historiografie

Zlatá bula sicilská je dnešní českou historiografií vnímána jako jeden z dokladů hlubokých kořenů české státnosti. Tato listina zaručovala nejenom dědičnost královského titulu českých panovníků, ale její význam byl širší a komplikovanější. Je zároveň pozoruhodné, i když v roce 2012 se připomínalo 800 sté její výročí, že se jejího významu dostalo až v moderní době, kdy se jí začali výrazně zabývat právníci a historikové.

Podle názoru známého historika Martina Wihody tato listina nenaznačuje, že by v oněch přemyslovských dobách platila za respektovanou právní normu. Není ani zřejmé, jak se ocitla na Pražském hradě, když v Basileji nikdo z Čechů při vystavení této listiny nebyl³⁷ a zda svou dikcí uspokojila představy příjemců. Dále uvádí, že první opis Zlaté buly sicilské vznikl až po vymření vládnoucí dynastie roku 1306. Avšak ani roku 1306, kdy se rozhodovalo o budoucím osudu českého království, to nebylo lepší. Pravděpodobně

36

VLČEK, E. *Fyzické osobnosti českých panovníků: atlas kosterních pozůstatků českých králů přemyslovské lucemburské dynastie s podrobným komentářem a historickými poznámkami. II. Čeští králové, I.* Praha 2000.

37

Opačný názor vyslovil Ivan Hlaváček. Srv. HLAVÁČEK, I. Ještě jednou – a ani to možná ne naposledy – Mocran et Mocran. In: POLÍVKA, M., ŠMAHEL, F. (eds.). *In memoriam Josefa Macka (1922-1991)*, Praha 1996, s. 47.

z počátku ani nikdo netušil, že vhodné řešení nabízí volební článek Zlaté buly sicilské a až v říjnu tohoto roku se podařilo najít tento dlouho utajovaný dokument. V této době si zemská obec nechala Zlatou bulu sicilskou potvrdit římským králem Albrechtem a zabránila jejího odvozu z Prahy, čímž ji vlastně prohlásila za zemské významné privilegium. Až Albrechtovou konfirmací tato výsada konečně vstoupila do českých dějin.³⁸

Významné se pak jeví období panování Karla IV., který dne 26. března 1348 požádal účastníky pražského generálního sněmu o schválení vybraného souboru privilegií z korunního archivu českých králů. Na jednání zemského sněmu dne 7. dubna 1348 pak Karel IV. konfirmoval deset listin korunního archivu. Jedná se o následující listiny³⁹:

1. Privilegium císaře Barbarossy z 18. ledna roku 1158, kterým kníže Vladislav II. obdržel právo užívat královskou korunu, bylo opsáno jednou a opatřeno voskovou majestátní pečetí.
2. Privilegium Fridricha II. Sicilského z 26. září roku 1212, kterým byl upraven vztah českých zemí k říši, přepsal Mikuláš⁴⁰ dvakrát. Jedna kopie byla zpečetěna zlatou bulou, druhá majestátní voskovou pečetí.
3. Privilegium z 26. července roku 1216, kterým Fridrich II. Sicilský vzal na vědomí povýšení královice Václava na (budoucího) českého krále, bylo opsáno jednou. Ověřeno bylo voskovou majestátní pečetí.

38

WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Agro, Praha 2005, s. 17.

39

Převzato z WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Agro, Praha 2005, s. 220-221.

40

Mikuláš Sortes – sekretář Karla IV. Pozn. autora.

4. Privilegium římského krále Richarda z 9. srpna roku 1262, jímž si Přemysl Otakar II. pojistil držbu Rakous a Štýrska, přepsal Mikuláš jednou. Kopii opatřil majestátní voskovou pečetí.
5. Privilegium Rudolfa Habsburského ze 4. března 1289, které upravovalo práva českých panovníků při volbě římského krále a jejich číšnické povinnosti, vyhotovil Mikuláš ve dvou exemplářích, jeden byl zpečetěn zlatou bulou, druhý voskovou majestátní pečetí.
6. Privilegium Rudolfa Habsburského z 22. července roku 1290, jímž římský král uznal právo českého krále Václava na říšská léna, která získal po smrti vratislavského vévody Jindřicha, zhotovil Mikuláš ve dvou kopiích. První opatřil zlatou bulou, druhou voskovou majestátní pečetí.
7. Privilegium Rudolfa Habsburského z 25. září roku 1290, kterým římský král uznal Václavovo nástupnictví ve vratislavském vévodství, přepsal Mikuláš jednou. Ke kopii přivěsil majestátní voskovou pečeť.
8. Privilegium Rudolfa Habsburského z 26. září roku 1290, kterým římský král udělil Václavovi v léno vratislavské vévodství, přepsal Mikuláš jednou. K opisu připojil majestátní voskovou pečeť.
9. Privilegium Rudolfa Habsburského z 26. září roku 1290, které zpřesňovalo práva a povinnosti českých panovníků při volbě římského krále a jejich číšnický úřad, přepsal Mikuláš dvakrát. První kopie byla opatřena zlatou bulou, druhá majestátní pečetí.
10. Privilegium Albrechta Habsburského ze 17. listopadu roku 1298, které dále upravovalo status českých králů při volbě římského panovníka, opsal Mikuláš jednou, kopii ověřil majestátní voskovou pečetí.

Jak z výše patrně (bod č. 2), byla mezi ně zařazena i Zlatá bula sicilská z 26. září 1212. Touto konfirmací Karel IV. vytvořil, dle slov Martina Wihody, „jakýsi ústavní základ panovnické moci v českých zemích“.⁴¹

Poměrně známou písemnost ze Zlaté buly sicilské učinil epický a fabulační dar Václava Hájka z Libočan a lze říci, že jeho chybná interpretace značně ovlivnila vnímání Zlaté buly v moderní době.⁴²

Ještě v době osvícenství významu této listiny nebylo v podstatě věnováno žádné pozornosti.⁴³ V podstatě až v 19. století Václav Vladivoj Tomek začal poukazovat na to, že Zlatá bula sicilská má státoprávní hodnotu a že zásadně určovala postavení českého státu k říšskoněmecké říši. Tomek byl také prvním, který provedl vědeckou analýzu tohoto privilegia a po do dnes platného vyhodnocení jednotlivých článků dospěl k poznatku, že privilegium v podstatě obnovuje platnost smlouvy, která byla po bitvě u Chlumce roku 1126 vyjednána mezi knížetem Soběslavem a Lotharem ze Supplinburku a bulu tak posunul do státoprávní polohy.⁴⁴ Nikoliv tedy Palacký, nýbrž Tomek rozpoznal význam basilejských listin a který propojil Zlatou bulu sicilskou s volební procedurou roku 1216.

41

WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Agro, Praha 2005, s. 17 a 220. Výčet zbylých Karlem IV. vydaných a potvrzených listin ze dne 7. dubna 1348 a jejich stručná charakteristika je podána v: SPĚVÁČEK, J. *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*. Praha 1980, s. 268-271.

42

WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*. Agro, Praha 2005, s. 17.

43

Například sám František Palacký se jí ve svém díle věnuje pouze okrajově. Srv. PALACKÝ, F. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*. Praha 1894, s. 284.

44

TOMEK, W. W. O právním poměru Čech k někdejší říši německé, díl II. Od bitvy u Chlumce až do zlaté buly císaře Karla IV. (1126-1355). *ČČM* 31/1857, s. 491-496.

Ikonou českého národního dějepiscectví nebyl však Tomek, nýbrž Palacký, jehož představy také neunikly kritice německy píšících historiků. Zejména se jednalo o Konstantina Höflera, který zaměřil svou pozornost na kontrastně podaný obraz husitství, nicméně nebyly mu cizí ani Palackého údajné řemeslné poklesky na poli starších dějin. Zde mu vadilo smířlivé hodnocení Přemysla Otakara I. a podle Höflera naprosto scestný výklad Zlaté buly sicilské, kterou se nerušila, nýbrž právě naopak upevňovala závislost českých zemí na středověké říši. Dalším byl Ludwig Schlesinger, který sice Zlatou bulu sicilskou parafrázoval povrchně, dokonce si spletl několik článků. Avšak jedním dechem odsoudil vstřícnost nezkušeného a říšských poměrů neznalého Fridricha. Na revizi Palackého postavil své teze i Adolf Bachmann, který podpořil názor, že listiny z roku 1212 nemají konstituční a státoprávní charakter, ale že obecně vyjadřují říšskou nadřazenost.⁴⁵

Dalším významnou osobou, která se věnovala problematice Zlaté buly sicilské, byl Jaroslav Goll, jehož myšlenky shrnul významný historik 20. století Josef Pekař poznámkou, že „sicilská bula potvrzovala a rozšiřovala svobody českého státu v říši“.⁴⁶ Dle slov samotného Jaroslava Golla: „jest to jakási magna charta, která vyměřuje jeho poměr k říši, právo a povinnosti obou stran“.⁴⁷

45

WIHODA, M. Zlatá bula sicilská v souřadnicích historického myšlení. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.). *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 10.

46

PEKAŘ, J. *Dějiny československé*. Praha 1991 (reprint vydání z roku 1921), s. 37.

47

GOLL, J. K. výkladu privilegia Fridricha II. pro království České. *Věstník Královské české společnosti nauk*. Třída filozoficko-historická. Praha 1904, s. 1.

Jaroslav Goll se při rozboru Zlaté buly sicilské snažil zejména na volebním odstavci dokázat, že zemské reprezentaci již od roku 1212 příslušelo právo svobodné volby českého panovníka i mimo vládnoucí dynastii. Svým způsobem se tak vracel k problematice, která vzrušovala stavovskou obec v době předbělohorské, a proto také na adresu Zlaté buly sicilské z roku 1212 prohlásil, že je to jakási „Magna Charta“, která jak bylo uvedeno výše, definovala vztah českých zemí k říši s právy a povinnostmi pro obě strany.

Bachmannovi sentence bod po bodu vyvracel v monumentálně rozvržených českých dějinách Václav Novotný⁴⁸, kde až ve třetím svazku dospěl do roku 1212. Zde vyložil obsah a dobový kontext privilegií Fridricha II. tak, jako nikdo před ním a jeho přísně analytické postřehy v podstatě platí do dnešní doby. Václav Novotný Zlatou bulu sicilskou pokládal za normu, která upevňovala zemskou a posléze národní svébytnost.

Václav Novotný uzavřel rukopis českých dějin kolem roku 1928, ale to již měl k dispozici druhý díl českého diplomatáře s kritickým přepisem všech tří basilejských listin. Nahlížet mohl rovněž do Weilandovy edice říšských zákonů a privilegií, která však obsahovala první z basilejských bul, o radu mohl též požádat Václava Hrubého, který se podílel na projektu korunního diplomatáře.⁴⁹

Před koncem 19. století vychází článek Karla Špačka o kurfiřtském hlasu českých králů, ve kterém autor mimo jiné popřel, že by privilegium z roku 1212 vyjadřovalo lenní

48

NOVOTNÝ, V. *České dějiny. 1-3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. 1197-1253*. Praha 1928, zejména s. 303-309. Též srv. NOVOTNÝ, V. Rozmach české říše do vymření Přemyslovců. In: *Československá vlastivěda IV. Dějiny*. Praha 1932, s. 44-46.

49

WIHODA, M. Zlatá bula sicilská v souřadnicích historického myšlení. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.). *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 11.

status českých králů.⁵⁰ Podobného názoru byl také Josef Kalousek, který zásadně odmítal jakékoli zásahy ze strany říše do vnitřních záležitostí českého státu. Dle něj tímto privilegiem český panovník a české země dosáhli v podstatě úplné samostatnosti oproti Římské říši a český král zůstal říšským leníkem pouze z důvodu udržení majetků za hranicemi českého státu a kurfiřtského (volebního) hlasu.⁵¹

Na počátku 20. století díváme-li se do jednotlivých encyklopedických slovníků, a což je jistým způsobem překvapující, zmínku o Zlaté bule sicilské nenacházíme, ani v Riegrově slovníku či Ottově slovníku naučném, přesto, že se v nich naopak nachází pečlivě zpracovaný komentář k Zlaté bule Karla IV. z roku 1356 (viz. dále). Na vědomí ji sice bere Masarykův slovník naučný z roku 1925 nicméně plnohodnotné postavení je jí přiznáno až příručním slovníkem naučným z roku 1967.

Mezi významné právní historiky počátku 20. století, zabývající se touto listinou z roku 1212, můžeme zařadit Jana Kaprase, který ji pokládal za jakýsi základ poměru mezi českým králem a římskou říší.⁵² Kapras nepopíral ani lenní vazbu českých zemí k říši. Jak bylo uvedeno, basilejskou listinu pokládal za vyjádření vztahu mezi českým panovníkem na říši, a přestože lenní podřízenost zůstala zachována, pražský dvůr se začal řídit vlastními zájmy. Podobným směrem se ubíral Bohumil Baxa, který však ve Zlaté bule

---

50

ŠPAČEK, K. Arcišíšnictví a kurfiřtství králů Českých v Německé říši. *Právník* 5/1866, s. 479-482.

51

KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha 1892, s. 21-23.

52

KAPRAS, J. *Přehled právních dějin zemí české koruny*. Díl 1-2, *Právní prameny a dějiny státního zřízení do roku 1848*, Praha 1930, s. 64-65.

sicilské přečetl i to, co v ní vůbec nebylo, takže s událostmi roku 1212 spojil potvrzení volebního hlasu stavovské obce, české kurfiřtství a hodnost říšského arcibiskupa.⁵³

Ve druhé polovině tohoto století dalším kdo podobně jako Jan Kapras upozornil na to, že Zlatá bula sicilská upravovala na dlouhou dobu „státoprávní poměr Čech k říši německé“ byl Kamil Krofta.⁵⁴

Druhá polovina 20. století představuje také právního historika Karla Malého, podle kterého Zlatá bula sicilská znamenala ve svém souhrnu uznání suverenity českého státu a českého krále. Podle něj poměr českého státu k říši se podstatně změnil získáním královského titulu pro české panovníky – poprvé roku 1085 ad personam knížeti Vratislavovi, roku 1158 Vladislavovi II. od roku 1198 trvale Přemyslu Otakaru II.⁵⁵ a ve smyslu tehdejší teorie lenního práva nebylo pak už vůbec možné, aby český král byl vazalem, neboť král stál v lenní hierarchii na prvním místě.

K. Malý dále poukazuje na to, že „Suverenitu českého státu a neexistence lenního poměru k říši dokazují však i jiné skutečnosti. Český stát byl vždy subjektem

---

53

WIHODA, M. Zlatá bula sicilská v souřadnicích historického myšlení. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.). *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 13.

54

KROFTA, K. *Dějiny československé*. Praha 1947, s. 46-47.

55

Dědičně byla uznána královská hodnost Přemyslu Otakaru I. v roce 1198 Filipem Švábským, roku 1203 Otou Brunšvickým a roku 1212 na základě Zlaté buly sicilské Fridrichem II. Sicilským, zároveň i jeho následovníkům. ADAMOVIČ, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Přehled vybraných otázek*. C. H. Beck, I. vydání, Praha 2000, s. 17.

mezinárodních vztahů, římsští císařové nikdy nezasahovali do soudní jurisdikce českého státu, která byla výhradním právem panovníka a šlechty.⁵⁶

Zlaté bule sicilské Vratislav Vaníček záhadně přiznal spíše symbolický než konstitutivní význam, aby vzápětí upozornil, že toto privilegium nemá v říši obdoby, v zásadě ale potvrzuje starou koncepci české svrchovanosti a jako takové se stalo nejcennější a všeobecně uznávanou listinou českého korunního archivu.⁵⁷

V neposlední řadě je třeba uvést také Josefa Žemličku, který se k Zlaté bule sicilské pravidelně vracel na stránkách svých jednotlivých statí a děl⁵⁸, který toleruje interpretaci tohoto privilegia jako základního pilíře české státnosti. Josef Žemlička postupně upravoval, zpřesňoval nebo měnil vyznění svých dílčích závěrů. Zdůraznil, že bula zaujala v řadě státoprávních dokumentů klíčové místo, a proto byla od svého zhotovení řazena mezi základní privilegia českého království a jako taková byla pečlivě chráněna. V roce 1987 doplnil, že se listina z titulu nejcennější součásti korunního archivu těší mimořádné ochraně a péči Československé socialistické republiky. Ze svých postojů neslevil ani v následných letech, kdy se pokoušel smířit krajní stanoviska Zdeňka Fialy s dědictvím české historické školy. Proto nemohl opustit výklad, jenž listinu vnímá jako základní pilíř české státnosti, ovšem zároveň vyloučil, že by ve vztahu k říši sehrála stejnou roli jako Magna Charta. Blízká Fialovi byla rovněž myšlenka, že Zlatou bulou sicilskou zpečetěné

56

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 31.

57

VANÍČEK, V. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek II. 1197-1250*. Praha, Litomyšl 2000, s. 86-87 a 107-109.

58

Viz jednotlivé citace z jeho děl v této rigorózní práci.

výsady respektovaly staré domácí hledisko o svébytnosti a nedělitelnosti českého státu a že rozhodující význam měla vnitřní síla a autonomie českých zemí.⁵⁹

Jako posledního bych zmínil Martina Wihodu, kterého v této práci významně cituji.

59

WIHODA, M. Zlatá bula sicilská v souřadnicích historického myšlení. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.). *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 16.

2. Zlatá bula Karla IV.

2.1. Popis dokumentu, diplomatická stránka listiny.

Zlatá bula Karla IV. byla první Ústavou Svaté říše římské a bývá považována za jeden z nejdůležitějších zákonů upravujících její ústavní poměry. O její vážnosti svědčí i to, že její vybraná ustanovení zůstala prakticky beze změny v platnosti až do zániku Svaté říše římské, ke kterému de iure došlo roku 1806.⁶⁰

Jedná se o soubor právních norem, upravujících volbu římského krále, postavení knížat voličů v říši a tím potažmo též postavení českého krále mezi nimi, jeho práva vyplývající z jeho privilegovaného stavu.

Zlatá bula Karla IV. je výsledkem jednání říšských sněmů v Norimberku a v Metách v roce 1356. Své jméno získala od zlaté císařské pečeti, která byla k zákoníku připevněna. Názvu BULLA AUREA se však začalo používat až od roku 1400. Před tímto datem zákoník neměl specifický název, říkalo se mu "Carolina", sám císař jej nazýval "Naše císařská kniha", lze se setkat i s pojmenováním "Bula kurfiřtská".⁶¹

60

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Praha 1908, sv. 1.

61

Tamtéž.

Samotná pečeť, podle níž zákoník nese jméno, je vyrobena ze zlatého kovu, má průměr cca 60 mm, její tloušťka činí zhruba 6 mm. Na lícové straně lze spatřit císaře, sedícího na trůně, třímajícího říšské žezlo a jablko, spolu s orlicí a českým lvem obklopeným nápisem: CAROL VS QVARTVS DIVINA FAVENTE CLEMENCIA IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS ET BOEMIE REX, tzv. Karel IV., z boží milosti římský císař, pro všechny časy rozmnožitel říše a král český.⁶²

Rubová strana pečeti představuje obraz města Říma, obehnaný nápisem ROMA CAPVT MVNDI REGIT ORBIS FRENA ROTVNDI – Řím, hlavní město světa, vládne celé Zemi. Na portále uvnitř zobrazení Říma je umístěno ještě krátké určení obrazu AVREA ROMA – zlatý Řím.

Pečeť je připevněna na pečetním provázku, jenž je provlečen jednotlivými listy pergamenu.

Po vzniku zákoníku nechala císařská kancelář zhotovit sedm exemplářů, které lze označovat jako "originály".⁶³

1. Originál "český", zhotovený pro českého krále, v současné době uložený ve Vídni. Tento originál se v zahraniční literatuře označuje písmenem "B".

62

BALÍK, S. a kol. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva*. Sv. II. UK PF, Praha 1914, s. 25 a násl.

63

FIALA, Z. *Předhusitské Čechy 1310-1415*. SPN, Praha 1970, s. 67.

2. Originál "mohučský", vyhotovený pro mohučského arcibiskupa, uložený taktéž ve Vídni, označovaný "M".

3. Originál "falcký", zhotovený pro rýnská falckrabata, uložený v Mnichově, označovaný "P".

4. Originál "trevírský" zhotovený pro trevírského arcibiskupa, uložený ve Stuttgartu, označovaný "T".

5. Originál "kolínský", zhotovený pro arcibiskupa kolínského uložený v Darmstadtu, označovaný "C".

6. Originál "frankfurtský", zhotovený pro město Frankfurt nad Mohanem, uložený tamtéž, označovaný "F".

7. Originál "norimberský", zhotovený pro město Norimberk, uložený v Mnichově, označovaný "N". Poslední, norimberský originál je na rozdíl od ostatních opatřen pouze pečeti voskovou.

Všechny exempláře, s výjimkou N a F, vznikly brzo po vydání zákona, N a F císařská kancelář vyhotovila později podle české přílohy B. Každý z těchto originálů má stejnou právní hodnotu, jejich znění se liší pouze v použití jazykových prostředků, nikoli významově, všechny jsou psány latinsky.

Autor textu dnes bohužel není znám. Existuje mnoho dohadů a teorií, žádná z nich se však neukázala zcela potvrzenou. Jedna z nich považuje za autora samotného Karla IV., jiná mu přisuzuje pouze autorství základních myšlenek, zpracování však císařské kanceláři, v první řadě kancléři Janu ze Středy a jeho personálu. K tomuto názoru se přiklání

kupříkladu i Palacký. Jan ze Středy byl však velice proslulý svým vzletným, humanistickým slohem, který se v právnické latině listiny příliš neprojevuje. To se stalo argumentem pro ty, kteří kancléři přisuzují na zákoníku pouze práci "stylistického redaktora". Nicméně ani tato skupina nepopírá, že Jan ze Středy by mohl být autorem a duchovním otcem úvodního hexametrového verše a filozoficky laděného úvodu, ba i některých "básničtějších" ustanovení a kapitol.⁶⁴

Některé prameny uvádějí i další zvučná jména, jejichž nositelé by se mohli podílet na přípravě zákona, za všechny lze jmenovat například básníka Petrarku či proslulého právníka Bartola de Saxoferrato.

Význam Zlaté buly stvrzuje například i přibližně 60 latinských opisů a 40 překladů jen do staré a nové němčiny. Po vynálezu knihtisku do roku 1500 se objevily 3 latinské a 6 německých inkunábulí, které jsou rozšířeny v mnoha exemplářích.⁶⁵

Jedním z dochovaných rukopisů Karlovy Zlaté buly je rukopis jeho syna Václava IV., uložený v Rakouské národní knihovně ve Vídni. Tento exemplář vznikl roku 1400 v Praze, je to nejkrásnější dochovaný iluminovaný rukopis této buly. Obsahuje 48 miniatur a barevné iniciály. Datace jeho vzniku naznačuje, že měl podpořit římský královský majestát krále Václava IV. po jeho sesazení z říšského trůnu.⁶⁶

64

FRITZ, W.D., MÜLLER-MERTENS, E. *Die Goldene Bulle*. Výmar 1978, s. 78 a n.

65

ZEUMER, K. *Die Goldene Bulle Karls IV*. Díl 1.: *Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle*. Díl 2.: *Text der Goldenen Bulle und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung*. Výmar 1908.

66

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zlat%C3%A1_bula_Karla_IV. Nahlíženo 21.1.2013.

Jedním z dalších významných exemplářů je v německém Frankfurtu nad Mohanem, který je uložen v Institutu historie města karmelitánského kláštera. Tato verze je z roku 1366 a je složena z pergamenových sešitků o 44 listech. Kniha je svázaná černožlutou hedvábnou šňůrou, na jejímž konci je upevněna zlatá pečeť (Zlatá Bula). Mimoto vlastnilo město Frankfurt ještě další dvě verze z roku 1470. Jednu verzi dostal darem v roce 1938 Adolf Hitler, tento dokument navždy zmizel. Druhá verze se nacházela na radnici, avšak shořela při bombardování města v roce 1944.

Pfalcká verze se nachází v Hlavním státním archívu Bavorska v Mnichově a další vyhotovení pro město Norimberk je uloženo v Darmstadtu v hesenské národní a univerzitní knihovně. Trevírská verze je uložena ve Stuttgartu v hlavním státním archívu.⁶⁷

2.2. Svatá říše římská před nástupem vlády Karla IV.

Svatá říše římská byla vnímána jako „konglomerát dnešních německých států, Itálie, Rakouska, Švýcarska, východní části Francie, Lucemburska, Belgie, Nizozemí a částečně i Čech, Moravy a zemí české koruny...“, v jehož čele stál římský král, respektive císař.⁶⁸

Tento útvar vznikl na základech rozpadající se říše Francké, poté co si vévodové ve východní části začali sami volit vlastního panovníka. Prvním římským králem se stal Ota

---

67

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zlat%C3%A1_bula_Karla_IV. Nahlíženo 21.1.2013.

68

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV. - život a dílo*. Svoboda, Praha 1979, s. 35 – 40.

I., jenž se nechal po dobytí Itálie s podporou církve v roce 961 n. l. v Římě korunovat jako nástupce franckých císařů.

Svatá říše římská vycházela z myšlenky nezrušitelnosti antického impéria, jehož moc se přenášela na pozdější státní útvary („translatio imperii“). Díky této ideji došlo poměrně záhy k vytvoření nadstátního svazku, jehož pojítkem byla krom jiného společná křesťanská víra. Tento kolos měl svůj vlastní název: od počátku 11. století se nazýval „Romanum imperium“, od 12. stol. „sacrum imperium“ a ve 13. stol. se název ustálil na pojmu „sacrum Romanum imperium“.

Císař se stal hlavním partnerem papeže, ochráncem církve v říši („vicarius dei“), duchovně papeži podřízený, nikoli však světsky (alespoň prozatím). Univerzalistické pojetí jeho moci však bylo spíše fiktivní, závislé na mnoha faktorech, ať už ekonomických, politických či též mocenských.

Císařem se mohl stát pouze řádně zvolený a instalovaný král, příslušník dynastie či vysoké šlechty. Pro volbu se již od 11. stol. začal vyvíjet zvláštní orgán, kolegium kurfiřtů, v čele s mohučským arcibiskupem a falckrabím rýnským, který vykonával též funkci soudce nad králem.

První zásady volby ustanovil papež Inocenc III. v bule „DELIBARATIO SUPER TRIBUS ELECTIS“ z roku 1189. V této listině je stanovena volba jako svobodná ve smyslu církevního práva a je pro ni nezbytná přítomnost všech tří duchovních voličů (arcibiskupů) a falckraběte rýnského. Ve 13. stol. do tohoto kolegia přibývají vévoda saský, markrabě braniborský a od roku 1237 též trvale král český.

Ve 13. Až 14. stol. se tato volba začíná prosazovat jako skutečně svobodná, bez papežské aproby. Tento vývoj byl stvrzen v roce 1338 říšským zákoníkem "LICET IURIS".⁶⁹

Po zvolení byl král korunován ve městě Cáchách, kde byl dosazen na trůn Karla Velikého a ozdoben jeho korunou. Korunovací celebroval arcibiskup kolínský a při slavnostním aktu byly králi předány též říšské insignie – koruna, meč a oštěp. Teprve po této řádné instalaci se král mohl vydat do Říma, aby z rukou papeže přijal titul císaře Svaté říše římské.

Brzy po vzniku říše, na základě tzv. "Otonských privilegií" získala církev obrovskou moc na úkor světské moci císaře. Biskupové a opati vykonávali nejvyšší říšské úřady, církev dostávala velké donace a požívala plné, zejména soudní imunity. Císař se snažil zabránit tomuto vývoji podporou říšského rytířstva, což vedlo k tomu, že papež zahájil otevřený ozbrojený boj za úplné vymanění církve z moci světské, tzv. "boj o investituru". V roce 1122 byl uzavřen kompromis ve Wormsu, který zcela přesně vymezil císařovy pravomoci v církevní sféře.

V roce 1302 vydal papež Bonifác VIII. "UNAM SANCTAM", ve které se prohlásil za pána všeho lidstva. Došlo opět k otevřenému konfliktu, který se projevil nejvíce v postoji francouzského krále Filipa IV. Sličného, jenž donutil papeže v roce 1306 prohlásit, že jeho nároky se na Francii nevztahují (bula "MERUIT") a k tomu, že papež v roce 1309 uchýlil do Avignonu "pod ochranu" francouzského krále.⁷⁰

69

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV., - život a dílo*. Svoboda, Praha 1979, s. 35-40.

70

Císařskou moc do značné míry oslabovala i instituce tzv. "zemské výsosti", na jejímž základě vznikaly na území říše teritoriální celky v čele s poměrně silnými knížaty. Císařští vazalové počali uchvacovat své podíly na moci ve svůj prospěch, jejich postavení se posílilo dědičností úředních lén, privilegií a imunitami a v neposlední řadě též zapojením duchovních knížat do lenní soustavy na základě Wormského kompromisu a listiny "CONFROEDERATIO CUM PRINCIBUS ECCLESIASTICIS". V důsledku vzrůstajících nároků šlechty se císař rozchází i s městy a začíná uplatňovat politiku ostře namířenou proti nim.⁷¹

Ve 14. stol. začínají vznikat stavovské monarchie, lenní soustava se počíná zcela rozpadat a ze Svaté říše římské zbývají již jen německá knížectví a k císařově volbě stačí již jen kurfiřtské zvolení bez papežské aprobace. Nejsilnější moc v říši přechází na římský sněm.⁷² Zlatá bula Karla IV. z roku 1356 již tento vývoj jen definitivně stvrdila v právní formě.⁷³

WOLF, A. Das "Kaiserliche Rechtbuch" Karls IV. (sogenannte Goldenen Bulle).

In:HELMUT, C. (Hrsg.): *Jus Commune*. Bd. 2, Frankfurt 1969, s. 1–32.

71

Tamtéž.

72

KINCL, J. a kol. *Všeobecné dějiny státu a práva v Československu do roku 1918*. Praha 1993, s. 56 a n.

73

ZEUMER, K. *Die Goldene Bulle Karls IV*. Díl 1.: *Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle*. Díl 2.: *Text der Goldenen Bulle und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung*. Výmarn 1908.

2.3. Svatá říše římská při nástupu vlády Karla IV.

V roce 1313 zemřel císař Jindřich VII. a o rok později se tohoto postu ujal Wittelsbach Ludvík Bavorský. Ten se však dostal do ostrého rozporu s papežskou kurií (hlavně svým záporným postojem vůči papeži a v neposlední řadě i vydáním zákoníku LICET IURIS). Papež Kliment VI. se tedy počal připravovat na tvrdý postup proti němu.⁷⁴

V souvislosti s tím navštívili král Jan s markrabětem Karlem již koncem února 1346 v Trevíru svého příbuzného arcibiskupa Balduina. Radili se s ním o postupu proti Ludvíku Bavorskému a zároveň o možnostech Karlovy kandidatury jako římského protikrále. Tím počal Karlův boj o císařskou korunu, jenž se dá rozdělit do několika fází.⁷⁵

První fáze proběhla v sídle trevírského arcibiskupa a počíná právě onou výše uvedenou poradou a vrcholí vydáním několika listin z jara 1346, v nichž Karel slibuje splnění závazků vůči trevírskému arcibiskupovi pro případ zvolení římským králem.

Postavení trevírského arcibiskupa Balduina za lucemburské zájmy předcházelo jednak konečné rozhodnutí papeže nad Ludvíkem Bavorem a sesazení mohučského duchovního kurfiřta. Lze říci, že právě v tomto okamžiku vše záviselo na rozhodnutí Balduina, na jeho hlasu jako kurfiřta, ale také na jeho politickém postavení a finančních prostředcích.⁷⁶

74

ČORNEJ, P. *Dějiny země Koruny české*. Díl. I., Paseka, Praha 1992, s. 98-119.

75

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV., - život a dílo*. Svoboda, Praha 1979, s. 133 a n.

76

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 138.

Co se týče listin z jara 1346, obě vznikly v Trevíru, přímo v Balduinově kanceláři. V první smlouvě z 16. března 1346 za smluvní strany jsou označeny Karel a Balduin. Podle ustanovení prvního paragrafu musel Karel potvrdit Balduinovi, že s ním bude žít v dobrých vztazích a vždy se bude řídit jeho radami. Seibt je toho názoru, s čímž lze jistě souhlasit, že tato všeobecná klauzule je nepochybně určena již budoucímu římskému králi a byla by neobvyklá, kdyby neuzavírala delší období napjatých vztahů, a to v okamžiku, kdy si trevírský arcibiskup mohl diktovat podmínky. Budoucí volební podmínky rozhodně překračovaly finanční zdroje Karla IV.⁷⁷

Druhá smlouva, která byla uzavřena 22. května 1346, je daleko podrobnější. Postavení Balduina jako trevírského arcibiskupa je zde ještě více vytyčeno. Na základě této dohody Karel musel doživotně zaujmout kladné postavení k politice Balduina a také se zavázat, že bude více ovlivňovat politiku svého otce Jana. Zároveň musel Karel IV. uznat systém smírčích soudů mezi trevírským a lucemburským územím, jako budoucí král se musel vzdát zásahů do trevírské oblasti bez svolení kurfiřta – arcibiskupa, vlastně šlo o uznání suverenity Trevíru, a v neposlední řadě se zavázat k zvláštnímu přátelství v případě, kdyby se stal bezprostředním lucemburským panovníkem.⁷⁸

Druhá etapa počala v papežském sídle v Avignonu, kdy Karel se svým otcem Janem navštívili o velikonocích roku 1346 papeže. V dubnu vydal Kliment VI. několik bul, které měly vliv na uspořádání královské volby a její průběh. Mezi nimi bylo i odvolání dosavadního mohučského arcibiskupa Jindřicha z Virneburgu a jmenování Gerlacha

---

77

Tamtéž.

78

Tamtéž.

Nassavského. Zároveň byl zaslán dopis kolínskému arcibiskupovi Walramovi z Jülichu, aby započal připravovat novou královskou volbu.

Tuto výzvu obdrželi též kurfiřti, aby s novou volbou neotáleli. Markrabě Karel dne 22. dubna do rukou papeže složil slavnostní sliby v souvislosti s volbou. Mimo jiné se zde Karel IV. zavázal k tomu, že mu potvrdí všechna privilegia, která byla udělena Jindřichem VII a jeho předchůdci, nedotknutelnost církevních práv a teritorií v Itálii, jeho pobyt v Římě při císařské korunovaci bude pouhý jeden den, aprobaci papežem před vstupem na italskou půdu, a že tyto sliby potvrdí do osmi dnů po volbě.⁷⁹

Avšak Karel IV. po volbě splnil z těchto slibů jen nepatrnou část, když pouze potvrdil stará privilegia a při korunovaci byl v Římě jeden den. I z těchto slibů je viditelná neustálá snaha papežské kurie o co největší vliv v říši a o podmanění si císaře i v otázkách a záležitostech světských.

Celkově lze říci, že Karel nenabídl papeži v Avignonu více, než předtím Ludvík Bavorský v posledním kole svého politického tažení, v té době ovšem bez pozornosti veřejnosti a navíc marně: „*Ve srovnání s přísahami dřívějších římských králů uznaných papežem byly Karlovy přísahy z velké části nové a jistě neobvyklé, nikoliv však ve srovnání s absolutními podmínkami, na které přísahali 16. ledna 1344 Ludvíkovi vyslanci*“. Takto hodnotil jeden z nejdůkladnějších německých Karlových biografů E. Werunský.⁸⁰ Podle Seibta toto hodnocení, podle něhož není na jeho postupu ani tak povážlivý obsah jako

---

79

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV. - život a dílo*. Svoboda, Praha 1979, s. 133 a n.

80

Ve svém díle: WERUNSKY, E. *Geschichte Kaiser Karl IV. und seiner Zeit*. Bd. I. Innsbruck 1880-1892, s. 409 an, zejména s. 418.

forma, vystihuje Karlovo jednání lépe než řada současných názorů. Stále však ještě dle Seibta Werunský opomíjí, že zde dva významní politikové chtěli „v souladu se svými státně-politickými názory pozdvihnout vztah mezi trůnem a oltářem v univerzálním smyslu na novou bázi“.⁸¹

Ludvík Bavorský vycítil velké nebezpečí, které mu hrozilo, a pokusil se o rychlý smír s papežem. Ten však již vyzval všechny kurfiřty a přední říšská knížata, aby se Ludvíka zřekli a vydal zvláštní bulu městu Cáchám, aby umožnily volbu krále (volební město Frankfurt náleželo totiž do oblasti proludvíkovské koalice).

Třetí fází boje o císařství byla samotná volba Karla za římského krále, která se uskutečnila 6. července 1346 na místě zvaném Königstuhl, nedaleko města Rhens. Své hlasy pro Karla odevzdali všichni přítomní kurfiřti: trevírský arcibiskup Balduin, arcibiskupové Gerlach z Mohuče a Walram z Kolína, český král Jan Lucemburský a saský vévoda Rudolf. Na volbě chyběli Ludvíkovi příznivci markrabě braniborský Ludvík (Bavorův syn) a rýnský falckrabě Ruprecht.⁸²

Volba Karla za římského krále v podstatě proběhla v tichosti, neboť kromě kurfiřtů zde bylo přítomno jen malé množství rytířů z bližšího a vzdálenějšího okolí. Ze strany císaře Ludvíka Bavorského nebylo učiněno nic, co by volbě zabránilo. S korunovací za

---

81

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 140-141.

82

ČECHURA, J. *České země v letech 1310–1378. Lucemburkové na českém trůně*. Libri, Praha 1999, s. 93.

římského krále vyčkal však Karel až na souhlas papeže, která byla naplánovaná na 27. srpna 1346.⁸³

Datum naplánované korunovace nebyl nakonec ovlivněn ze strany papeže ale ze strany politické situace – nečekaným vpádem anglického krále Eduarda III. na francouzské území. Ještě před volbou obdržel totiž Karel příslib a podporu od následníka francouzského trůnu a tak Karel ze své strany ani ne tak lenní přísahou jako osobními vztahy a politickými důvody se cítil zavázán osobně francouzskému králi pomoci v boji proti Angličanům.⁸⁴

V srpnu 1346 se tedy Karel spolu s otcem vydali na pomoc francouzskému králi proti Angličanům. 26. srpna v odpoledních hodinách proběhla bitva u vesnice Crécy, ve které byla Francie poražena, a ve které se mezi oběťmi ocitl i král Jan. Karel se jeho smrtí, jako jeho nástupce stal tak českým králem.⁸⁵

Po bitvě u Kresčaku se stáhl Karel z Francie do Lucemburska, kde čekal na rozhodnutí papeže, neboť toto pokládal ve sporu o německou korunu za rozhodující. Jeho postavení v říši dosud nebylo příliš pevné. Měl sice podporu kurfiřtů, avšak nikoli říšských měst, která pořád stála na straně Ludvíka Bavora. Navíc již v této době se projevila nespokojenost papežské kurie s nesplněním požadavků, která vyústila v nesouhlas

---

83

Srv. SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 142-143.

84

Tamtéž.

85

BOBKOVÁ, L. 7. 4. *1348 - ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV.* Havran, Praha 2006, s. 67.

s Karovou císařskou korunovací. Jeho královská korunovace proběhla po obdržení papežské aproby až 26. listopadu 1346 v Bonnu.

Po české královské korunovaci, která se uskutečnila 2. září 1347, se Karel vydal na vojenskou výpravu proti Ludvíkovi, avšak dříve, než došlo ke střetu, Ludvík Bavor 14. října 1347 umírá. Karel situaci využil k tažení po říšských městech, aby získal jejich podporu. To byl ale další důvod rozhořčení v Avignonu, který se nemohl vyrovnat s Karlovým smírem s Ludvíkovými stoupenci.

Avšak ani po smrti císaře Ludvíka Bavorského nedosáhl Karel všeobecného uznání v říši a o své postavení musel nadále bojovat. Ludvíkův syn Ludvík Braniborský nadále zůstal vůči Karlovi v opozici a spolu se svými stoupenci hledal proti Karlovi konkurenta o římskou korunu. Se svými stoupenci prohlásil římským protikrálem anglického krále Eduarda III. Zde se opět projevilo Karlovo mistrné nadání v oblasti diplomacie, kdy po poradě s trevírským arcibiskupem Balduinem začal s anglickým králem vyjednávat. V dubnu 1348 uzavřeli oba panovníci přátelskou dohodu. Tato smlouva představovala uzavření spojení s anglickým panovníkem, avšak nestanovovala pro Karla povinnost pomoci Eduardu III. v případném konfliktu s Francií. Tímto Karlovi bylo umožněno udržet si přátelství i s francouzským královským dvorem. Eduard se na základě této dohody zřekl nároku na římskou korunu.⁸⁶

Ludvík Braniborský neotálel a postavil nového protikrále, Günthera ze Schwarzburgu. Jeho volby se zúčastnili odvolaný mohučský arcibiskup Jindřich

---

86

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV. Život a dílo (1316 - 1378)*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1979, s. 207–209.

z Virneburgu, Ludvík Braniborský, vévoda Erich Lauenburský a falckrabě Rudolf. Günther však brzy umírá, předtím se ale ještě vzdal svého císařského nároku.

Dne 17. června 1349 se tedy sešlo ve Frankfurtu shromáždění všech kurfiřtů a říšských pánů, kde potvrdili Karlovu volbu složením velkolepého holdu.

25. července 1349 proběhla druhá královská korunovace v Cáchách, kterou provedl Karlův prastrýc Balduin a král se při ní přihlásil k tradici říše Karla Velikého.

Papežská kurie však byla na nejvyšší míru pobouřena a zásadně nesouhlasila s císařskou korunovací. Papež kladl překážky. Dne 1. května 1350 varoval svého kardinála legáta v Itálii, aby se ani v náznaku nezmínil o případném jednání o možné císařské korunovaci. Ve prospěch Karla IV. v tomto případě zasáhla nečekaná náhoda v postavě politického dobrodruha Coli di Rienza, který se postavil do čela státního převratu v Římě, avšak po nedlouhé době se vzdal své moci, uprchl a požádal o azyl na pražském dvoře Karla IV.

V letech 1350-1352, kdy Cola di Rienzo se zdržuje v Praze, právě na základě diplomatických jednání se Karel IV. snaží dosáhnout slibu korunovace za jeho vydání Avignonu. Papež Kliment VI. však roku 1352 umírá a na jeho místo nastupuje Inocenc VI. Ten zatím vůči Karlovi zaujímal neutrální postoj, takže s císařskou korunovací souhlasil.⁸⁷

Koncem roku 1354 vydal Karel IV. rozkaz k tažení do Itálie. Na jeho tažení se jeho prvním místem (v té době putoval pouze s malým ozbrojeným doprovodem) stalo město

Milano, kde začal vyjednávat s dědici dynastie Viscontiů, které potvrdil jako říšské vikáře, aby dosáhl korunovace na lombardského krále. Toho skutečně dosáhl dne 6. ledna 1355, kdy byl v kostele svatého Ambrože v Miláně korunován za krále lombardského. Vyjednávání s Viscontii a následná jeho korunovace záhy přinesly své plody v jeho diplomacii.⁸⁸

Poté považoval Karel za nejdůležitější se přemístit do Pisy, kde jejími obyvateli byl vítaný, neboť již dříve jim přislíbil potvrzení starých privilegií a to za nemalou finanční částku – šedesát tisíc zlatých. Obyvatelé Pisy věděli totiž, že Viscontiové za uznání říšských vikářů v oblastech, které ovládali, měli zaplatit sto padesát tisíc zlatých.⁸⁹

Podobně se stalo tak i ze strany Florentinů, kteří zaplatili sto tisíc jako náhradu za několik desetiletí zadržované říšské daně a do budoucna se zavázali odvádět čtyři tisíce zlatých ročně. Jako milánští Viscontiové také i florenští Gonfalionové se stali říšskými vikáři. Tomu však předbíhala několikadenní, mnohahodinová a nekompromisní jednání. Dohodu s Florencií lze považovat za největší úspěch Karlova tažení do Itálie. Podobně probíhala jednání i v jiných italských městech, která měla zájem na tom, aby je Karel IV. jako nositel starých italských říšských práv legitimoval, za což dostatečně zaplatila.⁹⁰

88

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 233.

89

Tamtéž, s. 234.

90

Tamtéž, s. 234.

V Pise očekával Karel říšské a české vojenské oddíly a královnu s arcibiskupem, kteří dorazili 6. února 1355. Poté se vydal s celým doprovodem přes Sutri do Říma, před nímž se ocitnul 2. dubna 1355.

Císařská korunovace v Římě se konala 5. dubna 1355, provedl ji papežský zmocněnec Pierre de Comobiers. Od této chvíle se Karel oficiálně nazýval „Karlem Čtvrtým“, dědicem díla Karla Velikého a používal titul „Karolus Quartus divina favente clemencia Romanorum imperátor semper augustu set Boemie rex (Karel Čtvrtý, z přízně boží dobrotivosti římský císař, vždy rozmnožitel říše a král český)“.⁹¹

Císařská korunovace proběhla podle protokolu. Karel byl přijat do dómské kapituly svatého Petra, což podle staré tradice vyjadřovalo duchovní podstatu císařského svěcení, stejně jako biskupská mitra, která se nasazovala před korunou. Poté co byl slavnostně pomazán a korunován, sedící ozdoben novými insigniemi před oltářem, stejné pocty se dostalo i královně Anně Svídnické. Po slavnostní korunovaci mimo jiné projel na bílých mimochodnících městem, či pasoval svým žezlem patnáct set mladých mužů na rytíře.⁹²

91

KAVKA, F. 5. 4. 1355. *Korunovace Karla IV. císařem Svaté říše římské*. Havran, Praha 2002, s. 43 a n.

92

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 263.

2.4. Postavení českého panovníka v říši a v českém státě

Pro mezinárodní postavení českého státu bylo příznačné, že jak franští, tak později němečtí císaři neustávali ve snaze zcela jej ovládnout a podmanit si ho. Naproti tomu čeští panovníci vždy usilovali o co možná největší nezávislost na říši.⁹³

Vzájemný vztah byl charakteristický tím, že čeští panovníci byli císaři povinni odváděním pravidelných poplatků – tributů, jako výkupu z války (již za knížete Václava se tradoval každoroční poplatek, čítající stádo dobytka a nemalé množství stříbra) byli na císaři lenně závislí, přesto že tato skutečnost může být pochybná, neboť české země byly považovány za rodový statek Přemyslovců, patrimonium. Udělování léna prostřednictvím kopí a praporce lze tedy chápat jako uznání této situace jako status quo.⁹⁴

Otázka placení pravidelného poplatku patřila nejen ve středověku k záležitostem velmi častým a obvyklým. Svým charakterem se mohlo jednat o prostou dohodu – tj. poplatek za jiné protiplnění, nebo se mohlo jednat o jednostranné vynucení – tj. poplatek vynucený hrozbou. Pokud hovoříme o vztahu českých zemí k Svaté říši římské, svou povahou poplatek neznamenal podřízenost. Tribut například platila Svatá říše římská Maďarům nebo naopak Polsko přemyslovským Čechům.⁹⁵ Taktéž v opačném případě tedy nelze říci, že by například Svatá říše římská byla nějak podřízena Maďarům. Český tribut

---

93

MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, Léges 2010, s. 35-36.

94

SPĚVÁČEK, J. *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV.* Velké kodifikace, UK PF, Praha 1989, s. 37.

95

VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká říše*. Praha: Svoboda, 1946, s. 21.

tedy neměl žádný státoprávní význam, jednalo se o prosté vykoupení z potencionální hrozby útoku.⁹⁶

Charakter státoprávní povahy neměl ani takzvaný „slib věrnosti“, který museli skládat v určitých případech (spíše výjimečně) čeští panovníci císařům. Avšak tento slib se nevztahoval na zemi jako celek, ale pouze na toho kterého konkrétního panovníka, který se jakousi spojeneckou smlouvou zavazoval k tomu, že se proti císaři (svým jinak nezávislým státům) vojensky nepostaví. Šlo tedy pouze o jeho osobní slib, pouze o slib jeho osoby vůči císaři.⁹⁷

Slib mohl být také učiněn i preventivně, aby byla vyjádřena dobrá vůle. Takto se například zachovali poslové z Velké Moravy na franském sjezdu roku 822 nebo roku 874 Svatopluk na sjezdu ve Forchheimu, kde složil Ludvíku Němci slib věrnosti, a to těsně potom, co se sám ubránil franským útokům. Tímto aktem si měl zajistit budoucí přátelství Východofranské říše.

V případě potvrzování nově zvoleného českého krále římským králem či císařem opět můžeme spatřovat absenci státoprávního charakteru. Nově zvolení čeští panovníci žádali o potvrzení svého postavení římského císaře. Důvodem, proč císařové tak rádi a ochotně potvrzovali české vladaře a na popud uchazečů svá rozhodnutí neustále měnily, hrála roli samozřejmě finanční záležitost. Faktem zůstávalo, že legitimním panovníkem mohl být jen ten, kdo byl zvolen shromážděním „všech Čechů“. Nicméně důvod, proč o

---

96

SCHELLE, K. Státoprávní postavení českých zemí v 9.-13. století. *Universitas*, 1976, ročník IX., č. 2, s. 54.

97

SCHELLE, K. Státoprávní postavení českých zemí v 9.-13. století. *Universitas*, 1976, ročník IX., č. 2, s. 54.

potvrzení svého zvolení česká knížata žádala, byl celkem zřejmý. Potvrzením svého nově nabytého postavení silnějším sousedem si totiž upevňovali postavení uvnitř státu vůči případným domácím rivalům.⁹⁸

Na rozdíl od volby českého panovníka nemělo potvrzení žádný právní význam. Jednalo se pouze o mezinárodně-politický akt,⁹⁹ kterým představitel silnějšího státu vyjadřoval za tučný poplatek osobní podporu tomu kterému nově zvolenému knížeti. Ani v tomto případě tedy akt stvrzování českých knížat nijakým způsobem nenarušoval suverenitu českého státu.

Je třeba se též zmínit o problematice občasného císařova udělování Čech „v léno“ českému panovníkovi. Zde je třeba zdůraznit, že žádný lenní poměr ohledně přemyslovského území mezi českým panovníkem a Svatou říší římskou neexistoval. Jednak české právo do 13. století instituci léna a manského poměru vůbec neznalo,¹⁰⁰ natož potom v mezinárodních vztazích.¹⁰¹

V praxi je lenní vztah definován několika povinnostmi. Jednak, každý vazal měl ke svému seniorovi finanční závazky. V případě českého panovníka žádné neexistovaly. S tím samozřejmě nelze ztotožňovat pravidelný poplatek placený Frankům. A to ze dvou důvodů:

98

FIALA, Z. Vztahy českého státu k Německé říši do počátku 13. století. In: *Sborník historický*, 1959, ročník VI., s. 88.

99

VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká říše*. Praha: Svoboda, 1946. s. 30 a 36.

100

SCHELLE, K. Státová právní postavení českých zemí v 9.-13. století. *Universitas*, 1976, ročník IX., č. 2, s. 53.

101

VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká říše*. Praha: Svoboda, 1946. s. 24.

Zaprvé byl tento poplatek placen jako výkupné před možným mezinárodním násilím ze strany Franků a zadruhé byl placen v úplně rozdílném období. Počátek placení poplatku můžeme stanovit k roku 807, a přerušen byl zřejmě už po 20 letech (827). Obnoven byl až prvními Přemyslovci roku 895. Později byl několikrát přerušován válkami. Se stále častější „mezinárodní“ spoluprací Čech a Svaté říše římské poté v 11. století zcela zanikl.¹⁰²

Jako další znak lenního poměru byla tzv. přísaha věrnosti, kterou vazal skládá svému lennímu pánovi. V žádném případě ji nelze zaměňovat se slibem věrnosti, kterým byli v určitých dobách čeští panovníci nuceni složit říšským císařům. Ten byl složen většinou pod nátlakem nebo za jinak nevýhodné situace a znamenal prostý osobní závazek toho kterého českého panovníka, že se proti císaři vojensky nepostaví. Jak bylo již výše řečeno, tento slib se tedy vztahoval pouze na osobu českého panovníka a nijak nezavazoval český stát do budoucna.

Poslední významný znak vazalství, kromě finančního závazku a přísahy věrnosti, představovaly dvorské služby a tzv. obecná povinnost vůči lennímu pánovi. S tímto však nemůžeme ztotožňovat občasné návštěvy českého panovníka na říšských sjezdech, neboť jeho osobní účast nebyla na těchto sjezdech povinností z jeho strany. Jakožto představitel nezávislého cizího státu mohl ovlivňovat říšskou politiku, což se postupem historické doby hlavně díky vydatné vojenské pomoci a spojení se Svatou říší římskou povedlo, kdy začal český panovník zastávat různé významné funkce, jako byl např. úřad kurfiřta či arcibiskupa.¹⁰³

102

KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892, s. 9.

103

SHELLE, K. Státprávní postavení českých zemí v 9.-13. století. *Universitas*, 1976, ročník IX., č. 2, s. 55.

Úřad arcibiskupa získal Vratislavův syn Vladislav roku 1114. Arcibiskupství ani ostatní říšské úřady nebyly do té doby dědičné.¹⁰⁴ O biskupství se jen ví, že roku 936 tento čestný úřad vykonával vévoda švábský a roku 986 potom vévoda korutanský. Od udělení čestného úřadu Vladislavu I. potom arcibiskupství zůstává již jako dědičná čestná funkce českých knížat a pozdějších českých králů.¹⁰⁵

Podobně jako i v jiných vztazích se Svatou říší římskou, přistupovali Přemyslovci k funkci arcibiskupa čistě prakticky. Čestná funkce je nic nestála, neměla vliv na domácí suverenitu¹⁰⁶ a nadto mohli ovlivňovat i vnitřní politiku říše.

Pro českého panovníka to měla být jakási čestná funkce za to, že zůstává nejmocnějším a nejmocnějším spojencem. Úřad arcibiskupský tak mohl být spojován s jeho postavením říšského knížete. Zdá se, že i Přemyslovci později zpozornili při neškodném obřadu, jak dokládá zpráva z roku 1298 o korunovaci Alžběty, manželky říšského krále Albrechta.¹⁰⁷

Zde Václav II. odmítnul konat arcibiskupskou funkci s královskou korunou na hlavě, aby tak úřad nemohl být spojován s jeho suverénním titulem, nýbrž jen s titulem říšského knížete. Český král si tak na říšském králi vynutil upřesnění privilegia, podle kterého čeští

104

KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892, s. 12.

105

FIALA, Z. Vztahy českého státu k Německé říši do počátku 13. století. In: *Sborník historický*, 1959, ročník VI., s. 80.

106

FIALA, Z. Vztahy českého státu k Německé říši do počátku 13. století. In: *Sborník historický*, 1959, ročník VI., s. 81.

107

VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká říše*. Praha: Svoboda, 1946, s. 45.

panovníci měli právo se zdobit korunou kdykoliv navštívili dvůr římského krále, avšak neměli povinnost s korunou na hlavě konat arcibiskupskou službu¹⁰⁸ (k tomu srv. kap. 4 Zlaté buly Karla IV. z roku 1356).

Ani korunovační římské jízdy, kterých se nepravidelně účastnili čeští panovníci, nelze ztotožňovat s jejich dvorskými službami. Od doby Vladislava II. vytvořila dlouhá řada římských jízd jakýsi obraz povinnosti,¹⁰⁹ faktem však zůstávalo, že se v praxi jednalo spíše o zvyk a zejména pak o dohodu obou panovníků.

Jak bylo výše uvedeno, císař uděloval českým panovníkům královský titul. Nejprve to bylo pouze v letech 1085 a 1158 ad personam a poté díky Zlaté bule sicilské z 26. září 1212 již trvale. V bule císař Fridrich II. přiznává českým panovníkům veškeré politické zisky a výsady, právo domácí volby krále, právo investitury biskupů, jednotu a nedělitelnost českého státu.¹¹⁰

Již v počátcích přemyslovské vlády se projevovala ve státě silné dělení moci do dvou skupin a tudíž rozpolcenost mezi zájmy krále a vysoké šlechty. Tento stav měl několik příčin. První z nich byla v pojetí panovnické moci na patriarchálním principu, který prosazovali všichni Přemyslovci bez rozdílu. Z této zásady plynula též nedělitelnost výkonu moci mezi knížetem (králem) a šlechtou.

108

Tuto výsadu stvrdil král Albrecht dne 17. listopadu 1298 a poté právě stvrdil Karel IV. dne 7. dubna 1348. K textu viz VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká říše*. Praha: Svoboda, 1946. s. 45.

109

ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 255.

110

ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň, A. Čeněk 2010, s. 48-50.

V důsledku této skutečnosti chybí mezi králem a šlechtou jednotnost postupu při ohrožení státu. Vysoká šlechta se snaží získávat alespoň ekonomické výhody a tím, jak postupně roste její moc ekonomická, žádá stále silněji též účast na moci politické.

Druhým důvodem rozporu mezi šlechtou a panovníkem byl i nejasný, kolísavý vztah králů vůči představitelům Svaté říše římské. Ti toho vztahu využívali k mocenským zásahům do českých vnitřních záležitostí, čímž rozpolcenost moci jen umocňovali. Tento silný nesoulad pak někdy v extrémních případech vyústil až k fyzické likvidaci panovníka, jak tomu bylo v případě Václava III.

Po uvolnění trůnu po vraždě Václava III. a po ukončení neustálých bojů o trůn ve čtyřech letech po jeho smrti byl na trůn nastolen příslušník lucemburské dynastie král Jan poté, co pojal za ženu dědičku království Elišku Přemyslovnu a co podepsal v prosinci 1310 inaugurační diplom. V tomto diplomu uznal požadavky šlechty, mezi které patřila úprava vojenských povinností, berních povinností, došlo k omezení královského práva odúmrťí a v neposlední řadě se panovník zavázal, že nebude vládnout za pomoci cizinců a šlechtě potvrdil některé volební ústupky.¹¹¹

Tím se Jan Lucemburský vlastně se šlechtou rozdělil o moc ve státě, která však v pozdější době vyústila až k téměř neomezené, oligarchické vládě vysoké šlechty. Tento vývoj byl stvrzen i tzv. "Domažlickými úmluvami", na základě kterých se zdrojem politické vůle ve státě stala prakticky šlechtická obec.¹¹²

111

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV., - život a dílo*. Svoboda, Praha 1979, s. 56 a n.

112

ČORNEJ, P. *Dějiny země Koruny české*. Díl. I., Paseka, Praha 1992, s. 98-119.

Když se Karel IV. stal v roce 1333 markrabětem moravským, začal pomalu a systematicky pracovat na obnově panovnické moci a právního stavu. Hlavní podmínkou nápravy se ukázalo ústřední a svébytné postavení panovníka.¹¹³

Po neúspěšném prosazení zákoníku *Maiestas Carolina*, který narazil na odpor české šlechty, Karel IV. se snažil prosazovat královskou moc již pouze skrytě rozvíjením mocenských atributů a vydáváním listin, jimiž šlechtě potvrdil stará práva, čímž odlákal její pozornost od přípravy nového říšského zákoníku – Zlaté buly.¹¹⁴

V tomto případě na rozdíl od zákoníku *Maiestas Carolina* neztroskotal, avšak dosáhl daleko méně, než měl v úmyslu prosadit i když podle původních návrhů nelze odhadnout, co vše Karel zamýšlel. Dodejme, že Zlatá bula ve srovnání s *Maiestas Carolina*, přibližně polovičního rozsahu, byla zakončena 31 kapitolou.¹¹⁵

Rok 1348 představoval důležitý mezník nejen v otázce postavení panovníka v říši ale i postavení samostatného českého státu v říši. Tohoto roku se v Praze konal společný generální sněm říšské a české šlechty. Smyslem prvního generálního sněmu bylo státoprávní zakotvení českého státu v jeho vztahu k říši. Ze sněmu vyšlo jedenáct

---

113

ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň, A. Čeněk 2010, s. 44-48.

114

MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, Léges 2010, s. 100-101.

115

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 247.

privilegií, které potvrzovala starší privilegia římských králů a císařů českému království a kladla důraz na mimořádné postavení českých zemí v rámci Svaté říše římské.¹¹⁶

V dalších dvou listinách, které byly přijaty 7. dubna 1348, se také poprvé vyskytuje pojem země Koruny české a Karel v nich začleňuje z titulu římského krále slezská vévodství, město Vratislav a další državy do trvalého svazku s českými zeměmi. Tyto dvě listiny se staly de facto novými ústavními zákony zemí Koruny české.¹¹⁷

Je nepochybné, že vnitřní a mezinárodní suverenita českého státu spolu s nezávislostí českého krále ve vztahu k říši byly zpečetěny znova právě Zlatou bulou Karla IV.

2.5. Postavení kurfiřtů v říši na základě Zlaté buly z roku 1356¹¹⁸

Kurfiřtské postavení v říši bylo po dlouhou dobu před Zlatou bulou určováno prostřednictvím práva královské volby. Toto privilegium bylo roku 1356 tímto císařským zákonem definitivně potvrzeno.

116

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV. Život a dílo (1316 - 1378)*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1979, s. 266–272.

117

Tamtéž.

118

Tuto podkapitolu srv. s LINDNER, M. *Theatrum praeeminentiae. Kaiser und Reich zur Zeit der Goldene Bule*. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlín 2009, s. 172 an.

Ustanovení Zlaté buly, vyzdvihující kurfiřty, nelze pokládat za prázdňá slovní ustanovení. Velice jasně je zde vyjádřena jejich zvláštní pozice mezi říšskými knížaty. Toto významné postavení resultovalo z výsady královské volby, na které byla postavena a z které vyplývala spoluodpovědnost za říši oproti ostatním knížatům.

Kurfiřti jako držitelé arcibiskupských úřadů Svaté říše římské byli v Zlaté bule ustanoveni následovně: arcibiskup kolínský jako arcikancelář Svaté říše římské pro Itálii (kap. 1), arcibiskup trevírský jako arcikancelář v Burgundsku a Arelatském království (kap. 1), arcibiskup mohučský jako arcikancelář pro Německo (kap. 2), český král jako arcibiskup (kap. 1), falckrabě rýnský jako arcikancelář (kap. 1), vévoda saský jako arcimarkgráf, markrabě braniborský jako arcikomorník (kap. 1). V těchto úřadech měli kurfiřti sloužit panovníkovi.

Podrobná úprava těchto úřadů byla stanovena v kapitolách 27 a 28, přijatých na sněmu v Metách, kde došlo k rozšíření předpisů z kapitoly čtvrté pro čtyři světské volitele a doplnění úpravy pro tři duchovní kurfiřty.

K dodatečné písemné fixaci volebního práva a arcibiskupského úřadu obdrželo sedm kurfiřtů balík regálů, výsostná práva pocházející od panovníka, na těžbu, na Židy, cla a mýtné (kap. 9).

Rovné privilegování všech kurfiřtů se společnými výsadami či přednostními právy v textu Zlaté buly posiluje jejich společné zájmy a potvrzuje nepřímou distanc k nekurfiřtům.

Plán Karla IV. (kap. 12) každoročních společných schůzek kurfiřtů, a to na čtyři týdny počítané nepřetržitě od svátku Velikonoc a Zmrtvýchvstání Páně, je založen na

iniciativě a na účasti panovníka a kurfiřtů „ ...a tam – a pro příště v libovolný den takového shromáždění – bude námi, na základě porady s knížaty, stanoveno místo, na němž se sejdou v příštím roce; aby se tento náš příkaz nadále plnil podle našeho i jejich přání...“. To také poukazuje na to, že Karel IV. byl připraven k institucionalizaci podílu královských volitelů na říšskou vládu v pravidelných poradách.

Další exklusivní práva „menšího“ významu obdrželi kurfiřti v kapitole 29, kde obdrželi oprávnění místo sebe poslat svého posla či zmocněnce k císařskému dvoru, a to libovolného důstojenství či stavu a oprávnění účastnit se udílení léna knížatům ze strany římského krále či císaře. V kapitole 30 získali kurfiřti právo nadřazenosti nad všemi úřady císařského dvora.

Pro světské kurfiřty měla význam ustanovení o následnictví v kurfiřtských zemích. Řešena byla též problematika způsobilosti vlády následníků, a další náležitosti. (kap. 7, 20, 25, 31).

Kurfiřti společně s panovníkem reprezentovali říši. Také tomuto aspektu věnuje pozornost Zlatá bula v několika kapitolách (kap. 3-4, 6, 21-23, 26-28), které zaměřují pozornost k ceremonálnímu pořádku na dvorských sjezdech a přitom se konajících procesích, bohoslužbách, udělování lén, pořádání hostin. Podobný, písemně zaznamenaný „říšský ceremoniální řád“ dosud neexistoval.

Zvláštní zacházení s kurfiřty ve veřejné reprezentaci říše bylo viditelné již z jejich všeobecné přednosti oproti ostatním knížatům říše. Tato nezávislá pozice volitelů vycházela jednak od panovníka, kdy jim náležel podíl účastnit se vládnutí v říši (kap. 12).

Kurfirťi byli postaveni pod ochranou císařského majestátu (kap. 24) a bylo jim přiznáno jasně viditelné místo při reprezentaci říše (kap 3-4, 21-23, 26-28).

Přednost, která kurfiřtům byla Zlatou bulou definitivně prisouzena, zmenšovala moc, postavení a vážnost ostatních říšských knížat. Při veřejných vystoupeních, především na dvorských sněmech, vykonávaných procesích, bohoslužbách, hostinách, soudních jednání, byla ostatní říšská knížata odsouvána do pozadí. Říšská knížata se ocitala až za kurfiřty, kteří byli nyní na prvním místě. Rady knížat a jejich podíl na rozhodování byly méně významné a každoroční jednání (kap. 12) bylo schopno usnášení i bez nich.

2.6. **Jednotlivé etapy formování říšské ústavy.**

Říšský zákoník Zlatá bula Karla IV. je výsledkem jednání na říšském sněmu v Norimberku, jenž byl vyhlášen 10. ledna 1356 ve veřejném shromáždění. Avšak projevující se nespokojenost s některými ustanoveními zejména ze strany říšských měst došlo ke svolání nového sněmu, který se konal v Metách. Zde byly dohodnuty další kapitoly Zlaté buly Karla IV., které byly vyhlášeny 25. prosince 1356.

Celá příprava textu Zlaté buly vyplynula ze zasedání generálního českého sněmu v Praze koncem září 1355, kde se konala rozprava o návrhu *Maiestatis Carolinae*, byla udělena důležitá státoprávní privilegia (pro Slezsko, Zhořelecko a Budyšínsko), obchodní privilegia a listiny s novými výsadami od římského císaře.¹¹⁹

Říšský sněm byl však připravován již před započítím českého generálního sněmu. První pozvánky byly rozeslány 17. září 1355 a byl v nich stanoven také hlavní program jednání: všeobecný mír, pokoj a blaho říše, což se mělo stát zastíracím manévrem pro diplomatická jednání o říšském zákoníku. V pozvánkách bylo uvedeno, aby se stavy shromáždily na den sv. Martina v Norimberku.¹²⁰

Sám Karel však do Norimberku dorazil až na sv. Kateřinu, tj. 25. listopadu 1355, a ještě téhož dne předložil stavům své zákonodárné plány. Tím začala první fáze jednání a příprav textu Zlaté buly. V Norimberku zatím nebyl žádný z duchovních kurfiřtů. Jako první dorazil Gerlach z Mohuče.

Nejdříve 23. prosince roku 1355 začaly společné porady císaře a kurfiřtů. Už po vánocích byl vydán první zákon o dědické posloupnosti světských kurfiřtství a o poručnictví nad kurfiřty, jež byl pak vtělen do kapitoly VII. Zlaté buly.

Ne všechny body, které Karel IV. 25. listopadu 1355 předložil stavům, však byly projednány na těchto jednáních. Na jednání sněmu se měli původně zejména rozebírat případy, kterým knížatům náleží volební kurfiřtské právo, otázka mincovního řádu, snížení cel na Rýně a opatření v dopravě na venkově, nastolení zemského míru v říši a řád královského volby na základě majoritního principu, aby se předešlo dalším volbám protikrálů.¹²¹

120

Tamtéž.

121

ZEUMER, K. *Die Goldene Bulle Karls IV.* Díl 1.: *Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle.* Díl 2.: *Text der Goldenen Bulle und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung.* Výmarn 1908.

Do jednání zasahovali především duchovní činitelé, takže Karel IV. byl donucen k celé řadě kompromisů. Avšak již z těchto dohovorů se vykrytalizovaly hlavní pilíře budoucího zákona.

Výchozím bodem se stala volba římského krále, v jejímž rámci bylo třeba upravit postup při přípravách k volbě; řád volby a řád práv voličů, dědictví kurfiřtů; práva českého krále, s modifikacemi také pro ostatní kurfiřty (soudní nezávislost, regály, získávání území); správu říše (každoroční porady kurfiřtů, kteří se stali nejtěsnější říšskou radou); ochranu zájmů kurfiřtů, postavených nad zájmy ostatních říšských knížat; formuláře pro zástupce při volbě a pro pozvánku k ní.

Další fáze začala již 10. ledna 1356, kdy byl zákon slavnostně publikován spolu s doplňky (kapitoly XX. – XXIII.). Poněvadž doplňkové kapitoly byly vypracovány ve velice krátké době (od 7. do 10. ledna), po závěrečné poradě císaře s kurfiřty, lze předpokládat, že pro publikaci zákona byl původně určen termín dřívější, ale z výše uvedených důvodů (poslední úprava textu) byl posunut. Dodatky bylo také třeba doplnit do všech exemplářů zákoníku, které měly být při zakončení sněmu vydávány.¹²²

Pokud bychom porovnávali program jednání a konečný výsledek – tedy vyhlášení třidvaceti kapitol Zlaté buly jako nového říšského zákona lze dojít k následujícímu závěru, že knížata a vyslanci říšských měst, účastníci se jednání v Norimberku, očekávali spíše mírový program kladoucí důraz na městské zájmy. Avšak ve výsledných

ustanoveních kapitol Zlaté buly naopak nacházíme výraznou vstřícnost knížatům, především kurfiřtům (srv. např. kap. 24) vycházející ze státu quo a respektující realitu.¹²³

Pro publikaci zákona v Norimberku existuje jako jediný historický pramen Zlatá bula samotná. Prvním autentickým exemplářem, který byl připraven již 6. či 7. ledna 1356 mohl být tzv. "originál český". Pokud jím nebyl, musel být vypracován bezprostředně po přijetí a publikaci v císařské kanceláři a označen jako „autentický“.¹²⁴

Císař a kurfiřti ještě po zakončení sněmu přijali několik listin. Karel IV. opustil Norimberk 13. ledna a vydal se do Sulzbachu, kde zveřejnil několik ediktů, které na vydání zákoníku přímo navazovaly.

Poněvadž text zákona byl připraven ve velké časové tísní, v některých místech se jevil jako nesystematický a nepřehledný, brzy se projeví první snahy o jeho doplnění a opravení.

První myšlenky na svolání říšského sněmu do Met lze zaznamenat již o velikonocích, ale začal až příjezdem Karla IV. 17. listopadu 1356. Pro větší autoritu a podtržení významu sněmu byl pozván též papežský legát v hodnosti kardinála, francouzský dauphin a spousta dalších vzácných hostí.

123

Srv. SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu Maurové z roku 1999, s. 249.

124

SPĚVÁČEK, J., *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV., Velké kodifikace*. UK PF, Praha 1989, s. 59 a n.

Na sněmu v Metách se objevily hlasy, zpochybňující kurfiřtské právo českého krále („protože není Němec“), proto musely být 11. prosince zbývajícími kurfiřty vydána osvědčení, která jeho právo stvrzovala. Znění těchto listin bylo německé i latinské.

Hlavní náplní jednání se stalo prodiskutování doplňujících kapitol XXIV. – XXXI. O těchto jednáních se však kromě textu Zlaté buly nedochovaly žádné záznamy. Již kapitola XXV. naznačuje, že doplňky nevznikly příliš dlouho po publikaci základního textu, je v nich použito podobných jazykových prostředků.¹²⁵

O tom, jak byl zákon i s dodatky publikován, svědčí poznámka zapsaná v úvodu metských ustanovení v českém originále. Nachází se i v exempláři mohučském, ale dle rukopisu je patrné, že byla dopsána později. Poznámka má charakter úřední zprávy a oznamuje, že *„Niže psané zákony byly vyhlášeny panem Karlem IV., římským císařem a českým králem, rozmnožitelem říše, při shromáždění dvora v Metách roku tisícího třístého padesátého šestého, v den Narození Krista, a to za přispění všech volitelů svaté Říše římské a za přítomnosti pánů ctihodného otce v Kristu, pana Talayranda, biskupa albánského, kardinála svaté římské církve, a Karla, prvorozeného syna francouzského krále, slavného vévody normandského a dauphina viennského.“*

Zůstává nadále utajeno, stejně jako u části norimberské, zda se zákony zveřejnily hlasitým přečtením či jinak, i to, který z exemplářů byl při slavnostní promulgaci použit.¹²⁶

125

PETERSEN, E. L. Studien zur Goldenen Bulle von 1356. In: Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters. Bd. 22 (1966), s. 227–253.

126

Tamtéž.

Vyvrcholením říšského sněmu v Metách se stala oslava vánočních a novoročních svátků a císař odsud odjel 7. ledna 1357 do Diedenhofenu.¹²⁷

127

SPĚVÁČEK, J., *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV., Velké kodifikace*. UK PF, Praha 1989, s. 59 a n.

3. Vlastní rozbor zlatých bul

3.1. Zlatá bula sicilská

V úvodní pasáži Zlaté buly sicilské stvrzuje Fridrich II. nejprve českou královskou hodnost, udělenou již strýcem Filipem. Je zde zdůrazněno, že České království (regnum Boemie) mají Přemysl a jeho nástupci držet dědičně a beze všech platů – tedy bez dřívějších symbolických dávek vybíraných za udělení země v léno.

„...jako milý náš strýc, zbožné paměti král Filip, učiniv poradu se všemi knížaty, ustanovil svým privilegiem, i my jej králem ustanovujeme a potvrzujeme a tak posvátné a důstojné ustanovení schvalujeme a České království svobodně a beze všeho vymáhání peněz i obvyklé spravedlnosti dvora našeho jemu a jeho nástupcům na věky propůjčujeme.“¹²⁸

Po tomto základním prohlášení následují další články. Již následující věta stanovuje, že kdokoli bude v Čechách zvolen králem, bude v říši bez námitek uznán a Fridrich i další římské císařové ho jen formálně potvrdí.

„...chtějice, aby kdokoli od nich bude zvolen králem, k nám nebo našim nástupcům přijel a náležitým způsobem odznaky královské přijal...“

Tímto bylo i mířeno na nedávné zásahy císaře Barbarossy a jeho syna Jindřicha VI. do nástupnictví v Českých zemích. Těmi, kteří měli nového panovníka volit, se rozuměli čeští velmožové a předpokládalo se, že zvolený panovník bude pocházet z přemyslovské

krve. Tato výsada, podle J. Žemličky obsažena nejspíše již v privilegiu Filipa Švábského z roku 1198 není žádným převratem. „Pouze respektuje starý český názor, že volba českého panovníka je výlučně domácí věcí a římský král nebo císař ji pouze stvrzuje.“¹²⁹

Další pasáž lze označit jistým způsobem za problematickou.

„Také povolujeme, aby on a jeho nástupcové drželi všechny hranice, které zmíněnému království patří, ať by jakkoli byly odcizeny.“

Odborná literatura ve většině případů pomýšlí v tomto smyslu na markrabství moravské, jehož vztahy k pražskému panovníkovi doznaly na koci 12. století určitého uvolnění. Podle tohoto ustanovení prý mohlo být umožněno markrabství moravské znovu začlenit do jednotné přemyslovské monarchie. Existují i jiné a přesvědčivější interpretace v tom smyslu, že v očekávání bojů vábil Filip Švábský českého spojence výhledem územních zisků, ať již byly nedávno ztracené části Vitorazska, které bylo součástí Čech či kraje za hranicemi země, které Přemyslovci v dřívější době dočasně ovládali – například Lužice. Tento příslib do budoucna neztrácel na aktuálnosti ani v nepevných počátcích Fridrichovy vlády, třebaže samotným Přemyslem zůstal v celku nevyužit.¹³⁰

Následující článek této listiny se vztahuje k investituře pražského i olomouckého biskupa do církevních úřadů a jejich hmotných požitků.

„Také jemu [Přemyslovi] a jeho dědicům úplně povolujeme právo a moc potvrzovati biskupy jeho království; avšak tak, aby se těšili té svobodě a bezpečnosti, kterou mívali od našich předchůdců.“

129

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská. *Slovo k historii*. Roč. 1987, č. 11, Praha 1987, s. 30.

130

Tamtéž, s. 30.

V této souvislosti je třeba říci, že již od samých počátků probíhala volba obou biskupů za rozhodujícího vlivu českého knížete, i když jejich schválení symbolicky spočívalo v rukou římského krále nebo císaře. Není znám případ, kdy kandidát, který byl vyslán z Čech, takovouto procedurou neprošel. Tradiční zvyklost porušil až kníže Vladislav, který v roce 1197 z vlastní moci uvedl do úřadu Daniela II. a opominul přitom nedávné rozhodnutí císaře Barbarossy o říšské bezprostřednosti hlavy pražské diecéze. Filip Švábský i Fridrich II. novou skutečnost potvrdili, takže ustaly rovněž formální pravomoci hlavy říše nad biskupy přemyslovské monarchie. Avšak správní podřízenost pražské i olomoucké diecéze metropoli v Mohuči nebyla dotčena. Přemyslův záměr povýšit Prahu na arcibiskupské sídlo se zatím nepodařil.¹³¹

Další část listiny předkládá českému králi z jedné strany jistá práva, ale také i jisté povinnosti.

„Ustanovujeme potom z nadbytku naší štědrosti, že řečený jasný král nebo jeho dědicové nejsou povinni choditi na žádný náš sněm, než který bychom svolali do Bamberka nebo do Norimberka. Pokud bychom nařídili konat sněm v Merseburku, jen tehdy jsou povinni přijíti, jestliže kníže polský, jsa pozván, přijde a mají mu poskytnout doprovod, tak jako předchůdcové jeho, kdysi králové čeští, činívali. Avšak tak, aby jim napřed byla určena lhůta šesti neděl k příchodu k zmíněným sněmům.“

Z ustanovení vyplívá tak povinnost pro českého krále účastnit se svolaných sněmů říšskými panovníky v Bamberku a Norimberku. Pokud by byl povolán na sněm konající se v Merseburku polský kníže, pak byl povinen se rovněž tohoto sněmu účastnit i český král Přemysl Otakar I. a jeho nástupci. Jako povinnost zde je dána nejen osobní účast českého panovníka ale i povinnost doprovodit ze strany českého krále polského knížete na sněm.

Tyto nejasně formulované ohlasy starých přemyslovských nároků k Polsku vyznívají v jistou podmínku, že bod o sněmovních jízdách zavazuje české krále jen tehdy, pokud jim bude zahájení oznámeno alespoň šest neděl dopředu.¹³²

Další článek předkládající povinnost podílet se na korunovační jízdě římského vladaře uvádí možné alternativy.

„S tou však výhradou, kdyby my nebo naši nástupci byli v Římě korunováni, ponecháváme na vůli řečenému králi Otakarovi nebo jeho nástupcům, zda nám pošlou tři sta oděnců, nebo zaplatí tři sta hřiven.“

Zde se ponechává Přemyslovi i jeho nástupcům na vůli, zda k římské korunovační jízdě budoucích císařů vyšlou doprovod či poskytnou finanční sumu.

V závěrečné části listiny jsou vyjmenováni svědkové stvrzující toto privilegium.

„...arcibiskup z Bari, biskup tridentský, biskup basilejský, biskup kostnický, biskup churský, opat reichenauský, opat svatohavelský, opat weisemburský, Berthold z Neuffen, pronotář naší královské kanceláře, hrabě Oldřich z Kyburgu, hrabě Rudolf z Habsburgu a lantkrabě alsaský, hrabata Ludvík a Heřman z Freiburgu, hrabě Werner z Hohenburgu, urozený Arnold z Wart, Rudolf fojt z Raprechtsweileru, Rudolf z Ramensbergu, Albero z Tanhausu komorník a mnoho jiných velmožů a urozených a svobodných, jejichž svědectvím je toto privilegium potvrzeno.“

132

Tamtéž, s. 31.

3.2. Zlatá bula Karla IV.

Nyní provedu vlastní juristický rozbor jednotlivých kapitol (článků) tohoto zákoníku.¹³³ Text Zlaté buly se skládá z 31 kapitol, z nichž prvních 23 bylo přijato na sněmu v Norimberku a zbývajících 8 bylo přijato na sněmu v Metách.¹³⁴ Zde je na místě také uvést, že metská část žádný přehled kapitol neuvádí. Text zákonů z Met je dělen pouze mezerami, žádné nadpisy se neuvádějí (s výjimkou článků XXVII a v některých exemplářích článku XXX). Dělení do osmi kapitol je novodobé.¹³⁵

Samotným ustanovením předchází úvod, který je laděn filozoficky a směřuje k odůvodnění vydání zákona jako ochrany před spory o moc mezi více panovníky, přičemž se autor obrací pro důvody a příklady do dávné biblické i antické historie. Tento proslov je uvozen 14 básnickými hexametry¹³⁶, z nichž valná většina odpovídá skladbě CARMEN PASCHALE básníka Coelia Sedulia z 5. století.

133

Autor vychází z českého textu, který je opublikován v BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo*. Karolinum, Praha 2003, s. 263-307.

134

ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň, A. Čeněk 2010, s. 48-50.

135

BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo*. Karolinum, Praha 2003, s. 260.

136

„Můžeš vše, věčný Bože, jsi jediná naděje světa, buď s námi, tvůrce nebes, ty který jsi založil vesmír, pamatuj na svůj lid. Buď mírný a dohlédni z výšky, aby snad nekrácel k místům, kde Erýnis na trůně sedí, Alléktó rozkazy dává a Megaira zákony píše; Bože života, zaříd', ať povaha tohoto tvého slavného císaře Karla, jež miluješ, umožní lidu za zbožným průvodcem kráčet přes místa, v nichž blaženost sídlí: do řek zbožných ať vstoupí, v níž semena života vzejdou životem Božích vod; ať vláha z pramene nebes pozvedne bujnou setbu, a ta se pak pročistí od plev; kéž se jim poštěstí být žní Boží a ve velkých sýpkách shromáždit tisíce plodů pro odplatu, jež jednou přijde.“

Samotný úvod začíná uvedením Karlova jména a titulu a slovy: „...ad perpetuam rei memoriam...”. V textu na popisu jednotlivých neřestí (Pýcha, Rozmařilost, Zášť, Závist) je popsán a rozebírán úpadek křesťanského světa. V závěru úvodu je zejména zdůrazněna důležitost funkce kurfiřtů k zabránění jednotlivých rozkolů a neshod v říši a kde se klade zvláštní důraz na postavení českého krále jako jednoho z volitelů.

Dále následují jednotlivé kapitoly. Zde předkládám názvy jednotlivých kapitol, které při juristickém rozboru již nebudou opětovně citovány.

I. Qualis esse debeat conductus electorum et a quibus (Jak má vypadat průvod kurfiřtů a z koho má být složen)

II. De electione regis Romanorum (O volbě římského krále)

III. De sessione Trevensis, Coloniensis et Maguntinensis archiepiscoporum (O zasedacím pořádku arcibiskupů trevírského, kolínského a mohučského)

IV. De principibus electoribus in communi (O kurfiřtech pohromadě zasedajících)

V. De iure comitis Palatini et sium Saxonie ducis (O právech falckraběte a vévody saského)

VI. De comparatione principum electorum ad alios principes communes (O privilegiích kurfiřtů oproti jiným knížatům)

VII. De successionem principum (O dědickém nástupnictví světských kurfiřtů)

VIII. De regis Boemie et regnicolarum eius immunitate (O soudní svobodě českého krále a obyvatel jeho země)

IX. De auri argenti et aliarum specierum Minerv (O těžbě zlata, stříbra a jiných hornin)

X. De monetis (O mincích)

XI. De immunitate principum electorum (O soudní svobodě kurfiřtů)

XII. De congregacione principum (O shromážděních kurfiřtů)

XIII. De revocacione privilegiorum (O odvolání privilegií)

XIV. De hiis quibus ut indignis auferuntur bona feudalia (O odnětí léna při nehodnosti)

XV. De cospiracionibus (O spolicích)

XVI. De pfalburgeriis (O "pfahlbürgerech")

XVII. De deffidationibus (O odpovědi v rozepřích)

XVIII. Littera intimacionis (Účastnický formulář pro pozvánku k volbě krále)

XIX. Forma procuratorii mittendi per eum principem electorem qui nuncios suos ad electionem faciendam duxerit destinandum (Formulář plné moci pro zástupce kurfiřta při volbě)

XX. De unione principatum electorum et iurium eis connexorum (O nedělitelnosti kurfiřtství a s tím spojených právech)

XXI. De ordine processionis inter archiepiscopos (O pořadí arcibiskupů ve slavnostních průvodech)

XXII. De ordine processionis principum electorum et per quo insignia deponentur (O pořadí světských kurfiřtů při průvodech a tom, jak nosí říšské insignie)

XXIII. De benedictionibus archiepiscoporum in presenciam imperatoris (O požehnání arcibiskupů za přítomnosti císaře)

Metská ustanovení neměli název (viz. výše), pouze dvě z nich jsou nadepsána, jde o kapitulu XXVII. a XXX.

XXVII. O povinnostech kurfiřtů při slavnostním zasedání dvora římských císařů či králů

XXX. O právech, která mají úředníci, když knížata přijímají léna od římského císaře či krále

Rozbor a obsah¹³⁷ jednotlivých kapitol

Kapitola I.

První kapitola se zabývá přípravou volby římského krále. Kurfiřti mají povinnost zajistit volebnímu průvodu bezpečný přechod přes své území. Kurfiřtům, je zde stanoven trest ztráty hlasu volit, avšak ne navždy ale jen pro tentokrát.

Tutéž povinnost mají i ostatní říšská knížata, hrabata, páni, rytíři, šlechta i města. V případě nesplnění této povinnosti ze strany knížat, hrabat, pánů, urozených, rytířů, manů a všech šlechticů, budou postiženi trestem zabavení všech lén a všeho majetku, který obdrží od kohokoli. V případě měst a společenství je stanoven trest ztráty všech práv, svobod, výsad a milostí, které obdrželi od Svaté říše a trest císařské klatby.

Ve třetím odstavci je určena povinnost pro měšťany prodat nebo umožnit prodat kurfiřtům a kterémukoli z jeho lidí potraviny za obvyklou cenu a obvyklým způsobem. V opačném případě by je postihl trest určený v předcházejícím ustanovení.

Jako zákonné místo volby římského krále je stanoveno město Frankfurt. V době volby mohl mít sebou ve městě maximálně 200 jezdců, z toho 50 ozbrojených. Pro

středověké říšské město Frankfurt představoval maximální počet 1 400 jezdců a 350 cizích ozbrojenců imponantní výzvu.¹³⁸

V dalších odstavcích jsou pevně a podrobně stanoveny stavy, které mají povinně tvořit doprovod jednotlivých kurfiřtů.

Pro českého krále, jako nejvyššího číšníka Svaté říše je určen jako doprovod arcibiskup mohučský, biskup bamberský a würzburský, purkrabí norimberští, z Hohenlohe, Wertheimu, Braunecku a Hanau a města Norimberk, Rothenburg a Windsheim.

Kurfiřti a ostatní území jsou zde vyjmenováni nikoliv v pořadí míst cesty ale podle hierarchického hlediska. Českému králi a ostatním kurfiřtům bylo stanoveno více tras k volbě římského krále do Frankfurtu. Český král mohl cestovat do Frankfurtu po zastávce v Norimberku přes Bamberg, tedy jakousi severní cestou, ale také přes Rothenburg a tím jižní cestou.¹³⁹

Pro arcibiskupa kolínského, jako arcikancléře Svaté říše v Itálii je určen jako doprovod arcibiskupové mohučský a trevírský, falckrabě rýnský, lankrabě hessenský, potom hrabata z Katzenelnbogen, Nassau a Diezu, a také z Isenburgu, Westerburgu, Runkel, Limburgu a Falkensteina a ještě města Wetzlar, Gelnhausen a Friedberg.

Arcibiskupa trevírského, arcikancléře Svaté říše v Burgundsku a království arelatském, provází arcibiskup mohučský, falckrabě rýnský, potom hrabata ze Sponheimu

---

138

LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 28.

139

Tamtéž, s. 25.

a Veldenzu a také Raugrafen, Wildgrafen, z Nassau, z Isenburgu, z Westerburgu, Runkel, Limburgu, Diezu, Katzenelnbogen, Eppsteinu a Falkensteinu a ještě město Mohuč.

Doprovodem falckraběte rýnského, nejvyššího stolníka Svaté říše, je pověřen arcibiskup mohučský.

Pro vévodu saského, nejvyššího podkoní Svaté říše, tvoří doprovod: český král, arcibiskup mohučský a magdeburský, dále biskupové bamberský a würzburgský, markrabě míšenský, lankrabě hessenský a potom opatové fuldský a hersfeldský, purkrabí norimberští a dále z Hohenlohe, Wertemu, Braunecku, Hanau, a Falkensteinu a také města Erfurt, Mühlhausen, Norimberk, Rothenburg a Windsheim. Všichni právě jmenovaní budou povinni doprovázet rovněž markraběte braniborského, nejvyššího komořího Svaté říše.

Pro arcibiskupa mohučského nebyl doprovod ustanovit ani nutný, poněvadž jeho kurfiřtství sousedilo s územím svobodného říšského města Frankfurt.¹⁴⁰

Pro arcibiskupa mohučského zde byla také stanovena povinnost v případě úmrtí římského císaře či krále, aby během jednoho měsíce počítaného bez přerušení ode dne, kdy mu úmrtí bylo oznámeno, svým otevřeným listem ohlásil jednotlivým kurfiřtům jednak úmrtí, jednak volbu nového krále.

Kdyby se arcibiskup projevil při zařizování jako nedbalý nebo málo rázný, měla se knížata sejít ze své vůle, třeba i nezvána a to od toho okamžiku do tří měsíců ve městě Frankfurtu, aby provedla volbu římského krále.

K osobě arcibiskupa mohučského je třeba dodat, že fungoval jak kancléř říše. Ještě před přijetím Zlaté buly v předcházející době se falckrabata rýnská snažila tuto hodnost uchvátit.¹⁴¹ Tento spor byl tímto ukončen.

V neposlední řadě je zde dána povinnost frankfurtským měšťanům ochraňovat všechny kurfiřty jednak obecně a zároveň také každého z nich před útokem druhého kurfiřta a povinnost nepustit nikoho do města v době kdy se bude jednat o volbě římského krále.

V kapitole I a následujících kapitolách, vztahujících se k volbě panovníka, Zlatá bula sice co nejpřesněji upravovala všechny možné způsoby volby římského krále, v každém případě alespoň tak detailně, že až do roku 1806 nebylo zapotřebí jakékoliv dodatečné právní úpravy či dodatků, avšak aprobační právo papeže však mlčky pominula.¹⁴² Pro tuto „politiku mlčení“ získal panovník souhlas všech knížat.¹⁴³ Doplňme ještě, že právo papeže na aprobaci zvoleného římského krále bylo odepřeno roku 1338.¹⁴⁴

141

LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 27.

142

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu od M. Maurové, Praha 1999, s. 249.

143

STENGEL, E. E. *Avignon und Rhens. Forschungen zur Geschichte des Kampfes um das Recht am Reich in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*. Výmarn 1930, s. 210.

144

K tomu ještě dodejme, že roku 1346 papež Kliment VI. v laudatiu, o které nebyl žádán, nově zvolenému Karlovi IV. takovou aprobaci udělil.

Kapitola II.

V druhé kapitole jsou uvedeny podrobnosti již k samotné volbě. Právo a povinnost svolávat voliče má pouze mohučský arcibiskup. Jako zákonné místo volby je stanoveno město Frankfurt.

Samotná volba je upravena tak, že ráno před ní jsou kurfiřti povinni nechat sloužit mši sv. Ducha v kostele sv. Bartoloměje a poté přistoupí k oltáři a složí za stanovených podmínek slavnostní přísahu, po které přistoupí k volbě. V ustanovení je předepsáno samotné znění přísahy. Pokud krále ihned nezvolí (lhůta je dána do 30 dnů), musí zůstat pouze o chlebu a o vodě a nesmí opustit město.

V této kapitole se upravuje právoplatné zvolení krále na základě majoritního principu, aniž by platily volby protikrálů. Tato proklamace odmítla dosavadní praxi, že dokud se nedosáhlo ve věci královského kandidáta konsensu všech kurfiřtů, stavěly a volily jednotlivé tábory vlastní kandidáty – protikrále. Majoritu, většinu, nyní tvoří čtyři hlasy, přičemž pokud byly kandidátu uděleny již 3 hlasy, může čtvrtý udělit sám sobě.

V neposlední řadě je zde stanovena, ihned po volbě, povinnost římského krále potvrdit jak církevním tak světským kurfiřtům veškeré jejich výsady a práva a po obdržení císařské hodnosti jejich opětovné obnovení.

Zlatá bula nepřipouští volbu ženy. Pouze muži se mohli stát římskými králi a císaři.¹⁴⁵

Zakotvení většinového volebního práva a hlasování patří k nejdůležitějším ustanovením Zlaté buly.

Kapitola III.

V této kapitole je upraven zasedací pořádek tří duchovních kurfiřtů. První, nejčestnější místo náleží arcibiskupovi trevírskému, který sedí naproti císaři, místo po pravé a levé ruce zaujímají arcibiskupové mohučský a kolínský podle toho, za jaké příležitosti a kde se sezení či hostina koná. Mohučský arcibiskup sedí po pravém boku císaře, pokud je ve své diecézi a ve své provincii a mimo svou provincii v celém svém německém kancléřství, avšak s výjimkou kraje kolínského. Arcibiskup kolínský je po pravém boku císaře, pokud je ve své diecézi a ve své provincii v celé Itálii a Burgundsku.

Je patrné, že ustanovení této kapitoly není orientováno na císařskou nadvládu, nýbrž na spolupráci mezi císařem a kurfiřty. Již v prvních slovech zákonodárného textu se setkáváme s poukazem na pospolitost panovníka s kurfiřty, která představuje jednu z hlavních myšlenek Zlaté buly. Nejenom v této kapitole¹⁴⁶ je neustále předkládán obraz kurfiřtů jako sedmi pilířů říše.¹⁴⁷

Tato kapitola je zajímavá tím, že má podobu listiny. Obsahuje totiž invokaci, intitulaci a arengu.

146

Srv. kap. XXII, XXV.

147

SEIBT, F. *Die Goldene Bulle*. Dortmund 1978, s. 151.

Kapitola IV.

Úvodní část této kapitoly se zabývá zasedacím pořádkem světských kurfiřtů, kde první místo po pravém boku císaře je svěřeno českému králi, avšak s podmínkou pokud bude korunovaný a pomazaný. Na situaci pokud by tomu tak nebylo, ustanovení ale nepamatuje. Tak vyvstává otázka, jaké místo by český král zaujal a kdo by nastoupil na jeho místo v zasedacím pořádku. Byl by to falckrabě rýnský, který zasedá dle pořádku hned vedle českého krále? Ze zasedacího pořádku je také zcela patrné upřednostnění duchovního kurfiřta před světským.

Tato kapitola tedy navazuje na předcházející kapitolu ve smyslu zasedacího pořádku. Jak bylo již výše naznačeno, podle ustanovení této kapitoly vpravo nyní vedle oprávněného arcibiskupa sedí český král a falcký kurfiřt. Vlevo před císařem sedí vedle arcibiskupa saský a brandenburský kurfiřt.

Tento zasedací pořádek platil pro všechny příležitosti, kde byli společně kurfiřti s císařem, ať už to bylo při zasedání soudu, svátcích nebo na říšském sněmu.

V další části je opět stanoveno právo (které je zde velmi zdůrazněno jako jeho nezadatelné právo již z dřívějších dob) arcibiskupa mohučského svolat kurfiřty k volbě nového římského krále a upraveno odevzdávání hlasů při volbě. Může o ně žádat pouze mohučský arcibiskup, a to v následujícím pořadí: arcibiskup trevírský (jemuž náležel první hlas) dále arcibiskup kolínský (který měl právo a povinnost vložit jako první římskému králi korunu na hlavu), dále král český (v pořadí třetí, ale mezi laickými voliči mu bylo stanoveno první místo), falckrabě rýnský, vévoda saský a markrabě braniborský. Nato se všichni ostatní ptají na hlas arcibiskupa mohučského a seznámení s volbou. Z toho tkví ohromná volební síla mohučského arcibiskupa, neboť pokud by byl stav vyrovnaný,

záleželo by na něm, k jaké straně se přikloní. Jak je patrné z textu, ustanovení šlo o veřejnou volbu, čili arcibiskup mohučský slyšel jednotlivé volební názory svých spoluvolitelů a i kdyby byl již dopředu rozhodnut pro svého favorita, do jisté míry s průběhem volby mohl být ovlivněn a do poslední chvíle své rozhodnutí změnit.

V poslední části kapitoly jsou stanoveny funkce jednotlivých světských kurfiřtů. Markrabě braniborský podává císaři vodu na umytí rukou, český král nabízí pití, falckrabě jídlo a saský vévoda zastává funkci podkoního. V případě českého krále je zde ještě udělena výjimka v tom, že pokud měl český král na hlavě královskou korunu, záleželo jen na jeho vůli, zda tuto službu pro římského císaře či krále učinil. Toto bylo již zakotveno výsadou krále Albrechta ze 17. listopadu 1298, kterou později stvrdil Karel IV. dne 7. dubna 1348 (viz. výše v kapitole Zlatá bula sicilská).

Kapitola V.

V této kapitole byl položen tzv. říšský vikariát.¹⁴⁸ Ten nastával v případě, když nebyl obsazen trůn z důvodu úmrtí panovníka anebo v případě neúspěšné volby jeho následovníka. V tomto případě pátá kapitola stanovila a vyhradila práva a povinnosti falckraběti rýnskému a vévodovi saskému.

V případě falckraběte rýnského, který je zde uveden se svou funkcí nejvyššího stolníka Svaté říše je mu určena povinnost spravovat říši v oblasti Rýna a Švábska, v době než dojde ke zvolení nového římského krále. Podle ustanovení této kapitoly mimo jiné

148

LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 42.

získává falckrabě rýnský pravomoc konat soudy, přidělovat církevní obročí, vybírat důchody a dávky, přijímat přísahy věrnosti, avšak s výhradou, že v době správcovství nesmí libovolně prodat nebo zastavit císařský majetek.

Saský vévoda s funkcí nejvyššího podkoního Svaté říše nabývá práva správcování v oblastech saského práva stejným způsobem a za stejných podmínek jak tomu bylo určeno v případě falckrabě rýnského.

Shrneme-li, pak římským vikářům byly uděleny zejména výslovně tato oprávnění: výkon nejvyšší soudní pravomoci, právo přidělovat církevní prebendy, vybírání říšských důchodů a dávek.

Pozastavme se ještě nad problematikou související s vikariátem.¹⁴⁹ Vytvoření vikariátu představovalo dočasnou zástupnou formu královské vlády na určitém území a představující nástroj ke zkvalitnění královské vládní moci.

Po formulování povinností generálního vikáře v Německu, ve stejném počtu povinností vikáře v horní Itálii a též na starých říšských území na Rhône, postupně vycházelo najevo intenzivnější užití tohoto nástroje okolo jasně se vytvářejícího centra správní činnosti. Vikář – zástupce měl rozšířit možnost vlivu královské vlády, která byla vzhledem k absenci centra stále ještě vázána na osobu, a tím i na přítomnost panovníka.

Mezi možnými modely přechodu od starého, těžkopádného systému osobního výkonu vlády až po rozdělení vládní moci do jednotlivých odborných resortů dle Seibta

nebyl tento model zástupnictví a místodržitelství nejúčinnější, avšak pro dané období vývoje vedle jediného dosud favorizovaného zrodu centralizované úřednické hierarchie zasluhuje určitou pozornost.

Karel IV. svou vikariátní politikou se pokusil dosáhnout určité časové a prostorové úlevy. V západních částech říše místo něho osm let vládl jeho prastrýc Balduin; v horní Itálii – v mocenské oblasti rodu Viscontiů, dosazoval Karel IV. do úřadu říšského vikáře právě příslušníky tohoto rodu, a to od své první římské jízdy v roce 1355 v podstatě nepřetržitě, navzdory mocensko – politickým odlišnostem a příležitostným vojenským střetům (k tomu podrobněji viz v textu výše).

Jako místodržící a generální kapitán vykonával vládu v Itálii augsburský biskup Markvart z Randeggu, který se později stal patriarchou aquilejským. Vedle toho působila v úřadech říšských vikářů ve svých mocenských oblastech celá řada šlechticů a městských vlád.

V Německu po smrti arcibiskupa – kurfiřta Balduina byli postupně vikariátem pověřeni falckrabě Rudolf, vévoda Václav Lucemburský, po něm Fridrich – arcibiskup kolínský a nakonec syn Karla IV. Václav. Tento úřad zejména zastávali v západní části Německa. Taktéž purkmistři z významného hanzovního města Lübeck obdrželi v roce 1374 neomezená oprávnění vikariátu, platná v celé Svaté říši římské, ovšem zaměřená jen na jisté speciální funkce. Lübečtí purkmistři měli bojovat proti „škůdcům“, udržovat landfrýd a především pečovat o volný provoz na lübeckých obchodních cestách.

Karel IV. musel u svých německých vikářů brát větší ohled na starodávná privilegia a práva a nemohl tudíž vše staré zrušit naráz, aby udělal místo pro nové jak tomu bylo v

případě Arelatska roku 1378. Na základě toho nacházíme při porovnání jednotlivých ustanovení jemné, ale nikoliv bezvýznamné rozdíly. Také finanční efekt plynoucí z propůjčování vikariátů zůstává nevyjasněn. Na základě znění listin byli vikáři patrně oprávněni vybírat sami říšské dávky, očividně jako odškodnění za vlastní výdaje. Někdy je však toto odškodnění slibováno až dodatečně.

Proti svévoli vikářů, nebo dokonce proti hrozící ztrátě moci, která byla na vikáře delegována, se Karel IV. pokoušel i v Německu pojistit obšírným zdůrazňováním věrnosti říši v listinách propůjčujících vikariát, ale především tím, že všichni vikáři, kteří byli vybaveni rozsáhlými pravomocemi, s ním byli v příbuzenském svazku. Po prastrýci arcibiskupovi mohučskému Balduinovi následoval tchán falckrabě Rudolf, poté nevlastní bratr Václav Lucemburský a poté syn Václav IV. A kolínský arcibiskup Fridrich, zplnomocněný v roce 1372 byl osloven jako „consanguineus“ jako spřízněný krví.

Jasně se zde projevuje jeden z prvků vnitřní politiky Karla IV., který v ní ovšem nepůsobil stále, avšak v jistých momentech ho Karel IV. dokázal dobře využít. Tato tradice se projevila i v budoucnosti, kdy Václav IV. ustanovil pět let po smrti Karla IV. generálním vikářem svého bratrance, moravského markraběte Jošta, a to listinou, která byla velmi podobná listinám, vytvořených Karlem IV. V době kdy se v Německu ozývaly stížnosti na jeho vládu, jmenoval říšským vikářem svého bratra Zikmunda, a to nejen v Arelatsku a v Itálii, ale i v Německu.

Na těchto jednotlivých příkladech je jasně vidět, že v rukou Karla IV. se ze staršího instrumentu říšského vikariátu stalo něco nového, tak jako se jeho zásahem proměnily i další jiné nástroje vlády. Řečeno slovy F. Seibta šlo zde o pokus zdvojnásobit schopnost osobního nasazení panovníka, který se opíral o prastaré naděje na kooperaci plynoucí z příbuzenských vztahů.

Pátá kapitola se zabývá také problematikou lén. Zlatá bula zde stanovuje, že knížecí léna říšští vikáři nesměli udělovat, neboť toto bylo výslovně vyhrazeno římskému králi nebo císaři. V tomto kontextu, je třeba uvést, že léna musela být „do roka a do dne“ opět potvrzena“ což znamenalo 1 rok, 6 měsíců a 3 dny. Prostřednictvím interpretace Zlaté buly je možné dojít k závěru, že v případě překročení lhůty během trvání říšského vikariátu nedojde k žádné škodě. Tento výklad je v textu pravděpodobně vynechán jen pro to, neboť Zlatá bula činí vše proto, aby období říšského vikariátu trvalo co nejkratší dobu.¹⁵⁰

Kapitola VI.

V šesté kapitole je stanoveno, že kurfiřtům náležejí čestná místa na říšských sněmech podle předepsaného pořádku a že žádný přítomný král nemůže být upřednostňován z jakéhokoli důvodu před českým králem.

Tato kapitola navazuje ve smyslu zasedacího pořádku na třetí kapitolu a zároveň představuje „předběžnou“ úpravu následujících kapitol XXI a XXII, zakotvujících ještě speciální předpisy týkající se slavnostních průvodů a procesí.

150

Srv. LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 43.

Kapitola VII.

Tato hlava byla publikována též jako samostatný zákon. V úvodní části je zdůrazněno právo volby římského krále duchovním a světským kurfiřtům, kteří se podle ustanovení považují jako jediní praví a zákonní volitelé.

Slavnostní úvod se zmínkou volebního práva a sedmi kurfiřtů je vzhledem ke skutečnosti, že vše již bylo detailně upraveno v předcházejících kapitolách, zejména v kapitole II, pochopitelný, neboť se tato kapitola chápe nikoliv jako volební nárok, ale již jako zákon, který do Zlaté buly byl vložen.¹⁵¹

Kapitola dále upravuje spory o volební právo mezi dědici světských kurfiřtů. Toto právo je upraveno na základě primogenitury, to znamená, že přísluší prvorozenému manželskému synu kurfiřta, nemá-li mužských potomků, jeho bratrovi, pokud by ten nebyl pak jeho prvorozenému synu. Tím se zamezilo dělení práva mezi více dědiců. Pro případ, že dědici jsou nezletilí, zavádí se opatrovnictví nad nimi (za plnoletého se považuje podle ustanovení této kapitoly jinoch ve věku osmnácti let, na rozdíl od dřívějšího Saského zrcadla, které uznávalo hranici dvanácti let).¹⁵²

Avšak zůstává zde otázka, co by se stalo s právem a kurfiřtským hlasem, pokud by nežil již žádný jiný muž kurfiřtského rodu, neboť ustanovení v tomto případě na to nepamatuje.

151

Srv. k tomu LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 46-47.

152

Srv. HERGEMÖLLER, B. U. *Fürsten, Herren, Städte zu Nürnberg 1355/56. Die Entstehung der "Goldenen Bulle" Karl IV.* Köln 1983, s. 35-78.

Shrneme-li tuto kapitolu, můžeme říci, že při královské volbě podle většinového principu, která byla dosud pouze nárokem a nyní se stala definitivně zákonem, mohli kurfiřti volit i sami sebe a tímto zákonným ustanovením byli nově spojeni s královstvím.

Vlastní nástupnictví kurfiřtů se nadále mělo opírat o právo prvorozeného, které dosud platilo jen v Čechách a v ostatních knížectvích postupně prosazovalo až v průběhu následujících tří století.¹⁵³

Vzhledem k tomu se, podle Liermanna, i kurfiřtské země staly nadále nedělitelnými a toto upevnění kolegia královských volitelů přispělo k upevnění německé monarchie jako volební říše dědičných monarchií.¹⁵⁴

Kapitola VIII.

Osmá kapitola zakotvuje soudní pravomoc v Českém království. Je zde výslovně zakázána soudní jurisdikce cizích soudců nad jakoukoli osobou českého království. Jakékoli vynesení rozsudku je považováno za neplatné.

Ustanovením je zakázáno se odvolávat k nějakému jinému soudu kvůli jednáním, výrokům předběžným či konečným nebo nařízením českého krále či jeho libovolných soudců, jakož i proti jejich exekucím, které by byly proti němu u královského soudu nebo

---

153

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu od M. Maurové, Praha 1999, s. 251.

154

LIERMANN, H. *Die Goldene Bulle und Franken*. ZBLG 21, 1958, s. 10.

před soudem krále tohoto království či před soudy příslušných soudců učiněny či vyneseny, ať k nim již došlo, nebo teprve v budoucnu mají být vyneseny nebo mají nastat.

Je zároveň zdůrazněno, že odvolání pozbývají platnosti a samotní odvolávající se tímto jednáním vystavují trestu ztráty svých sporů, což představovalo velice drastickou sankci.

Lze říci, že svým charakterem se osmá kapitola jeví jako privilegium pro české království.

Kapitola IX.

Devátá kapitola hovoří o horním, celním, solním a židovském regálu. Zároveň je zde stanoveno právo vybírat mýtné. V případě židovského regálu se ustanovením této kapitoly stanovoval nárok na různorodé dávky, které se tehdy po židech vyžadovaly. Ještě v době před norimberským říšským sněmem, zejména od roku 1348, docházelo na území říše k četným židovským pogromům, avšak na základě Zlaté buly vznikla právní podoba ochrany židů.¹⁵⁵

Podle ustanovení této kapitoly tato práva náleží českému králi, světským kurfiřtům – tedy falckraběti rýnskému, vévodovy saskému a markraběti braniborskému a církevním kurfiřtům – tedy arcibiskupovi mohučskému, arcibiskupovi trevírskému a arcibiskupovi kolínskému. Mimo jiné je zde stanoveno také jejich právo vlastnit doly a naleziště zlata a stříbra, cínu, mědi, železa, olova a libovolných dalších druhů kovu a soli, bez ohledu na to, zda-li již byla objevena nebo budou objevena v budoucích časech.

Kapitola X.

Kapitola desátá věnuje pozornost ražbě mincí. Podle ní náleží českému panovníkovi právo razit a nařizovat ražbu mincí ze zlata a stříbra na kterémkoli místě a v kterékoli části království a všech jemu podléhajících zemí a zboží.

Českému králi je zde povoleno právo od jakékoli osoby koupit, shromažďovat, přijímat jako dar nebo jako zástavu země, hrady, vlastnictví a statky. Zároveň se zde také specifikuje majetek jako soukromý, svobodný nebo majetek v podobě léna. Je zde stanovena povinnost ze strany českých králů naplňovat a dodržovat práva, která má na těchto statech Svatá říše.

Zajímavou okolností se jeví, proč tento královský regál nebyl zařazen do kapitoly předcházející a byl spojen s majetkovým právem.

Kapitola XI.

Kapitola XI. upravuje podrobnosti ohledně toho, nad kterými vazaly mají duchovní kurfiřti soudní moc, a zároveň je zde stanoven zákaz soudit obyvatelstvo spadající do soudní pravomoci duchovních kurfiřtů jinými soudy.

Opět se zde setkáváme s podobnou formulací týkající se pravomoci světských kurfiřtů, jak tomu bylo v případě kapitoly osmé, zde v tom smyslu, že obyvatelstvo

spadající pod soudní pravomoc arcibiskupství mohučského, trevírského a kolínského nemá povinnost se dostavovat před cizí soudy.

Pokud bychom chtěli poukázat na rozdílnost mezi kapitolou VIII a kapitolou XI, pak kapitola VIII, jak bylo výše popsáno, se jeví jako privilegium pro české země, zatímco XI kapitola představuje oproti VIII kapitole téměř zrovnoprávnění v soudní pravomoci.

V kapitole XI jsou nejdříve jmenováni pouze tři duchovní kurfiřti; až poté v závěrečné části kapitoly se vztahuje „Privilegium de non appellando et evocando“ také na kurfiřta z Falcka, Saska a Brandenburska. Lze se domnívat, na základě způsobu ustanovení této kapitoly, že duchovní kurfiřti, přinejmenším Trevírský, již před Zlatou bulou obdobné privilegium již obdrželi, zatímco pro kurfiřta Falckého, Saského a Brandenburského nešlo o potvrzení privilegia, nýbrž zde šlo poprvé o propůjčení privilegia.¹⁵⁶

Rozhodnutí vydané cizím soudem je považováno za neplatné. Poddaní, kteří spadali pod soudní jurisdikci duchovních kurfiřtů, mají tímto ustanovením zakázáno odvolávat se k cizím soudům s výjimkou, že pokud by se odvolavatelům nedostávalo spravedlnosti, mohou se odvolat pouze k císařskému dvoru a soudu neboli získat slyšení u soudce, který přímo císařskému dvoru právě v té době předsedá.

Projevující se zde privilegium „de non appellando“ (nelze se obracet na cizí soudy), je omezeno, tím, že v případě odpírání práva existuje možnost obrátit se na císařský dvorní soud.

Ustanovení se zde rozšiřuje i na světské kurfiřty, což je patrné v závěru této kapitoly. Na základě pozdějšího dodatku Karla IV. byla deklarována soudní pravomoc duchovních a světských kurfiřtů nad svými poddanými, kteří skutečně sídlí na jejich území, v opačném případě byla stanovena soudní pravomoc soudce císařského dvora.

Kapitola XII.

Úvodní pasáž této kapitoly představuje apelaci ze strany Karla IV. na častější konání knížecích sněmů, než tomu bylo v dřívějších dobách. Kurfiřty zde označuje za základní kameny a pilíře, které jsou schopni společně jednat o problémech říše a tyto problémy napravit.

Kapitola má zcela zvláštní charakter. Představuje dohodu mezi císařem a kurfiřty ohledně konání pravidelných shromáždění kurfiřtů, nejčastěji též za přítomnosti císaře.

Kurfiřti se musí scházet každoročně po uplynutí 4 týdnů od velikonoce, aby se osobně poradili o důležitých záležitostech říše. První shromáždění dle tohoto ustanovení se konalo již v roce 1356 v Norimberku a na základě Zlaté buly bylo na něm sjednáno i místo další schůzky v Metách. V Metách se mělo dohodnout mezi Karlem IV. a kurfiřty další místo, kde se učiní shromáždění dalšího roku.

Pro cestu na shromáždění, zpět i na dobu jeho trvání uděluje císař kurfiřtům zvláštní doprovod. Nesmíme však toto ustanovení zaměňovat s ustanovením o doprovodu kapitoly první, neboť v ní se jedná o doprovod určený k volbě římského krále, zatímco zde se jedná o doprovod na sněm. Je zde stanoveno, že císař poskytne doprovod nejen na sněm ale i po dobu sněmování a na cestu zpět.

V této kapitole je uveden také zákaz velkých hostin po dobu trvání porad, neboť hostiny během jednání by kurfiřty jen s přemírou „unavovaly“ a odváděly jejich zájem jiným směrem. Navíc na jejich financování by každý musel od svých poddaných vybrat vyšší daně, což by shromážděním zajisté popularity nepřidalo. Avšak v případě malých hostit, které by neohrožovaly sněmovní jednání, s jistými omezeními bylo možné jejich uskutečnění.

Kapitola XIII.

Tato hlava stanoví, že taková privilegia, která by stála proti právům a privilegiím kurfiřtů, jsou neplatná. V kapitole jsou potvrzeny kurfiřtům jak výsady a listiny, které byli uděleny předchůdci, tedy bývalými římskými císaři a králi.

Zároveň jsou zde také potvrzena práva, milosti, svobody, zvyklosti a jiné věci, nejenom samotným Karlem IV., ale je stanoveno, že toto potvrzení a přiznání jednotlivých práv se váže do budoucnosti na další následníky – římské císaře a krále. To je dále rozváděno v další části, kde se píše, že nesmějí či nemohou v ničem zkracovat svobody, soudní výroky, práva, pocty či panství kurfiřtů Svaté říše, církevních i světských, nebo některého z nich.

V poslední části jsou samotným Karlem IV. odvolány a považovány za neplatné, výsady a listiny, které by zkracovaly svobody, soudní výroky, práva a čest či panství kurfiřtů nebo některého z nich.

Stanovená privilegia obsahovala předepsanou formu pro jejich zrušení. Tyto předepsané formy byly stanoveny i v této kapitole. Podle toho nastalo pak všeobecné zrušení, tedy bez respektování dřívějších předepsaných forem. Podle Lutzeho praktický význam ustanovení byl nepatrný. Zbavení kurfiřtské zemské moci prostřednictvím měst, je otázkou moci, méně otázkou práva.¹⁵⁷

Kapitola XIV.

Podle ní se postihují ztrátou léna vazalové, pokud vystoupí proti svým lenním pánům. Za "nehodnost" se považovalo, když si vazal ponechá nová léna a dřívějšímu pánu je ihned opoví, aby tak získal na základě lenního práva správu nad lénem, které mu prokazatelně nenáleželo. Proto dle ustanovení je stanoveno, že pokud by vazalové svým pánům oznámili opověď a vyhlásili jim nepřátelství a tím jim způsobili závažné škody a do dobrodiní neboli lén, která prve opustili, vstoupili znovu, pod záminkou války či nepřátelství, obsadili je a obsazená drželi, se hledí jako by k převodu či vypovězení nedošlo.

Byla zde stanovena výjimka v případě převodu, který byl proveden svobodně a skutečně, tedy tak, že by vlastnictví dobrodiní a lén bylo oněm pánům převedeno hmotně a skutečně v tom smyslu, že ti, kdo vyhlašují opověď, nevyvolají na statech převáděných zpět, vůči jejich pánům neklid ani sami, ani skrze jiné, nezpůsobí těžkosti ani k tomu neposkytnou radu či pomoc a nebudou to schvalovat.

157

LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 64.

V případě, že by leník či vazal napadl svého pána na dobrodiních a lénech převedených zpět či nepřevedených, bude vyvolávat neklid, bude pánovi škodit nebo bude takto jednajícím poskytovat radu či pomoc nebo je bude chválit je stanoven trest ztráty léna, pozbytí cti a vystavení císařské klatbě. Na léna či dobrodiní neměl podle ustanovení povolen vstup ani návrat a nesměla být mu léna znovu svěřena. V případě, že by dosáhl jejich svěřeni či nabytí, bylo považováno za neplatné.

Jako v mnoha jiných kapitolách se zde jedná o ustanovení představující ochranu ve prospěch územních vládců, kteří propůjčovali početná léna svým leníkům. Zda se zneužívání lenního práva skutečně tak šířilo, jak v textu ustanovení této kapitoly je tvrzeno, je neznámo.¹⁵⁸

Kapitola XV.

Kapitola patnáctá zakazuje uzavírání jakýchkoli spolků a svazů, ať již jsou uzavřeny v obcích nebo mimo ně, mezi obcemi navzájem, nebo mezi obcí a jednotlivci či jednotlivci navzájem. Jak již vzniklé spolky či spolky, které by vznikly v budoucnu, jsou podle ustanovení považovány za neplatné.

Podle ustanovení této kapitoly jsou povoleny jako výjimka pouze spolky směřující k uchování míru, kdy o jejich trvání rozhoduje panovník.

Jsou zde stanoveny i trestní sankce. V případě jednotlivce je uložena finanční pokuta deseti liber zlata. Pokud by šlo o smlouvy, svazy, spiknutí a dohody, jak je zde

vyjmenováno, mezi obcemi či společenstvími, je stanovena finanční pokuta sta liber zlata a ztráta a zabavení všech císařských svobod a výsad. Zároveň je stanoveno, že polovina z této částky by připadla císařské pokladně a druhá polovina pánu oblasti, k jehož škodě by takovéto smlouvy byly uzavřeny.

Zdá se, že tato kapitola vychází podle předloh, kterými byly Zemský mír Fridricha I. z roku 1158 a privilegium Karla IV. pro kolínského arcibiskupa z roku 1353, kde se poddaným zakazovalo uzavírat svazky a spolky bez souhlasu lenního pána. Výjimkou byly spolky, uzavřené jako podpora zemského míru knížaty a jinými osobami.¹⁵⁹

Kapitola XVI.

Tato část zakazuje tzv. „pfahlbürgerství“. Výrazem falbulgři byli zpočátku nazýváni ti měšťané, kteří sice žili za městskými hradbami, avšak uvnitř palisád – Pfählen a za příkopy, tedy existujících vnějších staveb. Tyto osoby byly postaveny pod ochranu města, avšak za tuto ochranu odváděly zvláštní daň. V době vydání Zlaté buly se města hojně rozrůstaly do své velikosti tak, že začaly pojímat a připojovat celé vesnice šlechtických zeměpánů do jejich „Pfahlbürgerschaft“.¹⁶⁰

159

Srv. SPĚVÁČEK, J. *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV., Velké kodifikace*. UK PF, Praha 1989.

160

LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006, s. 69.

Lidové označení „pfahlbürger“ příslušelo tomu, kdo se ve snaze zbavit poddanských povinností nechá přijmout za měšťana jiného města, přičemž tělesně sídlí na území dřívějšího pána a neplnění svých povinností odůvodňuje právě nově získaným občanstvím.

Avšak je zde stanovena výjimka v případě pokud by přešli do těchto obcí, jak je popsáno v ustanovení, tělesně a skutečně a zároveň v nich pobývali doopravdy, tedy byli trvale tam usídlení a nesli v obcích povinná břemena a obecní povinnosti.

Jinak za nedodržení tohoto ustanovení je pro přijímající obec stanovena pokuta ve výši sto hřiven ryzího zlata, a to tolikrát, kolikrát toto provinění bude spácháno, pokud tyto lidi během jednoho měsíce od chvíle, kdy budou s tímto zákonem seznámeni, zcela nepropustí. Finanční pokuta je zde opět rozdělena pro císařskou pokladnu ve výši jedné poloviny a druhá pánům těch, kteří byli přijati. Všeobecná tendence, stanovená Zlatou bulou, pomáhat a chránit územní pány je zde více než zřetelná. Města od Zlaté buly nemohly nic očekávat.

V tomto případě kapitola představuje jistý výsledný kompromis při vyjednávání o textu Zlaté buly mezi ním a ostatními knížaty, kdy si nechal rozmluvit svou původní podporu měštům.

Podle Zeumera¹⁶¹ měl utvrzení zákazu „Pfahlbürger“ pomoci především štrasburský biskup. Říšské město Štrasburk totiž usilovalo o propůjčení městských práv na „Pfahlbürger“ s obzvláštní intenzitou. Po přijetí Zlaté buly měl žádat císařský zemský správce Alsaska 1. února 1356 od říšského města Štrasburk, na základě oznámení příslušného textu Zlaté buly, prohlášení, jaký postoj město zaujme k novému právu. O tři

týdny později zemský správce upomenul město a upozornil také na hrozbu trestu stanovenou ve Zlaté bule. Štrasburk si lhostejně zachoval svou praxi udílení občanství, a takto učinila většina dalších měst.

Zde je otázka, zda kapitola XVI zůstala pouze papírem nebo pouze znamenala rozdíl mezi „psanou teorií“ a praxí?

Kapitola XVII.

Zde se stanoví pro opověď přesné udání způsobu, místa a času, které je nutno dodržet. Stanoví i tresty za činy, při nichž se s rozepří nakládá jinak, než dle stanovené opovědi a za bezprávné války, lupy, nespravedlivé požáry, okrádání, drancování, za vymáhání nezákonných cel, doprovodů či poplatků je stanoven mimo jiné trest ztráty cti.

Říšské zákonodárství více jak 150 let se pokoušelo právo sporu po formální a materiální stránce omezit. Již v říšském lanfrýdu z roku 1186 bylo stanoveno, že spory musely být ohlášeny nejméně tři dny před začátkem nepřátelství. Této lhůtě se přiklání i ustanovení Zlaté buly. Avšak o povinnosti postupovat nejdříve právní cestou zde není řeč.

Kapitola XVIII.

Kapitola osmnáctá pod názvem ohlašovací listina představuje pokyn pro markraběte braniborského, jako nejvyššího kancléře Svaté říše, k provedení volby římského krále. Je

zde stanovena lhůta tří měsíců k jeho dostavení nebo dostavení jeho poslů či zástupců na příslušné místo.

Markraběti braniborskému je zde stanovena povinnost jednat a dohodnout se s ostatními kurfiřty na výběru budoucího římského krále, který se podle tohoto ustanovení stane římským císařem, a povinnost posečkání na příslušném místě do úplného završení volby římského krále.

Kapitola XVIII (a taktéž následující XIX) obsahující odpovídající formuláře, představuje (ještě s dodatkovými ustanoveními kapitol XX až XXIII) konečný či závěrečný předpis norimberské části Zlaté buly.

Kapitola XIX.

Tato kapitola představuje podobu zplnomocnění zasílaného kurfiřtem, jenž se rozhodne vypravit ke konání volby římského krále své posly. Tito poslové mohou kdekoli jednat spolu s dalšími kurfiřty ať církevními tak světskými a dohodnout se s nimi, usnést se a rozhodnout ohledně zvolení libovolné schopné a vhodné osoby za římského krále.

Poslům je dána další pravomoc účastnit se jednání, která budou probíhat z důvodu výběru budoucího římského krále, mají právo též takovouto osobu navrhnout, dohodnout se na ní a zvolit jí za římského krále. Mimo jiné mohou též činit veškeré jednotlivé věci, které budou nezbytné nebo užitečné či jakkoli přínosné při, v ustanovení, uvedených záležitostech.

Kapitoly XX. – XXIII.

Poslední čtyři kapitoly norimberské části zákoníku tvoří dodatková ustanovení, která byla dohovořena v období mezi 7. a 10. lednem 1356 na základě jednání kurfiřtů s císařem.¹⁶² Všechny kapitoly spolu společně souvisí a doplňují především ustanovení kapitoly III. a IV. Nyní přejdu k jednotlivým konkrétním kapitolám.

Kapitola XX.

Tato kapitola stanoví, že kurfiřtská území jsou nedělitelná a znovu potvrzují práva, která jsou s funkcí kurfiřta spojena. Již v úvodní části je zdůrazněno právo a hlas při volbě budoucího římského krále světským kurfiřtům. Avšak je zde opomenuto již právo a hlas kurfiřtů duchovních, i když jde v podstatě o kapitolu, která rozvíjí kapitoly, viz výše, to znamená, že tímto právo a hlas duchovním kurfiřtům jako byl arcibiskup mohučský, arcibiskup trevírský a arcibiskup kolínský není upřeno.

Dále je stanoveno, že právo, hlas, povinnost, důstojenství, které náležejí kurfiřtovi, musí zůstat a trvale být spjaty a spojeny navždy nedělitelnými. Každý kurfiřt musí být ostatními kurfiřty bez jakéhokoli odporu přibírán a připouštěn k volbě římského krále ale také ke všem úkonům, které jsou prováděny pro čest a užitek říše.

Všechna práva, která jsou v ustanovení, této kapitoly, označena nesmějí být dle další části této kapitoly oddělena nebo odtržena ani na základě soudního rozhodnutí.

162

ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň, A. Čeněk 2010, s. 48-50.

Kapitola XXI.

V úvodní části této kapitoly se objevuje ustanovení o zasedacím pořádku, v tomto případě, církevních kurfiřtů. Bezprostředně tím navazuje na kapitolu třetí, která se týká zasedání v radě, u stolu a při shromáždění císařského dvora. Zde je stanoveno v případě jejich řazení v procesích a průvodech.

Dvacátá první kapitola upravuje případ, kdy jsou neseny říšské insignie před římským císařem či králem, při shromáždění římského císaře či krále a řečených knížat.

Zakotvuje se zde, že před císařem kráčí trevírský arcibiskup tak, aby mezi ním a císařem byl prostor, ve kterém půjdou pouze kurfiřti držící insignie. Pokud je neponesou, jde trevírský arcibiskup bezprostředně před císařem; v tomto případě poslední dva duchovní arcibiskupové, tedy arcibiskup mohučský a arcibiskup kolínský si drží svá místa v závislosti na svých krajích, jak se uvádí ohledně způsobu zasedání, což je stanoveno v kapitole třetí.

Kapitola XXII.

Ještě než přejdeme ke konkrétnímu juristickému rozboru 22. kapitoly, je nutné v kontextu s touto kapitolou se zaměřit na osobu českého panovníka. Zlatá bula jednoznačně stanovila první místo mezi kurfiřty českému královi. Při společné účasti duchovních a světských kurfiřtů na sněmu (srov. kap IV.), směl český král sedět hned vedle arcibiskupa po pravé straně římského krále, před falckrabětem rýnským. Levou stranu po

arcibiskupovi uzavíral vévoda saský a markrabě braniborský. K zasedacímu pořádku sedmi kurfiřtů se připojil řád, který se měl dodržovat při procesí, nebo-li průvodu.

Zvláštní pozornosti doznal společný doprovod s insigniemi panovníka prostřednictvím falckraběte rýnského, vévody saského a markraběte braniborského před korunovaným králem. Toto veřejné „šou“ prezentovalo jasný podíl kurfiřtů na říši a panovníkovy insignie. Vedle pouhého procesí s arcibiskupy vytvořila 22. kapitola kvůli distanci mezi panovníkem a napřed kráčejším trevírským arcibiskupem dodatečnou osu ve spojení s třemi světskými kurfiřty. S vévodou saským ve středu, falckrabím rýnským na pravé straně a markrabětem braniborským na levé straně. Tito tři nesli sebou nejdůležitější insignie císařství. Vévoda saský nesl meč jako znak vlády a soudní moci, falckrabí rýnský jablko jako odznak středověké světové vlády a markrabě braniborský žezlo jako znak monarchické svrchovanosti.¹⁶³

Pro názornost se níže předkládá tabulka.

	arcibiskup míšenský/ kolínský	Markrabě braniborský nesoucí žezlo	
český král	Císař/král	Vévoda saský nesoucí meč	Arcibiskup trevírský
	Arcibiskup Kolínský/míšenský	Falckrabě rýnský Nesoucí jablko	

Ceremoniální předvedení všech insignií v kurfiřtských rukou nemá žádného předcházejícího vzoru. Pro prezentaci symbolů císařské nebo královské moci neexistovaly totiž v celém středověku jednotné ucelené předpisy. Avšak dochované příklady dokládají

163

SCHNEIDMÜLLER, B. Inszenierungen und Rituale des spätmittelalterlichen Reichs. Die Goldene Bulle von 1356 in westeuropäischen Vergleichen. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlin 2009, s 278-279.

stále vysokou důležitost rituálního vkládání insignií do rukou na konkrétní symboly monarchie.

Je třeba však zmínit, že i sám Karel IV. byl v případě fixace výše uvedeného vkládání insignií do rukou ve Zlaté buly nedůsledný, když nošení říšského žezla nebo říšského meče či říšského jablka rozdílně stanovil skrz několik osob.

Podle Schneidmülera se znovu vyrovnávaly konkrétní konstelace normativních ustanovení od pravděpodobné platnosti. Diachronní rozbor znovu dokazuje dominanci permanentní rituální dynamiky nad celou ceremoniální statikou.¹⁶⁴

Ke kompletnímu vyvrcholení procesního aktu staví Zlatá bula českého panovníka bez insignií za římského krále nebo císaře. Toto zvláštní umístění plyne nejspíš z úcty ke královské hodnosti, a kdy se s nesením dalšího monarchistického panovnického odznaku nepočítalo.

Je nezbytné dodat, že zcela na konci procesí následuje za českým králem s odstupem ještě císařovna nebo římská královna, kterou doprovází šlechtici a dívky. Odlišení v ceremoniální performaci krále a královny je patrné v evropských monarchiích, ve kterých panovnice jako garant stvrzovaly dynastickou kontinuitu stěžejního významu.

Metská ustanovení zlaté buly poté precizovaly a doplňovaly tento pořádek, týkající se průvodu. Na slavnostním sněmu se měli kurfiřti časně ráno zastavit v budově, kde byl císař či římský král ubytován. Tam jim byly předány panovnické insignie. Pak již následoval průvod dle kapitoly 21 a 22, kde je zakotven přesně stanovený pořádek.

Trevírskému arcibiskupovi stojícímu na špici procesí byly ještě předány dvě panovnické koruny, nejdříve koruna z Cách a poté milánská koruna. Osobami, které nesli koruny před císařem či římským králem byli nižší knížata – rytíři, před císařem.

Shrneme-li výše uvedené, a provedeme-li juristický rozbor, tak v případě ustanovení 22. kapitoly se upřesňují místa světských kurfiřtů s insigniemi v průvodu. Zároveň je zde stanoveno, kdo a jaké insignie ponese. Tito tři kurfiřti, jak bylo výše naznačeno, kráčí tak, že saský vévoda s císařským či královským mečem jde uprostřed před císařem, falckrabě rýnský po pravé ruce saského vévody s jablkem a markrabě braniborský s žezlem po levém boku saského vévody. Český král má své místo ihned za římským císařem nebo králem. Je zde přímo zakázáno, aby někdo vstupoval do prostoru mezi císařem či králem a českým králem.

Kapitola XXIII.

Kapitola upravuje výkon náboženských obřadů (slavnostní mše, ale také při požehnání, udílených po skončení slavnostní mše, před jídlem i při poděkování za přijatý pokrm) duchovními kurfiřty v přítomnosti císaře tak, že se střídají. Ten, který je služebně nejstarší, tedy byl ze všech tří nejdříve vysvěcen, vykonává tuto funkci první den, druhý den služebně mladší, a eventuálně, třetí den služebně nejmladší. Pro výkon funkce je zde stanoven klasický středověký formální ceremoniál: ten z arcibiskupů, který je oprávněn k výkonu, se své funkce nemůže zhostit, pokud se nejdříve svých přítomných kolegů nezeptal, zda nechtějí úkony vykonávat za něj. Není už ovšem pomyšleno na případ, kdyby některý z nich s touto nabídkou souhlasil.

Další následující ustanovení jsou již výsledkem říšského sněmu v Metách, přijatým 25. prosince 1356. Jedná se o osm kapitol, jejichž rozčlenění postrádalo systematiku. Zatímco předcházející kapitoly I až XIX odrážejí vzhledem k jejich systematické skutečné uspořádání císařskou dvorní kanceláří a kapitola XX až XXIII představovaly doplnění a upřesnění k první části Zlaté buly, osm kapitol přijatých v Metách na základě dřívějšího průběhu nahodilé diskuse císaře s kurfiřty tento směr opustilo.

Ještě než přejdeme k jednotlivým kapitolám Zlaté buly, které byly přijaty v Metách, je na místě poukázat na určité signály, které jistým způsobem ovlivňovaly „ovzduší“ při vyjednávání a přijímání posledních ustanovení říšského zákoníku.

Je nepochybné, že vánoční slavnosti v Metách představovaly integraci kurfiřtů, legátů kardinálů a francouzského dauphina v ceremoniálních aktech ustanovených v textu Zlaté buly. Tyto ceremoniální akty nebyly zde čteny nýbrž prostě přímo ukázány. Z této perspektivy nelze ceremoniální jednání sněmu v Metách interpretovat jako slavnostní akt, který by byl od textu zlaté buly oddělen, nýbrž tato jednání byla aktem komunikace, a v těchto symbolických jednáních na politické veřejnosti byla ustanovení zlaté buly jakýmsi způsobem transformována.

Že akty nonverbální komunikace oproti právní kodifikaci žádnou podřízenou roli nehráli, dokládá také ta skutečnost, že některé ústavněprávní relevantní rozhodnutí v Metách byly stanoveny výlučně prostřednictvím odpovídajícího symbolického jednání a ne skrz text dokumentu.

Tak tomu bylo např. v případě udělení léna Václavovi vévodovi lucemburskému a brabantskému či povýšení Viléma V. z Jilich za vévodu. Jak moc Karel IV. z vnějšího

zřetelu na podobná rozhodnutí kladl důraz, ukazuje jmenování Viléma V. za jeho mimořádného přítele a rádce již v únoru 1349. Od tohoto momentu se mohl Vilém V. prezentovat ve stejném oblečení jako král, což představovalo znak jeho exkluzivního postavení.¹⁶⁵ Již Bern-Ulrich Hörgemöller konstatoval, že „početné právní akty z Met byly plně poukázány v nepísemné, to znamená ceremoniální a ústní formě.“¹⁶⁶

Také interakci krále a kurfiřtů na sněmu v Metách lze interpretovat jako odpovídající prostředek publikování Zlaté buly. Avšak Zlatá bula není jen omezena na poměr krále a říše, nýbrž zahrnuje stejnou měrou papežství a francouzské sousedy.¹⁶⁷

Pozastavme se ještě v krátkosti u ceremoniálního aspektu. Ceremoniální aspekt můžeme charakterizovat jako mistrovský výkon Karla IV. V panovnickém ceremoniálu Karel IV. v podstatě prosadil svůj imperiální požadavek již tím, že prezentuje kurfiřtské postavení v závislosti na panovníkovi, ačkoliv na straně druhé je nutné zdůraznit, že ustanovení o královské volbě zakotvené v Zlaté bule se staví v tomto do protikladu.

Při vánočních slavnostech v Metách se řadí Karel IV. do roviny proti papežství a rovněž oproti královskému domu Valois. Jednoznačně to byl také signál, který směřoval ke kurfiřtům během slavnostní hostiny. Karel IV. v tomto ceremoniálně vyjádřeném nároku ponechal nejdříve málo prostoru pro dualistickou koncepci říše. Ačkoliv exkluzivita

---

165

GARNIER, C. Die Ordnung des Reiches. Die Position des Herrschers in der Goldene Bulle in der Wahrnehmung bis 1400. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlin 2009, s. 238.

166

HERGEMÖLLER, B. U. Der Abschuss der „Goldenen Bulle“ zu Metz 1356/57. In: *Studia Luxemburgensia*. 1989, s. 183.

167

kurfiřtského postavení v oblasti panovnické prezentace byla vyzdvižena a zdůrazněna, ukázal Karel IV. kde je jejich místo. Toto se neobjevuje jen v kapitolách Zlaté buly, které zakotvují ceremoniální reprezentaci. Takové představy prosadil Karel IV. také mezi řádky, když zakázal slavnostní hostinu kurfiřtům při plánovaných každoročních srazech.

Lze říci, že všechna ceremoniální jednání byla závislá a postavena na panovníkovi. Kurfiřtská moc byla ukázána jako část královské moci a nikoliv jako nějaká samostatná nezávislá veličina. Tento vjem byl v Metách posílen prostřednictvím slavnostní investitury na Champ –à – Saille.

Ukazuje se, že historicko-ústavní potenciál Zlaté buly spočíval ve vývoji dualistické struktury říše. Avšak přesto v přímé recepci 14. století neznamenal Zlatá bula jistě ještě takový dokument skutečně utvářející se ústavy, nýbrž celeburovala v první řadě krále.¹⁶⁸

Tyto akcenty jsou v Metách působivé na scéně přijímání jednotlivých ustanovení. Určitá ustanovení Zlaté buly byla prosazena skrz symbolické akty komunikace na veřejnosti, další byly změněny či vynechány.

Kapitola XXIV.

Tato kapitola propůjčuje kurfiřtům právo ochrany majestátu. Ochrana kurfiřtů zde vyvrcholila v právním pojmu zločinu majestátu, kterého Zlatá bula přejímá z císařského

práva pozdní antiky.¹⁶⁹ Právo ochrany kurfiřtů je zde výslovně zdůrazněno v textu této kapitoly – „*protože oni jsou část našeho těla*“ a za porušení tohoto práva stanovuje přísné trestní sankce.

V případě provinění proti majestátu je stanoven trest stětí mečem a propadnutí všech statků císařské či královské pokladně. Synům otce, který by se takto provinil, je ponechán život ze strany císaře či krále ve formě císařské či královské milosti. Avšak tito synové jsou vyloučeni z veškerého dědění a nástupnictví po matce, po prarodičích i po příbuzných. Ani na základě cizích závětí jim nesmí nic připadnout.

Pro dcery provinilce jsou stanoveny mírnější tresty. Při libovolném jejich počtu, bez ohledu zdali jim matka před smrtí odkázala či neodkázala majetek, mají právo dostat z matčiny statků, avšak pouze čtvrtinu. Tato čtvrtina je určena také pro děti dcer, ale pouze ženského pohlaví.

Nepotrestána zůstane osoba, která i když se ke spiknutí z počátku přidala, vše prozradí – v tom případě bude podarována odměnou a ctí. V případě osoby, která se zúčastní spiknutí a odhalí sice pozdě, zato však neznámé tajné úmysly, bude považována za hodna propuštění a milosti.

V neposlední řadě je stanoveno, že kdo by takový zločin spáchal, nesmí zcizovat, ani propouštět, a ani dlužník mu nesmí podle práva vracet dluh.

169

SEIBT, F. *Die Goldene Bulle*. Dortmund 1978, s. 151.

Kapitola byla pravděpodobně vytvořena dle předloh z římského práva (Codex Iustinianus, Lex Quisquis Arcadia Honoria), kde na místo římských senátorů byli vepsáni kurfiřti.

Porušení práva zde stanoveného je trestáno jako "Laesae maiestatis". Duch tohoto ustanovení je v ostrém protikladu proti německému právu, neboť stíhá i potomky narušitele, což je institut německému trestnímu právu této doby cizí.

Kapitola XXIV je zajímavá i z toho důvodu, že je to dokladem proniknutí a šíření římských právních idejí v říši. Římské právo bylo chápáno jako císařské právo.¹⁷⁰

Kapitola XXV.

Tato kapitola doplňuje kapitoly VII. a XX. Dodává, že od kurfiřtství nelze oddělit žádná území, mají zůstat v rukou majitele volebního hlasu. Jmenovitě je zde stanoveno jako kurfiřtství království české, falckrabí rýnské, vévodství saské a markrabí braniborské. K tomu jsou dle ustanovení považovány i území, kraje, panství, léna a cokoli další co k nim patří. Toto vše je zakázáno štěpit, dělit a rozlučovat.

Kromě toho je zde stanoveno, že pokud by prvorozený syn kurfiřta trpěl duševní nemocí a nemohl by kvůli ní vládnout, bude mu nástupnictví odepřeno a nástupcem se stane druhorozený syn, pokud by nebyl pak bratr nebo příbuzný laik, který bude v otcovském rodu v přímé sestupné linii nejbližší. I pro takového nástupce je stanovena povinnost nedělit kurfiřtské území.

Kapitoly XXVI. až XXIX. patří těsně k sobě a obsahují nařízení o ceremoniálech na velkých dvorských sjezdech do té míry, do jaké nebyly upraveny již v první části Zlaté buly, a jejich úprava se ukázala nutnou.

Jsou tu stanoveny výkony kurfiřtů v jejich úřadech, vzhled slavnostní císařské tabule, nařízení, že královská volba se koná ve Frankfurtu, první korunovace v Cáchách a první říšský sněm v Norimberku. Dále je nařízeno, že vyslanci kurfiřtů k volbě pouze volí, ale u stolu již nezasedají.

Nyní přejdu k vlastnímu rozboru jednotlivých kapitol.

Kapitola XXVI.

Tato kapitola se odkazuje v případě pořadí kurfiřtů při průvodu na kapitolu XXI a XXII, a na císařské insignie.

V její první části je stanoveno kdy se mají dostavit kurfiřti k domu, kde je ubytován římský císař či král, v den kdy se koná slavnostní zasedání. Zároveň jak se budou kurfiřti ubírat na místo, kde bude zasedání připraveno.

Dále je zde zakotveno, že arcikancléř, v jehož arcikancléřství se zasedání bude konat, má povinnost nést na stříbrné holi všechny královské či císařské pečeti a pečeti. Opět je zde ustanoveno (viz. kapitoly výše), že světští kurfiřti ponesou císařské i královské insignie – žezlo, meč a jablko. Zároveň v prostoru mezi projíždějícím arcibiskupem

trevírským a císařem bude nesena, nižšími knížaty, které dle libosti si vybere císař, nejprve čášská a za ní milánská koruna.

Druhá část kapitoly představuje první zmínku o císařovně ve Zlaté bule Karla IV. Je zde ustanoveno, že rovněž k místu zasedání se bude ubírat císařovna a to za císařem či římským králem a králem českým. Český král podle ustanovení následuje bezprostředně císaře. Toto je již zakotveno v kapitole šesté.

Podle ustanovení tedy nejde císařovna či královna bezprostředně za římským císařem či králem, ale za králem českým a to v odstupu daném přiměřenou vzdáleností, spolu v jedné skupině s velmoži a svými dvorskými dámami. Pozice českého panovníka je zde tak postavena nad římskou královnu či císařovnu a lze říci, že poukazuje na důležitost a přednost českého krále před římskou císařovnou či královnou.

Kapitola XXVII.

Vedle ustanovení, která se týkala zasedacího pořádku nebo pořádku procesí, existovaly ve Zlaté bule pasáže, které představovaly symbolickou interakci krále a kurfiřtů. Teprve skrz volbu krále prostřednictvím kurfiřtů se jejich veřejná podřízenost dostala do roviny rovnocennosti.

Od časného středověku panovnický dvůr představoval místo držitelů dvorských úřadů. Od 13. století došlo k propojení nejpřednějších dvorských úřadů se čtyřmi světskými královskými voliteli. Jako stolník působil falckrabě rýnský, který si tento úřad udržel také po svém vytlačení na druhé místo světského královského volitele. Český král úřadoval jako arcibiskup, vévoda saský jako arcimarsálek, markrabě braniborský jako

arcikomorník. Označení dvorských úřadů se udrželo do konce staré říše a došlo k jejich rozšíření při raně novověkém nárůstu kurfiřtských kolegů o nové arciúřady.¹⁷¹

Zlatá bula spojila kurfiřtskou hodnost dohromady s arciúřadem a předepisovala, že markrabě braniborský panovníkovi měl podávat vodu k umytí rukou, český král bez královské koruny na hlavě pít, a falckrabě rýnský jídlo, zatímco vévoda saský vykonával maršálský úřad. Toto pořadí je potvrzeno praxí hostiny, nejdříve umytí rukou, pak pít, nakonec jídlo. Metská ustanovení Zlaté buly tento ceremoniální projev precizují.

Obzvlášť podrobně popisuje 27. kapitola dvorské úřady kurfiřtů s jejich povinnostmi na sněmech. Pořadí služby kurfiřtů při stolování panovníka nevyplývalo z jejich postavení, nýbrž z pojetí sněmu. Maršálský úřad vyžadoval od vévody saského následující rituál: před budovou kde zasedal panovník, se musela navršit hromada ovsu, která dosahovala až po hrud' vévodova koně. Saský vévoda měl držet hůl a měřici ze stříbra. Měřici měl naplnit a podat první kolemjdoucí osobě. Tento detail prezentuje v případě ovsu blahobyť. Kůň jako rozhodující dopravní prostředek a symbol společenského postavení byl samozřejmý. Až do 20. století zásobení krmivem zůstávalo rozhodující logistickou výzvou pro všechny válečné jezdce. Proto zinscenovaná hojnost ovsu garantovala přímo bohatství císařského ansáblu.¹⁷²

171

SCHNEIDMÜLLER, B. Inszenierungen und Rituale des spätmittelalterlichen Reichs. Die Goldene Bulle von 1356 in westeuropäischen Vergleichen. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlín 2009, s. 281.

172

Tamtéž, s. 283.

Přejdeme nyní konkrétně k textu kapitoly. Tato kapitola představuje všeobecnou povinnost kurfiřtů při zasedání dvora římských císařů a králů. V jednotlivých odstavcích se podrobně rozebírá, zdá se až do jednotlivých detailů, činnost jednotlivých kurfiřtů.

Prvý odstavec se týká úkolu, který je určen pro saského vévodu. Po usednutí krále či císaře na královský trůn, měla být před budovou zasedání navršena hromada ovsa a to do výše hrudi koně, na kterém bude sedět vévoda saský. Ten má dle ustanovení povinnost držet v ruce stříbrnou hůl a stříbrnou měřici. Cena hole a měřice je zde stanovena na dvanáct hřiven stříbra. Vévoda dostává plnou měřici ovsa a ten jí pak opatří prvního služebníka. Na jeho místo pak nastupuje zástupce podkoního či v jeho nepřítomnosti dvorský podkoní, který pak oves bude nadále rozdělovat.

Druhý odstavec se týká povinností a úkonů arcibiskupů. Prvním úkolem je při přistoupení císaře ke stolu, tento stůl požehnat podle pořadí. Zde se odkazuje na kapitolu XXIII, kde je určeno, že úkony činí od služebně nejstaršího po služebně nejmladšího.

Mezi další povinnosti arcibiskupů bylo převzít od dvorského kancléře pečeti a pečetidla, s tím že se budou dotýkat rukou hole, na nichž budou viset, a předložit na stůl před císaře či krále. Hůl, na které jsou pečeti a pečetidla zavěšeny musí podle ustanovení být ze stříbra a mít na váhu dvanáct hřiven stříbra. Třetinu z jejího stříbra a z její ceny pak měl uhradit každý z arcibiskupů. V neposlední řadě je stanoveno, že se hůl přidělí kancléři císařského dvora, aby ji použil ke svým účelům.

Třetí odstavec stanoví povinnost pro markraběte braniborského, jako nejvyššího komořího, držet v rukou dvě stříbrné pánve s vodou, jejichž váha je zde stanovena na dvanáct hřiven stříbra, spolu s krásným ručníkem. Co se myslí krásným ručníkem není více

specifikováno. Úkolem je pak sesednout z koně a nabídnout císaři či králi vodu na umytí rukou.

Čtvrtý odstavec se týká povinnosti pro falckraběte rýnského jako nejvyššího stolníka. Ten má za úkol držet čtyři stříbrné misky naplněné pokrmy. Váha každé misky je stanovena na tři hřivny. Nejvyšší stolník má pak povinnost misky s pokrmy přinést a postavit na stůl před císaře či krále.

Až teprve pátý odstavec této kapitoly stanovuje povinnost pro českého krále, jako nejvyššího číšníka. Ten má za úkol držet stříbrný pohár či konvici, zakrytou a naplněnou vínem namíchaným s vodou, a nabídnout římskému králi či císaři, aby se napil. Váha konvice nebo poháru je zde stanovena na dvanáct hřiven stříbra.

Poslední odstavec odkazuje na to, že až kurfiřti dostojí svým povinnostem, obdrží od markraběte braniborského stříbrné pánvice a koně podkomoří pan z Falkensteina. Misky a koně obdrží od falckraběte rýnského správce kuchyně pán z Nortembergu. Pohár a koně obdrží zástupce číšníka pán z Limburgu. Hůl, měřici a koně dostane od vévody saského zástupce podkoního pán z Pappenheimu. Avšak všichni výše jmenovaní toto obdrží pod podmínkou, že sami se budou účastnit zasedání a plnit své povinnosti. V případě jejich nepřítomnosti či nepřítomnosti některého z nich obdržel výše uvedené stálý služebník císařského či královského dvora.

Kapitola XXVIII.

Programově Zlatá bula navázala na řád vládnutí a zdůraznila zvláštní postavení Svaté říše římské. Karel IV. v ní mimo jiné definoval trojí cíl: 1. podporu jednotnosti souhlasu mezi kurfiřty, 2. dosažení jednomyslné volby a 3. odstranění jejich rozštěpení.

Základem tohoto konsensuálního vládnutí bylo stanovení, že kurfiřti nebyli jen pilíři říše, nýbrž částí císařské podstaty. K vyhnutí se konfliktů stanovila Zlatá bula ustanovení pro zasedací pořádek kurfiřtů, pro pořadí jejich hlasování, pro přednost kurfiřtů před dalšími jinými osobami, pro procesní pořádek arcibiskupů jako všech kurfiřtů, pro účast kurfiřtů na slavnostních dvorských sněmech, pro jejich službu u císařské či královské tabule.¹⁷³

Ve společnosti pozdního středověku představovalo konkrétní místo určitou prestiž. Osoba, sedící v zadní části místnosti mohla toto pociťovat za jakousi ztrátu cti. Jednotliví jedinci považovali své konkrétní umístění jako znak svého postavení a své vlastní důležitosti.

Proto, aby se předešlo budoucím sporům, byl v Zlaté bule výslovně a definitivně stanoven zasedací pořádek, hlasovací pořádek, pořádek procesí, jakožto rovněž rozdělení arcíúradů mezi kurfiřty.

Světská knížata akceptovala ve středověku roli duchovenstva jako zprostředkovatele spásy, čemuž přikládala velký význam. Z tohoto důvodu vystupovali tři

arcibiskupové mohučský, kolínský a trevírský před čtyřmi světskými královskými voliteli. Avšak uvnitř obou skupin po staletí se odehrávaly prudké konflikty v jejich umístění a pořadí, které se neustále řešily a urovnávaly.

Stanovení zasedacího pořádku tří arcibiskupů v třetí kapitole Zlaté buly směřovalo proto na jednomyslnou volbu královského voliče, neboť tento podporoval věhlas svaté říše římské „*Zdaru a slávě Římské říše*“, císařskou čest „*cti císařství*“ a vytoužený prospěch státu „*vytouženému prospěchu státu*“.¹⁷⁴

Mír mezi arcibiskupem mohučským, kolínským a trevírským, kterému dosud hrozily rozepře a nedůvěra skrz jejich přednost a vážnost, byl zasedacím pořádkem do budoucna garantován. Cílem byl pokojný stav srdce a duše, úvahy nad významem svaté říše ve svorné lásce a v zápalu plné náklonnosti, tedy urovnání sporu prostřednictvím racionalizované dohody.¹⁷⁵

Nejpožadovanějším místem bylo pravé místo vedle římského krále či císaře.¹⁷⁶ O toto místo docházelo od roku 1273 k mnohým bojům mezi mohučským a kolínským arcibiskupem. Při korunovační hostině v Cáchách musel přiznat arcibiskup mohučský toto místo vedle krále Rudolfa arcibiskupovi kolínskému. Při jejich novém opětovném zápasu o

---

174

Tamtéž, s. 270.

175

Tamtéž, s. 270-271.

176

ELZE, R. Recht und Links. Bemerkungen zu einem banalen Problem. In: Martin Kintzinger, Wolfgang Stürner, Johannes Zahlten (eds.). *Das Andere Wahrnehmen. Beiträge zur europäischen Geschichte*. Köln/Weimar/Wien, 1991, s. 75-82.

toto místo na prvním dvorském sněmu Albrechta I roku 1298 v Norimberku se prosadil arcibiskup mohučský.¹⁷⁷

Postupně se začala rýsovat čestná přednost jednoho z metropolitů v jeho vlastní církevní provincii. V zlaté bule se píše: v německé říši patří pravé místo v principu arcibiskupovi mohučskému. Jen v arcibiskupské diecézi kolínské jakožto v Itálii a Galii připadá arcibiskupovi kolínskému. Trevírský arcibiskup měl být uspokojen tím, že jeho přednost byla určena tak, že zásadně seděl naproti římskému králi či císaři. Toto platilo jak pro žijící arcibiskupy, tak i pro jejich následníky u všech veřejných královských či císařských jednání, tedy soudních zasedání, udílení lén, hostin, a také při poradách a všech dalších jednáních.

Tento základní koncept stanovil také stolovací pořádek 28. kapitoly pro slavnostní dvorské sjezdy. Dokonce je zde brán zřetel na římskou královnu či císařovnu, která v podstatě ve volební říši byla bezvýznamná, jako většina evropských královen v dědičné monarchii. Císař nebo římský král a jeho manželka vždy stolovali odděleně, na dvou stolech pro ně připravených, které byly v prostoru, kde se stolovalo, zřetelně vyvýšeny nad stoly kurfiřtů. Císařská mensa byla vyvýšena nejméně šest stop, jeho manželce byl stůl vyvýšen nejméně tři stopy nad stoly kurfiřtů.¹⁷⁸

V normativních ustanoveních 28. kapitoly Zlaté buly byla vytvořena hierarchie a rovnocennost zároveň. Ještě o 350 let dříve řekl merseburský biskup Dětmár s viditelným

---

177

SCHNEIDMÜLLER, B. Inszenierungen und Rituale des spätmittelalterlichen Reichs. Die Goldene Bulle von 1356 in westeuropäischen Vergleichen. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlín 2009, s. 271.

178

Tamtéž, s. 272.

podivem o obnovení římských zvyků císařem Otou III. přibližně, že ve formě půlkruhu zachovával stoly ke stolování. Ustanovení Zlaté buly mezitím ukazují, že se prosadila osamělost stolování a to nejen panovnického páru ve stolovacím ceremoniale.¹⁷⁹

Koncept zasedacího pořádku 28. kapitoly odpovídal pořádku procesí a slavnostnímu průvodu (srv. kap. 21, 22). V případě průvodu měl arcibiskup trevírský bezprostředně jít před císařem nebo králem, a mezi nimi šli ti, kteří nesli císařské či královské insignie. Pravé a levé místo při průvodu náleželo dle pořádku mohučskému a kolínskému arcibiskupovi. Toto semknuté jádro se ještě uzavíralo připojenými čtyřmi světskými kurfiřty. Zlatá bula tedy vytvořila pro arcibiskupa trevírského jednoznačné postavení na špici. Císař a kurfiřti jednoznačně precizovali přednost českého krále před falckrabím rýnským, vévodou saským a markrabětem braniborským. Prvé místo náleželo českému králi. Tím rozhodl císař, který byl současně českým králem, více než sto let trvající spor. Ve 13. století ještě saské zrcadlo eliminovalo českého krále z řady královských volitelů, neboť prý nebyl Němcem.

Přinejmenším byl vyzdvihován nad jinými říšskými knížaty. Také když se český král stal římským králem a stal se pánem říše, vynořila se otázka, která ze dvou královských korun, zda římská či česká, znamená více. Vystala otázka společného bytí více korunovaných králů ve středověkém pořádku, otázka nadřazenosti a podřízenosti.

Soužití římského a českého krále bylo vyřešeno v osobě Karla IV. jako držitele obou korun. Potvrdil již tenkrát existující listinu habsburského krále Albrechta I. ze 17.

179

Tamtéž, s. 274.

listopadu 1298, že český král na sněmu, v přítomnosti korunovaného římského krále smí též nosit korunu.

Přejdeme nyní již ke konkrétnímu textu 28. kapitoly. V této kapitole jsou zakotveny jisté technické pokyny ohledně stolování a podruhé se zde setkáváme s ustanovením týkající se císařovny. Je zde stanoveno, že císařský stůl musí být oproti ostatním stolům vyšší šesti stop. Stůl císařovny se má nacházet na straně, a to tak, že bude o tři stopy níž než stůl císařský a stejný počet výše než sedadla kurfiřtů.

Sedadla a stoly kurfiřtů jsou zde stanoveny ve stejné vzájemné výšce – tedy je zde zakotvena, v tomto případě stolování, zásada rovnosti oproti jiným úkonům, které jsou stanoveny v předcházejících kapitolách (např. srv. sezení při zasedání či postavení při průvodu).

Tyto stoly kurfiřtů se mají nacházet pod císařským sezením a to tak, že tři po pravé straně a tři po levé straně a sedmý stůl pro kurfiřta přímo proti tváři císaře či krále. Další podrobnosti se již odkazují na kapitolu třetí. Také byl stanoven zákaz pro kohokoli moci sedět mezi kurfiřty či u jejich stolů.

Zásada rovnosti se projevuje i v další části této kapitoly a to v tom, že žádný světský kurfiřt se nesmí posadit dříve, dokud poslední světský kurfiřt nesplní povinnost vůči římskému císaři či králi. Do té doby, kurfiřt, který vykonal již svou povinnost, musí vedle svého stolu vyčkat a pak s ostatními najednou společně se usadit.

Kapitola XXIX.

Ve 29. kapitole je stanoveno, že slavnostní volba římského krále se bude konat ve městě Frankfurt. Korunovace římského krále se bude uskutečňovat ve městě Cáchy. Dále je určeno, že první zasedání říšského sněmu se bude konat ve městě Norimberku.

Z toho je patrné, že i když původní podpora ze strany Karla IV. městským zájmům „zkrachovala“, nelze prohlašovat, že by města byla ve svých politických zájmech zcela poražena. Nový říšský zákon zvláště vyzdvihoval výše uvedená města jako velmi důležitá teritoria, kde se měly konat významné politické události.

V ustanovení této kapitoly je též napsáno, že tato zvyklost se bude dodržovat i v budoucnu, jen s výjimkou pokud by tomu odporovala nějaká zákonná překážka.

Ve druhém odstavci je řešena situace pokud by se nemohl dostavit k císařskému dvoru některý ze světských či církevních kurfiřtů. Takový to kurfiřt má pak povinnost za sebe vyslat posla či zmocněnce bez ohledu na jeho důstojenství či stav, který pak musí být ke dvoru vpuštěn, ale v tomto případě mu nebude umožněno právo usednout ke kurfiřtskému stolu či na místo tomu určené, jako by to bylo v případě samotného kurfiřta.

Poslední odstavec této kapitoly, který se týká povinnosti poskytnout správci dvora pro svou potřebu celé vybavení císařského či královského sezení, v němž bude zasedat římský císař či král se svými kurfiřty, nebo bude udělovat léna; odkazuje na následující třicátou kapitolu, kam můžeme říci, že správně patří.

V kapitole 29 byla zmíněna dřevěná konstrukce, na které císař nebo římský král měl místo při slavnostním udělování léna. Lze říci, že i zde text této kapitoly ustanovil panovníka do pozice centrálního postavení, takže i zde z této perspektivy se kurfiřtská moc odvozovala jako od panovnického majestátu.

Kapitola XXX.

V prvním odstavci je stanoveno osvobození pro kurfiřty od placení jakýchkoli poplatků za léna říšským dvorním úředníkům, neboť sami jsou nejvyššími představiteli těchto úřadů a úředníci jsou jejich podřízení. Avšak je povoleno tyto úředníky podarovat, pokud by tak kurfiřti chtěli učinit svobodně a ze své vůle.

Dále jsou určeny lenní poplatky pro ostatní knížata, bez ohledu na to zdali jsou to knížata církevní či světská, kteří přebírají léna od římského císaře či krále. Pro ně je stanovena povinnost zaplatit úředníkům císařského či královského dvora šedesát tři hřivny stříbra a jednu čtvrtinu. Pro knížata je zde stanovena výjimka od placení v případě, že by prokázali, že jsou od této povinnosti uvolněni či vyňati na základě císařské či královské výsady. Vybraná suma byla rozdělena správcem císařského či královského dvora podle ustanovení následujícím způsobem: deset hřiven si pro sebe vyčlenil správce, kancléř dostal deset hřiven, pro správce, písaře a opisovače byly určeny tři hřivny a pečetník obdržel jednu čtvrtinu za vosk a pergamen. Kancléř a písaři byli povinni knížeti vydat doklad o přijetí léna neboli list o prostém uvedení v držbu.

Další odstavec se týká také předcházejícího rozdělení částky – šedesáti tři hřivny stříbra a jedné čtvrtiny. Kde opět správce z této částky rozdělí (kromě již výše rozdělené) deset hřiven číšníkovi – pánovi z Limburgu, deset hřiven obdržel správce kuchyně – pán

z Nortembergu, deset hřiven zástupce podkoního – pán z Pappenheimu a deset hřiven komoří – pán z Falkensteinu. Avšak pro obdržení této sumy zde byla stanovena podmínka osobní účasti na slavnostním zasedání dvora a provedení svých úkolů na těchto zasedáních. Pokud by tomu tak nebylo, odměna byla určena pro úředníky císařského či královského dvora, kteří nepřítomné zastoupili a jejich povinnosti osobně vykonali za ně.

V poslední části je stanoveno, že po obdržení léna knížetem, který bude sedět na koni či na jiném zvířeti, případnou tato zvířata nejvyššímu podkonímu vévodovy saskému, pokud bude přítomen. V opačném případě zástupci podkoního panu z Pappenheimu. Pokud by ani ten nebyl přítomen pak podkonímu císařského či královského dvora.

Kapitola XXXI.

Karel IV. zde kurfiřty označuje jako pilíře říše, což svědčí o tom, že kurfiřti, jejich místo v říši, práva a povinnosti se měly stát a staly hlavní náplní zákoníku.

Opět touto kapitolou je zdůrazněna hodnota, postavení a práva kurfiřtů. Je patrné, že Karel IV. ve své silnější pozici očividně usiloval o kolegium sedmi. Kurfiřti obdrželi královská práva, která za nejasné právní situace fakticky již více či méně požívali.¹⁸⁰

V otázkách ozbrojených doprovodů, stavby hradů, cel, ochrany Židů a židovských daní sahala kurfiřtská zemská svrchovanost od té doby dále než svrchovanost jiných říšských knížectví.¹⁸¹

180

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978. Autor vychází z českého překladu od M. Maurové, Praha 1999, s. 251.

Co se týče jazykové otázky, tuto poslední kapitolu můžeme pokládat za nejpodivuhodnější ustanovení Zlaté buly, jako výsledek osobní iniciativy Karla IV., neboť se zde nařizuje, že synové a dědici světských kurfiřtů, kteří přicházejí v úvahu pro sukcesi kurfiřtského úřadu, se od svého 7. do 14. roku věku mají učit italštině a slovanskému (českému) jazyku.

Tedy měli ovládat jazyk německý, italský a český. Původně se namísto češtiny počítalo s povinnou výukou francouzštiny, ovšem vítězství češtiny je vysvětlováno Karlovým zvlášť vřelým vztahem k Čechám.¹⁸² Odůvodnění znalosti jazyků vyplývalo z toho, že v říši jsou sjednoceny různé národy a říšské smlouvy je třeba projednávat ve všech jazycích.

Je zde zakotvena zásada vlastní volby rodičů, zda své syny nebo své příbuzné, o kterých se domnívají, že se v knížectvích stanou jejich nástupci, pošlo do míst, kde by se těmto jazykům naučili, nebo zda jim ve svých domech zajistí učitele a jako společníky chlapce znalé těchto jazyků.

181

Tamtéž, 251.

182

Srv. ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň 2010, s. 48-50.

Závěr

Zlatá bula sicilská nám představuje smlouvu, ve které se projevuje vymezení práv a povinností českých králů k římské říši. Fridrich II. přiznal Přemyslu Otakarovi I. právo na královskou korunu, odejmul mu povinnost platit jakékoli poplatky, avšak s podmínkou, že on sám a jeho nástupcové přijmou náležitým způsobem symboly z rukou římského krále a třemi sty ozbrojenci nebo finanční hotovostí se bude podílet na korunovační jízdě římského panovníka.

Fridrich II. zakotvil ve smlouvě i otázku účasti českého panovníka na římských sněmech. V tomto případě netrval v případě osoby českého krále na jeho povinné návštěvě všech říšských sněmů jen s výjimkou sněmů, které byly svolány do Bamberku, Norimberku a Merseburku. Zároveň je zde vložena podmínka, že kdyby účast přijal polský kníže, má v duchu české tradice králů poskytnout český král doprovod polskému knížeti s výhradou ohlašovací lhůty šesti týdnů.¹⁸³

Jako povinnost českého krále Zlatá bula sicilská předepisovala vyslání tří stovek jezdců na císařskou korunovaci nebo zaplacení finanční částky ve výši tří set marek stříbra. Avšak tento závazek nebyl novinkou a patřil českým panovníkům k těm nejstarším, což je patrné z dřívějších dob.¹⁸⁴ Podle Martina Wihody, Přemysl Otakar I. „v této povinnosti

---

183

Jistým způsobem nám představuje tento článek věcný problém. Otázkou totiž je zda se tato povinnost doprovodu polského krále váže ke všem těmto říšským sněmům či jen ke sněmu v Mersenburku? K tomu blíže srv. WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*, Argo, Praha 2005, s. 93 a násl.

184

Například se objevuje v zápiscích Acerba z Moreny, který k roku 1161 uvedl, že okolí Milána pustošily tři stovky ozbrojenců, kterým velel syn českého krále (Bedřich) a jeho strýc (Děpolt).

spatřoval tradiční rituál, kterým jeho předkové naplňovali lenní vztah k římskému králi a zároveň stvrzovali příslušnost českého státu k říši, přičemž tento svazek byl definován ještě návštěvou říšských sněmů a respektem k smírčím nálezům říšských knížat¹⁸⁵

Do konceptu ustanovení o investituře biskupů českým králem můžeme říci, že se vloudila jakási chyba, neboť Fridrich II. těžko mohl postoupit investituru biskupů a zároveň žádat dodržování starších císařských privilegií.

Nestejnorodý vztah českých panovníků k investituře však nebyl jediným sporným bodem Zlaté buly sicilské, neboť jako sporný bod můžeme označit též ustanovení o náležitém přijetí královských odznaků z rukou římského panovníka. Z ustanovení je na jednu stranu patrné, že Češi si volí sami svého krále a král římský udílí regálie – tedy volba krále je věcí českou, přijetí odznaků je povinností českého krále a právem hlavy říše.

Avšak na straně druhé se více v odstavci tohoto basilejského privilegia nedozvídáme. Zejména zde nic není o volbě samé českého panovníka, o tom kdo volí ani o tom zda toto právo není nějakým způsobem omezeno.

Samotný Přemysl Otakar I. si moc nevážil, nikdy ji nenechal ověřit a veřejně necitoval, ani roku 1216, kdy připravoval volbu svého syna Václava I. Spolu s dalšími dvěma listinami, které byly vydány v Basileji, v podstatě nikdy nikomu nechyběla. Nebyla postrádána ani v roce 1306, kdy ji římský král Albrecht vyvezl do Vídně a v podstatě

Příslušnou pasáž Sicilské buly připomíná listina z roku 1109, kterou císař Jindřich ve smyslu jakýchsi starých úmluv požadoval vyplacení tří set marek stříbra nebo službu třemi stovkami jezdců. Takových případů více viz. WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*, Argo, Praha 2005, zejména s. 98-99.

nejinak tomu bylo roku 1348 navzdory slavnostní konfirmaci, kdy si Karel IV. vybral z obsahu tohoto privilegia pouze to, co potřeboval a zbytek jednoduše pominul.

Druhá ze zlatých bul, v tomto případě Zlatá bula Karla IV., svou povahou označovala Svatou říši římskou za stavovský nadstátní celek, v němž zákon zastavil další rozpad a tříštění, které už nešly zcela odstranit, a vymezil mocenské zájmy jednotlivých politických reprezentantů.

Zlatá bula se stala základním kamenem Karlovy říšské politiky i základem politiky v českém státě. Zabránila dosavadní rozpínavosti šlechty a zároveň upevnila lucemburské dynastie v Evropě.

Český král zaujímal podle tohoto zákoníku první místo mezi světskými kurfiřty a toto výsadní postavení neztrácel ani za situace, kdy se v přítomnosti římského císaře či krále nacházel též jiný král.

Jeho vážnost byla vyzdvižena samotným úvodem Zlaté buly. Hlavním úkolem českého panovníka bylo pečovat o předcházení neshodám mezi kurfiřty z titulu římského císaře a římského krále a českého krále jako kurfiřta.

Avšak v textu ustanovení jsou kurfiřti výrazně vyzdviženi ať již ve svém postavení či ve svých právech. Zlatou bulou byla kurfiřtům dána tak výrazná ochrana jako samotnému králi a jejich postavení oproti jiným knížatům zde bylo zvýrazněno například v případě možnosti jejich samotné volby za římského krále či v případě postavení kurfiřství na „sloupy a bašty říše“.

V tomto případě Zlatou bulou nejen samotní kurfiřti, ale i další knížata, i když je toto zákonodárné dílo oslovovalo méně, nabyli navrch oproti městům. Je patrné, i když z počátku tomu tak nenasvědčovalo, že Karel IV. si zřejmě nechal ve výsledném kompromisu rozmluvit svou původní podporu městským zájmům. Tento projev je pak patrný v samotném textu Zlaté buly (např. srv. kap. XVI). Zlatá bula zakázala městské spolky a „pfalbürgertum“ – kategorii měšťanů žijících za městskými hradbami, jejichž prostřednictvím se města snažila získat opěrné body i u nižší šlechty.

Avšak v celkovém kontextu bychom nehovořili pravdivě, pokud bychom viděli města na straně poražených. I města vydělávala na stabilizaci knížectví, zejména pokud se nalézala pod kurfiřtskou ochranou. Dokonce ze strany Zlaté buly byla vyzdvížena tři města: Frankfurt, kde v budoucnu mělo docházet k volbě římského krále, Cáchy, kde mělo dojít k jeho korunovaci, a Norimberk, kde se měl konat pod jeho záštitou první říšský sněm.

Český král zaujímal funkci nejvyššího arcibiskupa, to znamená, že během stolování podával a doléval římskému císaři či králi víno a vodu v poháru. Jeho významného postavení odpovídalo i to, že při slavnostních příležitostech zaujímal vždy nejčestnější a nejvýznačnější místo mezi světskými kurfiřty – na hostinách seděl u stolu po císařově pravici hned vedle kurfiřta duchovního (kapitola III.) a ve slavnostních průvodech kráčel na zcela zvláštním místě, bezprostředně za císařem (kapitola XXII.) a to i v případě, kdy se průvodu účastnila sama císařovna (kapitola XXVI.)

Významnou část pro české království tvoří kapitoly Zlaté buly Karla IV. o českých královských privilegiích, kde jsou stanoveny rozhodné skutečnosti.¹⁸⁶

Zejména se jedná o svobodnou volbu českým stavovským sněmem v případě vymření panovnického rodu. Toto ustanovení, jak jsem již výše popsal, obsahovala již Zlatá bula sicilská z roku 1212 a lze říci, že do Zlaté buly Karla IV. byla pravděpodobně použita její formulace. Tím byla svobodná volba prakticky opět potvrzena.

Dále se jedná o ustanovení týkající se dědičnosti královského trůnu po meči i po přeslici a v neposlední řadě skutečnost, že římský císař nemohl udělovat český stát jako říšské léno, ani českého krále jmenovat. Zvoleného krále mohl jen uznat a potvrdit. V léno císař českému králi uděloval pouze hodnost arcibiskupa a kurfiřta. Uděloval mu, tedy v léno, pouze hodnosti, které se netýkaly státu ale pouze jeho osoby.

Již bylo řečeno, že državy českých králů byly považovány za přemyslovské patrimonium a každé udělování českých zemí v léno a jejich přijímání bylo pouhou formalitou, která vyjadřovala císařovo uznání stávajícího stavu jako pevně daného, jako status quo. Je tedy pravdivým fakt, že v otázce nástupnictví českého krále a ostatních kurfiřtů existoval propastný rozdíl. Zatímco, jak je uvedeno výše, českého krále volila sama česká šlechta a preláti, v případě ostatních světských kurfiřtů měl právo na udělení nového kurfiřtství pouze císaři.

Českému králi je přiznána neomezená soudní pravomoc. Nikdo neměl právo odvolávat se z rozhodnutí českého soudu k cizímu (německému), nebo přímo k císaři.

186

Srv. SPĚVÁČEK, J. *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV., Velké kodifikace*. UK PF, Praha 1989, s 89-90.

Jedná se o tzv. „privilegium (ius) de non apellando”. Toto právo bylo v další kapitole Zlaté buly rozšířeno i na ostatní kurfiřty, ale již v omezené podobě. Privilegium se netýkalo případů odpírání práva, kdy existovala možnost odvolání k císařskému dvornímu soudu.

Žádný z obyvatel nesměl být pohnán nebo povolán k soudu jiné říšské země. Je to vyjádřením tzv. „privilegia de non evocando”, které bylo v IX. kapitole Zlaté buly taktéž, hlavně z důvodů bezpečnosti a klidu mezi kurfiřty v říši, rozvedeno na všechny její obyvatele.

Tato dvě práva (de non kocando, de non apellando) českému králi náležela již odedávna, od počátků přemyslovského státu. Stejná práva měli i arcibiskupové, zatímco ostatním světským kurfiřtům byla přiznána právě až Zlatou bulou Karla IV.

Českému králi bylo potvrzeno právo mincovního regálu, tj. právo razit zlaté a stříbrné mince. Jednalo se opět pouze stvrzení již trvající skutečnosti, nikoli o nějaké novum. Stačí připomenout jen pražské groše Václava II. z roku 1300. Avšak v rámci mincovní reformy byl odmítnut pokus o stabilizaci a sjednocení mince v rámci širšího teritoria zejména ze strany duchovních kurfiřtů. Byla zde z jejich strany obava ohrožení jejich mincovní svrchovanosti. Proto kurfiřtům podle ustanovení zlaté buly zůstalo neomezené právo dolování drahých kovů (mimo jiné) a ražby mincí na svém území. Městům, která měla na mincovní reformě největší zájem, pak nezbylo nic než uzavírat mincovní spolky.¹⁸⁷

Dále českému králi (i dalším kurfiřtům) přísluší regály horní, solní, celní a židovský; právo získávat koupí nebo darem či zástavou v ostatních říšských zemích hrady a statky. Zde je na místě také připomenout, že v prosinci 1355 byly také českému králi potvrzeny všechny dosavadní územní zisky a inkorporovaná území českého státu. V konkrétním případě šlo o města a pevnosti na území Horní Falce a ostatních území, která získal Karel IV. v říši. Bylo mu potvrzeno připojení Slezska a Lužice a práva na některá menší území.¹⁸⁸

Říšští kurfiřti při zastupování císaře nemohli z této funkce zasahovat v českém státě. To znamená, že všechna práva, která měli v říši vykonávat jménem zesnulého císaře až do volby nového, jako tzv. "císařští správcové (provisores imperii)", náležela v českých zemích vždy pouze českému králi.¹⁸⁹

Za další potvrzení výjimečného postavení českého krále mezi kurfiřty lze považovat i fakt, že volil vždy jako první mezi světskými kurfiřty císaře a římský císař či král nemohl disponovat kurfiřtským hlasem v případě vymření kurfiřtského rodu jako u ostatních světských kurfiřtů (kapitola VII.).

188

Srv. BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo*. Karolinum, Praha 2002, s. 48.

189

ZEUMER, K. *Die Goldene Bulle Karls IV. Díl 1.: Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle. Díl 2.: Text der Goldenen Bulle und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung*. Výmarn 1908.

Je nepochybné, a ze Zlaté buly Karla IV. vyplývá, že Čechy nikdy nebyly obyčejným říšským lénem, a že privilegia udělená ostatním kurfiřtstvím v ustanoveních této buly měla pouze zvýšit jejich prestiž natolik, aby byla schopna vyrovnat se českému králi. Avšak nelze popřít, že Karel IV. vydáním Zlaté buly sledoval i zájmy dynastické, upevnění a zviditelnění lucemburských držav. To bylo i patrné i na jeho snaze přenést všechny atributy římského císařství do Prahy.

Za účelem vytvoření nového říšského centra v Praze tu již dříve vznikaly instituce, jak světské a vědecké (Karlova univerzita), tak i duchovní (zřízena pražská arcidiecéze v čele s Arnoštem z Pardubic a Janem Očkem z Vlašimi).

Zlatá bula tedy potvrzovala privilegované a zcela samostatné postavení českého království v rámci říše právě tak, jak měl Karel IV. v plánu z důvodů dynastických, politických, mocenských i pro bezpečnost osoby své i svých následníků.

Nemálo z toho důvodu byly i důležité kapitoly, které byly přijaty až na sněmu v Metách a které se týkaly zejména ceremoniálu na říšských sněmech, který přikládá velký význam prezentaci panovnického majestátu, jeho autorita a božský původ jeho moci. Zlatá bula do všech podrobností popisuje, jak má být v den sněmu císař oblečen a doveden k jednání, jakých atributů moci má být použito, jakým způsobem mají při sněmech kurfiřti a jednotliví úředníci vykonávat své povinnosti, jak má být uspořádána slavnostní hostina a podobně.

Ustanovení Zlaté buly, týkající se českých zemí měla úspěch proto, že v podstatě potvrzovala již existující stav a proto, že podobná privilegia byla udělena diplomaticky i ostatním kurfiřtům, tedy těm, kteří by nejvíce mohli zasáhnout do toho, aby bula byla či nebyla přijata.¹⁹⁰

Zlatá bula Karla IV. v podstatných bodech však nikdy dodržována nebyla.¹⁹¹ Důvodem byla právě neutěšená situace v říši, kde si jednotliví říšští zeměpáni osobovali taková práva, která vedla k roztržitosti a k tomu, že ani tento na svou dobu téměř nedokonalý zákon neměl sebemenší naději prosadit se a odstranit nedostatky. Přesto byla Zlatá bula až do roku 1806 pokládána za základní říšský zákon.

190

SPĚVÁČEK, J. *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV., Velké kodifikace*. UK PF, Praha 1989, s. 125.

191

FIALA, Z. *Předhusitské Čechy 1310-1415*. SPN, Praha 1970, s. 102 a násl.

Resume

The article focuses on two important medieval decrees; the Golden Bull of Sicily from 1212 and the Golden Bull of Charles IV from 1356.

The Golden Bull of Sicily is an agreement that specifies the rights and obligations of Czech kings with respect to the Holy Roman Empire. Most importantly it contains an acknowledgement of Ottokar Přemyslid I of Bohemia as the Czech king confirmed by the Roman Emperor Frederick II. Ottokar Přemyslid I had already received his kingship before - in 1198 from Roman Emperor Philip of Swabia.

Even before that the title was obtained by Vratislaus II in 1085 and Vladislaus II in 1158. The Golden Bull of Sicily is important because the royal title was not only bestowed on Ottokar Přemyslid I *ad personam*, but also on his hereditary successors. From this time on Czech sovereigns were titled kings.

Another important article of this decree confirmed that the Empire will give the investiture for Bohemia only to a ruler approved by the people of the country, i.e. a ruler cannot be appointed against their will. The document gives the Czech king the right of investiture - the right to appoint bishops in Prague and Olomouc - and it also confirmed unity and indivisibility of the Czech state.

The decree established for the Czech king the duty to participate in imperial councils in Bamberg, Norimberg and Merseburg. Another duty of the Czech king following from the Golden Bull of Sicily was to furnish three hundred knights to accompany the Emperor on his way to the coronation or to pay the amount of three hundred silver marks.

The Golden Bull of Sicily is a confirmation of the Czech ruler and an international acknowledgement of Czech sovereignty.

The second decree, the Golden Bull of Charles IV from 1356, is an Imperial code of law. It again confirmed the independence of the Czech state from the Empire and the rights of Czech kings within the Holy Empire and their functions.

Czech king becomes one of the top representatives of the Holy Roman Empire. He held the title of the highest imperial Arch Steward, which means he handed glass to the Roman Emperor or King and refilled his glass with wine or water. According to this document Czech king was the first among the prince-electors and he did not lose this privileged status even when another king was present besides the Roman Emperor.

The Czech king is bestowed with unlimited judicial powers. Nobody had the right to appeal against the rulings of Czech courts to foreign (German) courts or even to the Emperor.

The seating plan according to this document assigned to the Czech king a prominent place. His status was so elevated that in a procession he would walk immediately behind the Roman Emperor or King.

The Golden Bull of Charles IV implies that the Czech kingdom was not a common Imperial feud and that the privileges granted to other prince-elects in this Bull were only to increase their prestige.

Undeniably, by issuing the Golden Bull Charles IV pursued the interests of the dynasty, aiming to strengthen and emphasize the domains of the Luxembourg family.

We must say that many key provisions of the Gold Bull of Charles IV were not strictly followed because the individual feudal lords of the Empire claimed rights that lead to the fragmentation of the Empire. Consequently, this code of law could not be enforced thoroughly and its imperfections could not have been removed. Nevertheless, until 1806 the Gold Bull of Charles IV was considered to be the basic law of the Empire.

Seznam použité literatury

ADAMOVIČ, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Přehled vybraných otázek*. C. H. Beck, I. vydání, Praha 2000.

ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň, A. Čeněk 2010.

BALÍK, S. a kol. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva*. Sv. II. UK PF, Praha 1914.

BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo*. Karolinum, Praha 2002.

BOBKOVÁ, L. *7. 4. 1348 - ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV.* Havran, Praha 2006.

BRETHOLZ, B. *Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle König Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212*, ZVMGS 5/1901.

ČECHURA, J. *České země v letech 1310–1378. Lucemburkové na českém trůně*. Libri, Praha 1999.

ČORNEJ, P. *Dějiny země Koruny české*. Díl. I., Paseka, Praha 1992.

ELZE, R. *Recht und Links. Bemerkungen zu einem banalen Problem*. In: Martin Kintzinger, Wolfgang Stürner, Johannes Zahlten (eds.). *Das Andere Wahrnehmen. Beiträge zur europäischen Geschichte*. Köln/Weimar/Wien, 1991.

ERSZEGI, G. (ed.). *Sigilla regum – reges sigillorum*. Budapest 2001.

FIALA, Z. *Vztahy českého státu k Německé říši do počátku 13. století*. In: *Sborník historický*, 1959.

FIALA, Z. *Předhusitské Čechy 1310-1415*. SPN, Praha 1970.

FRITZ, W. D., MULLER-MERTENS, E. *Die Goldene Bulle*. Výmara 1978.

GARNIER, C. Die Ordnung des Reiches. Die Position des Herrschers in der Goldene Bulle in der Wahrnehmung bis 1400. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlín 2009.

GOLL, J. K výkladu privilegia Fridricha II. pro království České. *Věstník Královské české společnosti nauk*, třída filozoficko-historická. Praha 1904.

HERGEMÖLLER, B. U. *Fürsten, Herren und Städte zu Nürnberg 1355/56. Die Entstehung der „Goldenen Bulle“*. Kolín - Vídeň 1983.

HERGEMÖLLER, B. U. Der Abschluss der „Goldenen Bulle“ zu Metz 1356/57. In: *Studia Luxemburgensia*. 1989.

HLAVÁČEK, I. Ještě jednou – a ani to možná ne naposledy – Mocran et Mocran. In: POLÍVKA, M., ŠMAHEL, F. (eds.). *In memoriam Josefa Macka (1922-1991)*, Praha 1996.

HOENSCH, J. K. *Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308–1437*. Argo, Praha 2003.

CHARVÁT, J. *Světové dějiny*. SPN, Praha 1974.

KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha 1892.

KAPRAS, J. *Přehled právních dějin zemí české koruny*. Díl 1-2, *Právní prameny a dějiny státního zřízení do roku 1848*, Praha 1930.

KAREL IV. *Vlastní životopis*. Odeon Praha 1978.

KAVKA, F. *Karel IV.: historie života velkého vladaře*. Mladá fronta. Praha 1998.

KAVKA, F. 5. 4. 1355. *Korunovace Karla IV. císařem Svaté říše římské*. Havran, Praha 2002.

KINCL, J., a kol. *Všeobecné dějiny státu a práva v Československu do roku 1918*. Praha 1993.

KOSS, R. Mocran et Mocran. *Zprávy českého zemského archivu*. 7/1927.

- KROFTA, K. *Dějiny československé*. Praha 1947.
- KREJČÍK, T. Buly a pečeti v politice Přemysla Otakara I. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012.
- KUBÍN, P. Ztracené a znovunalezené pečeti na nejstarších listinách tepelského kláštera. Osudy klášterních listin v nedávné minulosti. In: Hlaváček, Ivan, Hledíková, Zdeňka (eds.). *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha 1998.
- LIERMANN, H. *Die Goldene Bulle und Franken*. Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte, 21, 1958.
- LINDNER, M. Theatrum praecminentiae. Kaiser und Reich zur Zeit der Goldene Bule. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlín 2009.
- LUTZ, D. *Die Goldene Bulle von 1356*. Lübeck 2006.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010.
- NOVOTNÝ, V. *České dějiny. 1-3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. 1197-1253*. Praha 1928.
- NOVOTNÝ, V. Rozmach české říše do vymření Přemyslovců. In: *Československá vlastivěda IV. Dějiny*. Praha 1932.
- Ottův slovník naučný*: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Praha 1908, sv. 1.
- PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 1, Praha 1896.
- PALACKÝ, F. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*. Praha 1894.
- PEKAŘ, J. *Dějiny československé*. Praha 1991 (reprint vydání z roku 1921).
- PETERSEN, E. L. Studien zur Goldenen Bulle von 1356. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. Bd. 22 (1966).

RAPP, F. *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Paseka, Praha, Litomyšl 2007.

SCHELLE, K. Státprávní postavení českých zemí v 9.-13. století. *Universitas*, 1976, ročník IX., č. 2.

SCHNEIDMÜLLER, B. Inszenierungen und Rituale des spätmittelalterlichen Reichs. Die Goldene Bulle von 1356 in westeuropäischen Vergleichen. In: Ulrike Hohensee, Mathias Lawo, Michael Lindner, Michael Menzel, Olaf B. Rader (eds.). *Die Goldene Bulle*. Díl I. Berlín 2009.

SEIBT, F. *Die Goldene Bulle*. Dortmund 1978.

SEIBT, F. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. Mnichov 1978.

ŠEBÁNEK, J., DUŠKOVÁ, S. Česká listina doby Přemyslovské 1 a 2. *Sborník archivních prací* 6. 1959, č. 1 a 2.

SPĚVÁČEK, J. *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1980.

PĚVÁČEK, J. *Rozmach české státnosti za vlády Lucemburků v souvislostech evropské politiky*. ČSAV, Praha 1987.

SPĚVÁČEK, J. *Zlatá bula z roku 1356 a její místo v koncepci českého státu Karla IV., Velké kodifikace*. UK PF, Praha 1989.

ŠPAČEK, K. Arcišíšnictví a kurfiřtství králů Českých v Německé říši. *Právník* 5/1866.

STENGEL, E. E. *Avignon und Rhens. Forschungen zur Geschichte des Kampfes um das Recht am Reich in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*. Výmara 1930.

ŠUSTA, J. *České dějiny II/3. Karel IV. Otec a syn 1333–1346*. Praha: Jan Laichter, 1946.

ŠUSTA, J. *České dějiny II/4. Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*. Praha: Jan Laichter, 1948.

TOMEK, W. W. O právním poměru Čech k někdejší říši německé, díl II. Od bitvy u Chlumce až do zlaté buly císaře Karla IV. (1126-1355). ČČM 31/1857.

VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká říše*. Praha: Svoboda, 1946.

VANĚČEK, V. *Velké dějiny země koruny české*, II. díl: 1197-1250, Praha-Litomyšl 2000.

VLČEK, E. *Fyzické osobnosti českých panovníků: atlas kosterních pozůstatků českých králů přemyslovské lucemburské dynastie s podrobným komentářem a historickými poznámkami. II. Čeští králové, I*. Praha 2000.

WERUNSKY, E. *Geschichte Kaiser Karl IV. und seiner Zeit*. Bd. I. Innsbruck 1880-1892.

WIHODA, M. *Zlatá bula sicilská*, Argo, Praha 2005.

WIHODA, M. *Die sizilischen Goldenen Bullen von 1212: Kaiser Friedrichs II. Privilegien für die Přemysliden im Erinnerungsdiskurs*. Vídeň 2012.

WIHODA, M. Zlatá bula sicilská v souřadnicích historického myšlení. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.). *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2012.

WOLF, A., Das "Kaiserliche Rechtbuch" Karls IV. (so genannte Goldenen Bulle). In: Helmut Coing (Hrsg.): *Jus Commune*, Bd. 2, Frankfurt 1969.

ZEUMER, K. *Die Goldene Bulle Karls IV*. Díl 1.: *Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle*. Díl 2.: *Text der Goldenen Bulle und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung*. Výmara 1908.

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská, *Slovo k historii*, Roč. 1987, č. 11, Praha 1987.

ŽEMLIČKA, J. Zlatá bula sicilská. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*, Praha 2009.

ŽEMLIČKA, J. Společnost v područí státu. In: SOMMER, P., TŘEŠTÍK, D., ŽEMLIČKA, J. *Přemyslovci, Budování českého státu*, Praha 2009.

ŽEMLIČKA, J. *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 110.

ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

ŽEMLIČKA, J. Za královskou korunou. Přemyslovská usilování o dědičné království. In: *Cesta ke Zlaté bule sicilské*. Ostrava 2012.